

Analiza položaja mladih u riziku i preporuke za unapređenje njihove socijalne i ekonomske inkluzije

Fokus na mladima koji napuštaju ili su napustili sistem socijalne zaštite i mladim Romima i Romkinjama u Gradu Beogradu

Analizu priredili:

Dragica Vlaović Vasiljević

Vera Kovačević

Žarko Šunderić

Centar za socijalnu politiku

Beograd, maj 2017. godine

SADRŽAJ

Uvod	3
Sažetak	5
Metodologija	9
Lista skraćenica	10
1. Položaj mladih u riziku u Srbiji i Beogradu	11
1.1.1. Položaj mladih na tržištu rada u Beogradu	13
1.2. Deca i mladi na porodičnom i domskom smeštaju i mladi koji napuštaju zaštitu	13
1.2.1. Broj dece i mladih na porodičnom i domskom smeštaju	14
1.2.2. Deca i mladi sa smetnjama u razvoju na porodičnom i domskom smeštaju	14
1.2.3. Obrazovna struktura dece i mladih u domovima za decu i porodičnom smeštaju	15
1.2.4. Prekid domskog i porodičnog smeštaja	16
1.2.5. Troškovi domskog i porodičnog smeštaj dece iz budžeta Republike Srbije	17
1.2.6. Deca i mladina porodičnom i domskom smeštaju sa teritorije Grada Beograda	18
1.2.7. Mladi bez roditeljskog staranja na tržištu rada u Beogradu	18
1.3. Položaj mladih Roma i Romkinja na tržištu rada	20
1.3.1. Mladi romske nacionalnosti na tržištu rada u Beograd (podaci za Opštinu Zemun)	22
2. Pregled strateškog i institucionalnog okvira za pitanja zapošljavanja i socijalne zaštite	23
2.1. Strategije i program za unapređivanje položaja mladih	23
2.2. Strateški okvir za unapređivanje položaja mladih u riziku – oblast zapošljavanja	24
2.3. Strateški okvir za unapređivanje položaja mladih u riziku – oblast socijalne zaštite	26
2.4. Institucionalni okvir za oblast zapošljavanja mladih	27
2.5. Institucionalni okvir za oblast zapošljavanja mladih u Gradu Beogradu	28
2.6. Institucionalni okvir za oblast socijalne zaštite mladih u riziku	31
3. Programi i mere zapodršku zapošljavanju mladih u riziku	32
3.1. Programi zapošljavanja za mlade u riziku na nivou Grada Beograda	34
3.1.2. Praćenje aktivnih mera zapošljavanja	35
4. Prava, usluge i programi podrške mladima koji napuštaju zaštitu u okviru sistema socijalne zaštite	36
4.1. Pravo na materijalnu podršku	36
4.1.1. Pravo na novčanu socijalnu pomoć (NSP)	37
4.1.2. Pravo na dodatak i uvećani dodatak za pomoć i negu drugog lica	37
4.1.3. Pravo na pomoć za osposobljavanje za rad	38
4.1.4. Jednokratne novčane pomoći, pomoći u naturi i druge vrsta materijalne podrške	38
4.2. Usluge socijalne zaštite	38
4.2.1. Usluge procene i planiranja	38
4.2.2. Stanovanje uz podršku	40
4.2.3. Personalna asistencija	41
4.2.4. Savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge	42
4.2.5. Porodični saradnik	42
5. Prava i usluge socijalne zaštite za mlade koji napuštaju socijalnu zaštitu u Gradu Beogradu ..	43
6. Praćenje i izveštavanje o broju, strukturi i položaju mladih koji napuštaju domski i porodični smeštaj	47
7. Faktori koji utiču na održivu socioekonomsku inkluziju mladih u riziku	49
8. Preporuke za unapređenje podrške osamostaljivanju mladih u riziku	51
Izvori	58
ANEKS 1: Održivost usluge Centra za razvoj karijere u Gradu Beogradu u okviru sistema socijalne zaštite	59
ANEKS 2: Standardi za napuštanje zaštite (FICE Internacional)	62

Analiza položaja mladih u riziku¹ i preporuke za unapređenje njihove socijalne i ekonomske inkluzije

Uvod

Centar za socijalnu politiku, uz podršku NALED, sproveo je *Analizu položaja mladih u riziku* koja uključuje i *preporuke za unapređenje njihove socijalne i ekonomske inkluzije*. Ova analiza je pripremljena u okviru projekta *Jaki mladi – socijalna inkluzija i ekonomska održivost mladih u riziku*, koji sa Fondacijom *SOS-Dečija sela Srbija* i sprovodi NALED, u partnerstvu sa nemačkom Fondacijom Herman Gmajner.

Glavni cilj ovog projekta je održivo poboljšanje socijalnog i ekonomskog položaja mladih uzrasta između 16 i 30 godine iz socijalno i ekonomski ugroženih grupa u Beogradu. Projekat ima za cilj da unapredi zapošljivost mladih iz socio-ekonomski ugroženih grupa, pospeši profesionalno osposobljavanje mladih za samostalni život i podstakne njihovo angažovanje u civilnom društvu.

Analiza se odnosi prevashodno na mlade koji napuštaju hraniteljske porodice i domski smeštaj sa teritorije Grada Beograda, ali i na mlade Rome i Romkinje koji žive u podstandardnim naseljima u Zemunu. Dodatno, analiza uzima i obzir i faktore koji utiču na ukupno socio-ekonomsko uključivanje mladih u riziku u Srbiji, pa se nalazi i preporuke u velikoj meri odnose i na isključene i nezaposlene mlade koji žive u Obrenovcu i Lazarevcu – oblasti najteže pogođene poplavama u maju 2014. godine, što je takođe predviđeno projektom *Jaki mladi*.

Analiza sadrži pregled postojećih mera podrške u okviru sistema zapošljavanja i socijalne zaštite namenjenih mladima koji napuštaju sistem socijalne zaštite, kao i mladim Romima i Romkinjama. Osim toga *Analiza* obuhvata i sagledavanje izazova u sprovođenju mera podrške, okvira za praćenje mladih po napuštanju zaštite, analizu faktora koji utiču na održivu socijalno-ekonomsku inkluziju i predloge mera za unapređenje položaja ovih mladih.

Radi boljeg razumevanja, na samom početku je važno naglasiti da se u grupu mladih koji napuštaju socijalnu zaštitu ubrajaju mladi koji napuštaju porodični smeštaj i zaštitu u domovima za decu i mlade po završetku redovnog školovanja. U pitanju su mladi u odnosu na koje je smeštaj u domskoj ili porodičnoj zaštiti prekinut u situacijama koje podrazumevaju njihovo osamostaljivanje ili dosezanje granice uzrasta do kog je predviđena mogućnost njihovog zbrinjavanja u okviru porodičnog ili domskog smeštaja², odnosno do navršene 26. godine života.

Jedna od aktivnosti na projektu *Jaki mladi* je i pokretanje *Centra za razvoj karijere* u Gradu Beogradu za društveno-ekonomsku participaciju mladih kojima se projekat i bavi. Centar za socijalnu politiku je u okviru ove analize razmotrio opcije za budući održivi rad *Centra za razvoj karijere* (aneks 1).

Stavovi mladih i njihov pogled na to šta im je neophodno u procesu osamostaljivanja i socioekonomske inkluzije iskazanih kroz standarde za napuštanje zaštite definisane na *Kampu mladih* održanom tokom [33. Kongresa FICE Internacional](#), prenosimo u aneksu 2.

¹Sa fokusom na mlade koji napuštaju hraniteljske porodice i domski smeštaj, kao i mlade Rome i Romkinje

²Zakonom o socijalnoj zaštiti, propisano je da se usluga porodičnog smeštaja pruža deci i mladima privremeno, najduže do *završetka redovnog školovanja odnosno do navršene 26. godine života*, do kada im se obezbeđuju nega, zaštita i uslovi za optimalan razvoj u porodičnom okruženju. Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite (član 22), propisano je da se usluge domskog smeštaja privremeno pružaju mladima *do 26. godine života*, odnosno do završetka školovanja i radnog osposobljavanja.

OBAVEŠTENJE O AUTORSKOM PRAVU

Sva prava zadržana.

Ove publikacija je nastala u okviru projekta *Jaki mladi – socijalna inkluzija i ekonomska održivost mladih u riziku*, koji sa Fondacijom SOS-Dečija sela Srbija sprovodi NALED, u partnerstvu sa nemačkom Fondacijom Herman Gmajner. Priređivač publikacije je NALED u saradnji sa Centrom za socijalnu politiku. Ovim se daje dozvola za korišćenje, kopiranje i distribuciju sadržaja ovog dokumenta isključivo u neprofitne svrhe i uz odgovarajuće naznačenje imena, odnosno priznavanje autorskih prava NALED-a. Učinjeni su svi naponi kako bi se osigurala pouzdanost, tačnost i ažurnost informacija iznetih u ovom dokumentu. NALED ne prihvata bilo kakav oblik odgovornosti za eventualne greške sadržane u dokumentu ili nastalu štetu, finansijsku ili bilo koju drugu, proisteklu iz ili u vezi sa korišćenjem ovog dokumenta.

Uputvo za citiranje:

Kovačević V., Vlaović-Vasiljević D, Šunderić Ž., “Analiza položaja mladih u riziku i preporuke za unapređenje njihove socijalne i ekonomske inkluzije - Fokus na mladima koji napuštaju ili su napustili sistem socijalne zaštite i mladim Romima i Romkinjama u Gradu Beogradu”, NALED i Centar za socijalnu politiku, Beograd, 2017.

Sažetak

Relevantni strateški okvir koji se bavi položajem mladih u Republici Srbiji postoji i daje strateške pravce za unapređivanje njihovog položaja. Ovaj strateški okvir operacionalizovan je akcionim planovima, a u značajnoj meri postoji i proces praćenja ovih strategija, čime se stvaraju preduslovi za efektivnu i efikasnu njihovu primenu.

Specifičnije, strateški okvir za oblast zapošljavanja se bavi mladima u riziku. Mere i pravci delovanja kada su u pitanju mladi i Romi i Romkinje su preciznije definisani, dok su mladi koji napuštaju sistem socijalne zaštite manje prepoznati u strateškom okviru.

Institucionalni okvir za oblast zapošljavanja mladih postoji, ali ga treba dalje razvijati u dva pravca: 1) unapređivanje efikasnosti postojećih institucija i sistema, što obuhvata i bolje informisanje mladih u riziku o postojećim mogućnostima i podrškama koje postoje, i 2) razvijanje inovativnih programa koji treba da uvežu postojeće podrške i pruže podršku mladima u riziku za učešće u postojećim programima, kako u okviru sistema, tako i van njega.

Uloga lokalnih samouprava u unapređenju zapošljavanja na lokalnom nivou u Srbiji je skromna. Iako postoje mehanizmi i institucije koje bi mogle značajno da utiču na povećanje zaposlenosti, istraživanja pokazuju da postoje ozbiljni nedostaci u kapacitetima na lokalnom nivou koji su potrebni za razvoj odgovarajućih mera tržišta rada.

I pored velikog broja institucija, službi, sistema i mehanizama koji se bave pružanjem podrške za zapošljavanje mladih, oni nisu u dovoljnoj meri koordinisani. Sveobuhvatni model je neophodan za rešavanje ovog pitanja, pošto nijedna institucija ne može da sama reši problem nezaposlenosti mladih. Praksa EU³ je pokazala da su "usko" fokusirane strategije za zapošljavanje mladih koje se odnose samo na sektore zapošljavanja imale manje rezultata. Zbog toga je neophodno da se razvijaju šire politike koje imaju za cilj da obuhvate i one mlade koji se nalaze dalje od tržišta rada i kojima je potrebna podrška drugih institucija i resora, kako bi se približili tržištu rada.

Normativni i institucionalni okvir u sistemu socijalne zaštite jasno je postavljen i daje prostor za pružanje podrške mladima koji napuštaju zaštitu i drugim posebno osetljivim grupama mladih. Međutim, nije razvijen dovoljan broj usluga ili nisu razvijene posebne usluge ili programi koje se odnose na obuke za samostalni život i druge vrste podrške neophodne za aktivno učešće mladih u zajednici i njihovo socijalno i ekonomsko osamostaljivanje.

Mere i mehanizmi podrške često postoje, ali se nedovoljno efikasno koriste. Planiranju, a pogotovo realizaciji procesa osamostaljenja mladih po prestanku smeštaja u domovima ili hraniteljskim porodicama u okviru sistema socijalne zaštite se ne poklanja potrebna pažnja, koja je predviđena zakonom o socijalnoj zaštiti. Tu se prevashodno misli na *plan za napuštanje zaštite i emancipaciju*.

Podaci koji se sakupljaju su šturi i nedovoljno pouzdani i ne postoji standardizovana metodologija za prikupljanje i praćenje podataka. Takođe, sistem praćenja mladih koji napuštaju porodični i domski smeštaj nije uspostavljen.

Mladi koji napuštaju sistem socijalne zaštite

Na smeštaju u hraniteljskim porodicama i domovima za decu i mlade bilo je ukupno 6.088 dece i mladih, od čega njih 5.321 (87%) – na smeštaju u hraniteljskim porodicama i 767 (13%) – na smeštaju u domovima za decu i mlade (drugi izveštaj navodi da je na smeštaju u domovima za decu i mladenjih 1.183 – što je za 416 dece i mladih više u domovima). U domovima za decu i mlade je boravilo ukupno 258 korisnika sa smetnjama u razvoju.

Između 55 i 91 mladih na nivou Srbije godišnje napusti sistem socijalne zaštite (bilo porodični smeštaj, bilo domove za decu, a razlika u brojevima zavisi od izvora podataka). U Beogradu u

³Eurofound (2015), *Social inclusion of young people*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

januaru 2017. godine 47 mladih koji su napustili zaštitu ostvarilo je pravo na tzv. stalnu novčanu pomoć.

Pitanjima obrazovanja u okviru porodičnog smeštaja posvećuje se daleko veća pažnja nego u domovima, a porodični smeštaj mladi napuštaju, generalno gledano, sa više šansi za ekonomsko osamostaljivanje. U domovima za decu i mlade njih 74% je obuhvaćeno obrazovanjem (od toga gotovo 30% specijalnim obrazovanjem). 61,2% dece školskog uzrasta u domovima za decu sa teškoćama nije obuhvaćeno obrazovnim procesom.

Na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje (dalje u tekstu: NSZ) iz 2015. u Beogradu se nalazilo 30 mladih koji se vode kao "deca iz hraniteljske porodice". Oko 50% mladih u ovoj kategoriji nalazi na evidenciji NSZ do jedne godine (relativno brzo se zapošljavaju), a oko 50% ovih mladih traži posao između jedne i tri godine što znači da je neophodno pružiti pomoć i podršku ovim mladim ljudima da što pre započnu svoje profesionalne karijere.

Iako je grupa *mladi do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja* uvedena kao prioritarna grupa teže zapošljivih lica u Nacionalnom i Lokalnim akcionim planovima za 2017. godinu, ona se i dalje u statistici NSZ vodi kao kategorija *deca iz hraniteljskih porodica*. NSZ utvrđuje status *mladih do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja* na osnovu rešenja nadležnog centra za socijalni rad o postavljanju starateljstva. Ali s obzirom da od ukupnog broja dece i mladih na smeštaju njih 71,4% jeste, ili je bilo, pod starateljstvom, to znači da nemaju svi mladi pristup merama zapošljavanja koje obezbeđuje NSZ.

Mladi Romi i Romkinje

Razlike između Roma i ne-Roma u Srbiji je moguće pratiti brojnim indikatorima, a pojavljuju se još u najranijem detinjstvu. Stopa uključenosti ne-Roma u obavezno osnovno obrazovanje (7-15) je 95%, dok je ova stopa kod Roma niža i iznosi 80%. Obuhvat mladih u opštoj populaciji srednjim obrazovanjem je oko 90%, a ovaj procenat među mladim Romima i Romkinjama iznosi oko 22%.

Po Anketi UNDP-a, Svetske banke i Evropske komisije stopa zaposlenosti Roma je samo 26%, a ne-Roma 43%. Stopa zaposlenosti Romkinja je samo 13%, dok je stopa zaposlenosti Roma 40%. Ono što posebno brine je izraženo niska stopa zaposlenosti Romkinja, samo 6%.

Dok je u opštoj populaciji obuhvat mladih srednjim obrazovanjem oko 90%, ovaj procenat među mladim Romima i Romkinjama iznosi oko 22%. Obuhvat mladića je nešto viši nego devojaka (28% naspram 15%). Stopa neformalne zaposlenosti iznosi 70% kod Roma i samo 27% kod ne-Roma.

Ukupan broj mladih Roma i Romkinja na evidenciji filijale NSZ u Zemunu iznosi 76, a u Beogradu 475. Najveći broj nezaposlenih Roma u Zemunu je bez osnovne škole ili ima završenu samo osnovnu školu (njih 64).

Faktori koji utiču na socio-ekonomski položaj mladih u riziku

Izazovi u vezi sa ekonomskim osamostaljivanjem mladih u riziku deo su širih problema u društvu.

Kada je u pitanju izlazak mladih iz sistema socijalne zaštite u Srbiji posebno dominiraju dva izazova: 1) problem nerešenog stambenog pitanja i 2) pronalazak posla, i još teže – zadržavanje posla.

Ponuda poslova je nedovoljna, a stopa nezaposlenosti ovih mladih je izražena. Ponuda aktivnih mera zapošljavanja je nedovoljna da pruži podršku zapošljavanju velikom broju nezaposlenih u Srbiji. Pri tome, postojeći Akcioni plan zapošljavanja daje prioritet velikom broju nezaposlenih lica, a plan po kome su svi prioritet znači da u praksi niko nije prioritet. Dodatno, evaluacije pokazuju da aktivne mere imaju ograničeno dejstvo.

Teži problemi zahtevaju kompleksnije intervencije, što znači da je za socijalno uključivanje mladih u riziku neophodno da postoje mere koje prevazilaze tržište rada.

Bolja koordinacija između ključnih aktera je put ka delotvornijem rešavanju problema. Snažna i formalizovana saradnja i razmena informacija između partnera predstavlja ključni faktor koji utiče da se mladi "ne izgube" u sistemu.

Materijalna podrška, odnosno novčana davanja u sistemu socijalne zaštite i postavljeni uslovi za ostvarivanje i uživanje ovih prava za grupu mladih koji napuštaju zaštitu i mlade Rome i Romkinje su destimulišući za njihovo uključivanje u programe koji podstiču aktivno traženje posla i zapošljavanje.

Cena rada u Srbiji je veoma niska, posebno u relativnom smislu, u poređenju sa iznosima socijalne zaštite. U uslovima slabe ponude rada, niskih kvalifikacija, niskog nivoa formalnog obrazovanja i naročito povećane diskriminacije kojoj su izloženi prevashodno Romi i Romkinje, programi socijalne zaštite, uz povremeni neformalni rad – predstavljaju jedini nivo zaštite.

Ključne preporuke za unapređivanje položaja mladih koji napuštaju zaštitu

- Definisati jedinstvenu metodologiju i uspostaviti sistem praćenja mladih koji napuštaju zaštitu kroz *Pravilnik o vođenju evidencije i dokumentacije*.
- Razmotriti mogućnost da se pravo na stalnu novčanu pomoć mladima koji napuštaju socijalnu zaštitu, a koja trenutno postoji samo u Beogradu, obezbedi i finansira sa nacionalnog nivoa i time svi mladi ove grupe, bez obzira na mesto prebivališta u Republici Srbiji, izjednače u pravima na materijalnu podršku.
- Razmotriti mogućnost da pravo utvrđeno *Odlukom o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda* na materijalnu podršku deci bez roditeljskog staranja po prestanku domskog ili porodičnog smeštaja ne bude ograničeno zasnivanjem radnog odnosa (koje u praksi dovodi do demotivacije mladih da aktivno traže i zasnivaju radni odnos tokom trajanja materijalne podrške).
- Uključiti predstavnike mladih u riziku, one na koje se mere odnose, još prilikom osmišljavanja specifičnih programa, kako bi se bolje uzeli u obzir specifični interesi i izazovi sa kojima se suočavaju pojedine populacije mladih.
- Usaglasiti Odluku o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda, u delu u kome se odnosi na uslugu stanovanja uz podršku, sa *Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite*.
- Unaprediti odgovornost profesionalaca u svim situacijama kada deca i mladi za koje su profesionalno odgovorni nisu obuhvaćena obaveznim obrazovanjem i unaprediti sistem kontrole poštovanja prava dece u institucijama i hraniteljskim porodicama na obrazovanje.
- Uskladiti sistem statističkog vođenja podataka u *NSZ o mladima do 30 godina starosti koji su imali/ imaju status deteta bez roditeljskog staranja*.
- Osmisliti sistem stepenovanja prioritizacije u okviru NAPZ i LAPZ.
- Uvesti program ili uslugu čiji je cilj unapređivanje informisanja mladih o dostupnoj podršci u različitim sistemima, uvezivanje postojećih podrški, efikasnije sprovođenje plana za napuštanje zaštite i emancipaciju, kao i pružanje individualizovane podrške mladima u riziku.
- Prilikom uspostavljanja usluge stanovanja uz podršku posebno voditi računa da lokacija stambenih jedinica koju koriste mladi koji napuštaju zaštitu bude u bezbednom okruženju.
- Razvijati programe socijalnog preduzetništva za mlade u riziku, a naročito za mlade sa smetnjama u razvoju koji se nalaze u sistemu zaštite ili napuštaju zaštitu.

Ključne preporuke za unapređivanje položaja mladih Roma i Romkinja (u Zemunu)

- Pokrenuti *Mobilni tim* u Opštini Zemun (po ugledu na Zvezdaru i Palilulu).
- Podsticati sprovođenje programa kojima se povećava stopa upisa Roma i Romkinja u osnovne i naročito srednje škole, smanjuje njihovo osipanje iz obrazovnog sistema.
- Pokrenuti programe karijernog savetovanja za mlade Rome i Romkinje u toku školovanja. Mlade Rome i Romkinje uključiti u programe prekvalifikacije i dokvalifikacije.
- Podstaci razvoj i sprovođenje programa kojima se jačaju neformalne mreže mladih Roma i Romkinja, unapređuje njihova informisanost i jača socijalni kapital i omogućava pristup mrežama i informacijama od značaja za zapošljavanje, uključujući i podršku u ostvarivanju i kombinovanju usluga Nacionalne službe za zapošljavanje i drugih službi.
- Povećati pristup finansijama za one mlade Rome i (s obzirom na veoma nisku stopu zaposlenosti) naročito Romkinje koji se opredele za razvoj preduzetništva i samozapošljavanje.
- Pokrenuti programe stažiranja ili radne prakse za mlade Rome i Romkinje kako bi se povećala njihova konkurentnost na tržištu rada, unapredila informisanost i unapredile veštine koje su neophodne tržištu rada.
- Podstaci razvoj i sprovođenje programa čiji je cilj borba protiv diskriminacije prema Romima i Romkinjama na tržištu rada i unapređivanje efektivnosti antidiskriminatornog zakonodavstva.

Metodologija

Analiza položaja mladih u riziku je realizovana kroz nekoliko koraka.

Početna aktivnost je analiza relevantne literature, izveštaja i materijala. U ovom delu procesa analizirani su relevantni zakoni iz oblasti zapošljavanja i socijalne zaštite ([Zakon o socijalnoj zaštiti](#), [Porodični zakon](#), [Zakon o lokalnoj samoupravi](#), [Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti](#)).

Ovaj okvir je potom upoređivan u odnosu na relevantne strategije koje daju pravac delovanja kada su u pitanju mladi koji napuštaju sistem socijalne zaštite, kao i mladi Romi i Romkinje ([Nacrt Programa ekonomskih reformi 2017-2019](#), [Program ekonomskih reformi 2016-2018](#), [Program reformi politika zapošljavanja i socijalne politike \(ESRP\)](#), [Nacionalna strategija zapošljavanja 2011-2020](#), [Nacionalna strategija za mlade 2015-2025](#), [Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja 2016-2025](#), [Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2017. godinu](#), [AP za poglavlje 23](#) i [Izveštaj o skriningu za poglavlje 19](#)). U ovoj fazi su kao izvori podataka korišćeni i izveštaji⁴ Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu i to: *Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2015. godinu*, *Izveštaj o radu centara za porodični smeštaj i usvojenje u 2015. godini*, *Izveštaj o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2015. godinu* i *Deca u sistemu socijalne zaštite 2015. godine*. Osnovni izvor podataka o broju dece i mladih je *Izveštaj o radu Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu za 2015. godinu*.

Osim toga, korišćeni su i podaci analize [Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji](#), kao i podaci Republičkog zavoda za statistiku, a posebno *Ankete o radnoj snazi* i *Popisa 2011*. Potom su analizirani planovi, odluke i propisi Grada Beograda koji obuhvataju oblast socijalne zaštite i zapošljavanja (*Lokalni akcioni plan zapošljavanja za 2017. godinu* i *Odluka o pravima i uslugama socijalne zaštite za Grad Beograd*).

Sledeći korak bila je analiza posebnih upitnika za institucije koje se u Gradu Beogradu bave poslovima zapošljavanja i socijalne zaštite mladih koji pripadaju mladima u riziku kojima se *Projekat* bavi. Odgovori institucija su dali dodatni kvalitet analizi i usmerili nalaze i preporuke na polja koja su prepoznata kao nedovoljno razvijena. Pored ovoga, predstavnici CSP-a su učestvovali i na konferenciji o napuštanju zaštite koju je *FICE Srbija* organizovala uz pokroviteljstvo Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja (10. mart 2017).

Ključni nalazi i pretpostavke diskutovani su na intervjuima i fokus grupama. Dubinski intervjui su obavljani sa NALED-om i drugim partnerima na projektu *Jaki mladi*. Tri fokus grupe⁵ su organizovane kako bi se kroz polustrukturisane intervjuue dobile informacije o percepciji okvira koji se bavi ovim grupama, faktorima koji utiču da se mere postojećeg sistema podrške koriste ili ne koriste i predlozi korisnika u vezi nedostajućih elementa sistema podrške. Ove informacije su poslužile kao pravac za definisanje predloga delovanja u narednom periodu.

Nakon ovog dela, pripremljen je nacrt analize sa pravcima delovanja, koji su proveravani na sastanku sa članovima Radne grupe Projekta *Jaki mladi*. Predlozi partnerskih organizacija su iskorišćeni za proveru nalaza i predloga i uključeni su u konačnu verziju studije. Nacrt studije je predstavljen na radionici koja je održana 17. marta 2017. godine, nakon čega je definisana konačna verzija ovog dokumenta. Sve aktivnosti u vezi sa sprovođenjem ove analize su sprovedene u periodu od februara do aprila 2017. godine.

⁴Dostupni na internet stranici Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu: www.zavodsz.gov.rs

⁵Fokus grupe su sprovedene sa 1) mladima koji napuštaju domski smeštaj i hraniteljske porodice; 2) mladim Romima i Romkinjama koji žive u podstandardnim naseljima u Zemunu, a koji su deo programa za podršku porodici koji sprovode SOS Dečija Sela; i 3) predstavnicima institucija, uključujući i hranitelje: Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine; Gradski centar za socijalni rad; Republički Zavod za socijalnu zaštitu; Centar za hraniteljstvo i usvojenje; Nacionalna služba zapošljavanja (filijala Beograd i Voždovac); Osnovna škola *Branko Pešić* i hranitelji.

Lista skraćenica

CSP – Centar za socijalnu politiku

CSR – Centar za socijalni rad

IPA – Instrument za prepristupnu pomoć

ERP – Program ekonomskih reformi

ESRP – Program reformi politika zapošljavanja i socijalne politike

LAPZ – Lokalni akcioni plan zapošljavanja

NALED – Nacionalna alijansa za lokalni ekonomski razvoj

NAPZ – Nacionalni akcioni plan zapošljavanja

NEET – Mladi koji nisu zaposleni, nisu u obrazovanju i nisu obuhvaćeni obukama

NSP – Novčana socijalna pomoć

NSZ – Nacionalna služba za zapošljavanje

OCD – Organizacija civilnog društva

RAREI – Regionalna agencija za razvoj i evropske integracije Beograd

SSS – stepen stručne spreme

UNDP – Program Ujedinjenih nacija za razvoj

UNICEF – Dečiji fond Ujedinjenih nacija

UNOPS – Kancelarija Ujedinjenih nacija za projektne usluge

1. Položaj mladih u riziku u Srbiji i Beogradu

Mladi do 30 godina starosti čine 18% stanovništva Republike Srbije. Prema poslednjem popisu (2011), u Srbiji ima 1.322.021 mladih od 15 do 29 godina, što u odnosu na ukupan broj stanovnika čini nešto preko 18%⁶. U 2015. godini u Srbiji je bilo 197.616 nezaposlenih mladih (uzrast 15-30) na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje⁷.

Nezaposlenost mladih predstavlja veliki izazov za održivi razvoj u Srbiji. Visoka nezaposlenost mladih umanjuje socijalnu koheziju u društvu, podstiče emigracione tokove izvan Srbije, ali i izražene emigracione tokove unutar zemlje (selo-grad, ruralno-urbano), umanjuje konkurentnost društva u celini, povećava troškove socijalne države i ključni resurs pretvara u problem i trošak društva. Dugoročno, ovi izazovi dovode u pitanje održavanje postojeće socijalne države, te je održanje socijalne politike dovedeno u pitanje.

Tradicionalno visoka stopa nezaposlenosti mladih uvećana je izbijanjem ekonomske krize. Ovaj zaključak daje [Program reformi politika zapošljavanja i socijalne politike \(ESRP\)](#), koji je Vlada Republike Srbije usvojila u 2016. godini. ESRP ističe da je jedan od problema koji uzrokuju problem nezaposlenosti mladih to što mladi nemaju znanja i veštine koje su potrebne poslodavcima. Poseban problem predstavlja dugoročni karakter nezaposlenosti mladih – gotovo 55% mladih posao traži duže od jedne godine, što dovodi do dodatnog zastarevanja znanja i često trajnog isključenja sa tržišta rada.⁸

Položaj mladih na tržištu rada je nepovoljniji u odnosu na druge starosne kategorije. Stopa nezaposlenosti značajno opada sa godinama starosti – najveća je kod najmlađe starosne grupe (15-24). Nakon pada stope nezaposlenosti mladih (15-24) u periodu 2005-2007. godine, ona počinje da raste da bi u oktobru 2010. godine dostigla 46,1%. Ova stopa nezaposlenosti mladih u Republici Srbiji je neuporedivo veća u odnosu na stopu nezaposlenosti EU27 koja je oktobra 2009. godine iznosila 20,4%. U poređenju sa odraslima, položaj mladih na tržištu rada Republike Srbije se pogoršao, budući da se povećao jaz između stope nezaposlenosti mladih i stope nezaposlenosti ukupnog stanovništva u posmatranom periodu⁹.

Tabela 1: Starosna struktura nezaposlenih lica, stanovništvo radnog uzrasta (nacionalni nivo)

Starosna kategorija	2014. godina	2015. godina	2016. godina
15-24	108.806	98.343	80.000
25-34	198.383	181.720	161.000
35-44	134.561	123.431	117.500
45-54	108.073	94.660	84.900
55-64	57.542	52.752	44.900
Ukupno 15-64	607.365	550.906	489.400

Izvor: ARS, RZS

Izazovi u vezi sa ekonomskim osamostaljivanjem mladih u riziku deo su širih problema u društvu. [Program ekonomskih reformi 2017-2019 \(ERP\)](#) ističe da je stopa nezaposlenosti mladih od 28,5% (uzrast 15-24) dvostruko viša od opšte stope nezaposlenosti. Takođe, ERP ističe i da je iseljavanje mladih nakon završenih studija jedna od posledica nemogućnosti da se oni u Srbiji i zaposle. Visoka stopa neaktivnosti mladih od 68,7% dodatno usložnjava izazove u ovom segmentu tržišta rada.

U poslednjem periodu beleže se ohrabrujući trendovi u vezi sa stopom zaposlenosti mladih. Najnoviji podaci za 2016. godinu pokazuju da je stopa zaposlenosti 19,7%, a stopa nezaposlenosti mladih (uzrast 15-24) iznosi 34,9%. Ipak, smanjenje stope nezaposlenosti kod

⁶ Popis 2011.

⁷ Podaci Nacionalnog akcionog plana zapošljavanja za 2017. godinu

⁸ Grupa mladih uzrasta od 15 do 24 godine svrstana je u grupu teže zapošljivih

⁹ Izvor: Nacionalna strategija zapošljavanja 2011-2020

ove populacije nije samo rezultat ukupnog smanjenja broja nezaposlenih, već i negativnog demografskog trenda i, posledično, sve manjeg obima populacije uzrasta od 15 do 24 godine.¹⁰

Indikatori tržišta rada za starosnu kategoriju 15-29 godina, su značajno povoljniji u odnosu na starosnu kategoriju 15-24, posebno kada je stopa zaposlenosti u pitanju u 2016.godini (33,1% za starosnu kategoriju 15-29, u odnosu na 19,7 % za starosnu kategoriju 15-24).

Tabela 2: Osnovni indikatori tržišta rada mladih 15-24 (nacionalni nivo)

Starosna kategorija 15–24	2014. godina	2015. godina	2016. godina
Stopa aktivnosti %	28,5	29,2	30,3
Stopa zaposlenosti %	14,9	16,6	19,7
Stopa nezaposlenosti %	47,5	43,2	34,9
Stopa neaktivnosti %	71,5	70,8	68,7

Izvor: ARS, RZS

Tabela 3: Osnovni indikatori tržišta rada mladih 15-29 (nacionalni nivo)

Starosna kategorija 15–29	2014. godina	2015. godina	2016. godina
Stopa aktivnosti %	48,4	48,5	47,2
Stopa zaposlenosti %	31,2	32,4	33,1
Stopa nezaposlenosti %	35,6	33,3	14
Stopa neaktivnosti %	51,6	51,5	52,8

Izvor: ARS, RZS

Više od petine mladih predstavlja neiskorišćeni resurs društva. NEET stopa (učesće mladih koji nisu zaposleni i nisu u obrazovanju i nisu obuhvaćeni obukama u ukupnom broju mladih) je visoka, sa ohrabrujućim trendom smanjenja. NEET stopa za uzrast 15-24 je iznosila 19,9% u 2015. godini, što je za 0,5 procentnih poena manje nego u 2014. godini. Kod populacije od 15 do 29 godina starosti NEET stopa iznosi 21,4%, što znači da više od petine mladih tog uzrasta predstavlja neiskorišćeni resurs, i sa aspekta rada i sa aspekta obrazovanja.¹¹

Kao poseban problem, beleži se neaktivnost žena u radnoj dobi. Neaktivnost žena je za 15 procentnih poena viša nego kod muškaraca. Osnovni uzrok neaktivnosti je ili obeshrabrenost ("ne tražim posao jer verujem da ga neću ni naći") ili nezainteresovanost za rad ukoliko postoji neki izvor primanja (usled niske minimalne zarade, relativno značajnih doznaka iz inostranstva, prihoda od socijalne pomoći ili pak prihoda koji potiče od rada u svojoj ekonomiji).

Ipak, problem nije isti za sve – pojedine grupe mladih se nalaze u dodatnom riziku. Za unapređenje položaja mladih važno je da se uvažavaju razlike koje postoje u šansama za razvoj i život različitih grupa mladih. Podaci govore o nejednakim životnim šansama osetljivih grupa mladih i mogućim rizicima socijalne isključenosti i nejednakosti onih koji žive u posebno teškim uslovima.¹² Nacionalna strategija za mlade prepoznaje veliki broj osetljivih grupa mladih, među kojima i mladi ugroženi siromaštvom, mladi Rome i mladi bez roditeljskog staranja.

¹⁰ Popis 2011

¹¹ Anketa o radnoj snazi, IV kvartal 2016.g.

¹² Nacionalna strategija za mlade <http://www.mos.gov.rs/mladisuzakon/attachments/article/389/Nacionalna%20strategija%20za%20mlade-srb.pdf>

1.1.1. Položaj mladih na tržištu rada u Beogradu

Podaci ukazuju na smanjenje stope nezaposlenosti mladih u Beogradu. Stopa aktivnosti u Gradu Beogradu za stanovništvo radnog uzrasta (15-64 godine) je u 2016. godini neznatno povećana u odnosu na isti kvartal prethodne godine, dok je stopa zaposlenosti porasla. Za kategoriju mladih (uzrast 15-24) stopa zaposlenosti iznosi 19,1% (povećana za 5,9%), a stopa nezaposlenosti iznosi 26,2% (smanjenje za čak 16,6%)¹³.

Stopa neaktivnosti mladih i u Beogradu pokazuje blagi trend smanjenja, a zaposlenost se blago povećava. Stopa neaktivnosti populacije 15-24 godine u Beogradu je iznosila 75,2% u 2015. godini, da bi u prvom kvartalu 2016. godine ona bila niža za 4,3%. Beograd je u 2015. godini imao veću neaktivnost među mladima (uzrast 15-24) u odnosu na Srbiju u celini, odnosno 75,2% naspram 70,8%, dok se ova stopa u 2016. godini u Beogradu izjednačila sa republičkim nivoom. Lokalni akcioni plan zapošljavanja Grada Beograda navodi da je u prvom kvartalu 2016. godine stopa zaposlenosti mladih (uzrast 15-24) iznosila 15,4% i viša je za 3,8% u odnosu na 2014. godinu (11,6%).

Struktura nezaposlenih mladih u riziku na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje na području Grada Beograda¹⁴ izgleda ovako:

- Mladi (do 30 godina) koji posao traže duže od 12 meseci – 9.975 (9,7%);
- Mladi (do 30 godina), koji su bez kvalifikacija ili sa niskim kvalifikacijama – 2.306 (2,2%);
- Romi – 1.874 (1,8%);
- Osobe sa invaliditetom – 2.177 (2,1%);

U Lokalnom akcionom planu zapošljavanja Grada Beograda za 2017. godinu nema podataka o mladima koji su u statusu dece bez roditeljskog staranja.

Nezaposlenosti mladih u Obrenovcu je viša nego na nivou Beograda. S obzirom da su mladi iz Obrenovca i Lazarevca čiji su roditelji primali pomoć tokom poplava 2014. godine takođe ciljna grupa projekta *Jaki mladi*, važno je napomenuti da je, prema podacima NSZ, u Obrenovcu nezaposlenost izraženija od gradskog proseka (13,3% u Obrenovcu naspram 9,1% u Beogradu). Nezaposlenost mladih u Lazarevcu je na nivou Beograda i iznosi 9%.

Projekat *Jaki mladi* se fokusira na unapređenje položaja dve posebno osetljive grupe mladih: 1) grupa mladih koji napuštaju socijalnu zaštitu – mladi koji se najčešće nalaze van prirodnog okruženja porodice i potrebna im je posebna podrška društva, i 2) mladih Roma i Romkinja iz podstandardnog naselja u Zemunu, koji su, statistički posmatrano, natprosečno ugroženi po većini pokazatelja u odnosu na opštu populaciju i dodatno suočeni sa diskriminacijom koja ih drži u stanju socijalne isključenosti. U narednom delu ove studije ćemo analizirati položaj ove dve grupe mladih u Srbiji i Beogradu.

1.2. Deca i mladi na porodičnom i domskom smeštaju i mladi koji napuštaju zaštitu

U *Programu reformi politike zapošljavanja i socijalne politike* (ESRP) istaknuto je da "stepen zaštite ugroženih grupa, a naročito dece, kroz smeštaj u rezidencijalnim institucijama u Srbiji nije visok". Najveći broj dece i mladih bez roditeljskog staranja, gotovo 90% njih, zaštićeno je kroz porodični smeštaj (srodničko i ne-srodničko hraniteljstvo). Ipak, među decom sa invaliditetom (približno njih 1.000) i dalje je nešto veće učešće smeštaja u institucijama (54,6%) u kojima su uslovi, uprkos izvesnim poboljšanjima, nezadovoljavajući – sa skromnom ponudom rehabilitacionih i stimulativnih programa.

¹³ Izvor: LAPZ Grada Beograda za 2017. godinu

¹⁴ Izvor: LAPZ Grada Beograda za 2017. godinu

1.2.1. Broj dece i mladih na porodičnom i domskom smeštaju

Na smeštaju u hraniteljskim porodicama i u domovima je bilo ukupno 6.088 dece i mladih¹⁵. Najveći broj njih je na smeštaju u hraniteljskim porodicama – 5.321¹⁶ (87%), dok je 767 dece i mladih (13%) na smeštaju u domovima za decu. Prema drugom izvoru podataka¹⁷ broj dece i mladih na smeštaju u domovima u istom periodu iznosio je 1.183, što znači da je na smeštaju u domovima i hraniteljskim porodicama u Srbiji¹⁸ bilo ukupno 5.894 dece i mladih.

Od ukupnog broja dece i mladih na smeštaju u domovima njih 71,4% jeste, ili je bilo, pod starateljstvom¹⁹. U analiziranim izveštajima nismo pronašli podatak o broju dece na porodičnom smeštaju koja su pod starateljstvom. Jedino se u *Izveštaju o radu centra za porodični smeštaj i usvojenje* konstatuje da opada broj dece na smeštaju u hraniteljskim porodicama koja nisu pod starateljstvom.

Ovo ukazuje na neujednačenost prakse u centrima za socijalni rad u postupcima organizovanja zaštite dece prilikom smeštaja, odnosno neujednačenog pristupa u proceni potrebe za primenom starateljstva kao mere porodično-pravne zaštite, u odnosu na decu koja se izdvajaju iz bioloških porodica i obuhvataju uslugama smeštaja u okviru sistema socijalne zaštite²⁰.

Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2015. godinu zaključuje da "blago povećanje ulaska dece u sistem socijalne zaštite kroz organizovanje smeštaja dece ukazuje na neophodnost razvijanja usluga namenjenih biološkim porodicama, kao i nužnost blagovremenog uključivanja institucija sistema u podršku porodicama sa kriznim funkcionisanjem i neophodnost unapređenja među institucionalne saradnje".

Prema članu 124. Porodičnog zakona: "Pod starateljstvo se stavljaju dete bez roditeljskog staranja (maloletni šticećenik) ili punoletno lice koje je lišeno poslovne sposobnosti (punoletni šticećenik)". Prema članu 113. stav 3 Porodičnog zakona, detetom bez roditeljskog staranja smatra se: "dete koje nema žive roditelje, dete čiji su roditelji nepoznati ili je nepoznato njihovo boravište, dete čiji su roditelji potpuno lišeni roditeljskog prava odnosno poslovne sposobnosti, dete čiji roditelji još nisu stekli poslovnu sposobnost, dete čiji su roditelji lišeni prava na čuvanje i podizanje odnosno vaspitavanje deteta i dete čiji se roditelji ne staraju o detetu ili se staraju o detetu na ne odgovarajući način".

1.2.2. Deca i mladi sa smetnjama u razvoju na porodičnom i domskom smeštaju

U *Izveštaju o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2015. godinu* odvojeno se daju podaci o broju dece i mladih na smeštaju u domovima za decu i mlade, domovima za decu i mlade sa smetnjama u razvoju i zavodima za vaspitanje a prema dve grupe po uzrastu. Iznosimo ih u sledećoj tabeli.

Tabela 4: Broj dece i mladih na smeštaju po vrstama domova za smeštaj(nacionalni nivo)

Ustanova socijalne zaštite	Broj dece i mladih na smeštaju na dan 31.12.2015.	%
Domovi za decu i mlade	507	42,9
Domovi za decu i mlade sa smetnjama u razvoju ²¹	615	52
Zavodi za vaspitanje ²²	61	5,1
Ukupno	1.183	100

Izvor: *Izveštaju o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2015.*

¹⁵ Izvor: *Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2015. godinu*

¹⁶ Prema *Izveštaju o radu centara za porodični smeštaj i usvojenje u 2015. godini* zaštita za 2.951 korisnika, odnosno za nešto preko 55% od ukupnog broja dece i mladih na porodičnom smeštaju organizovana je i prati se preko centara za porodični smeštaj i usvojenje. U regionima u kojima još uvek nisu organizovani centri za porodični smeštaj i usvojenje porodični smeštaj dece i mladih organizuje se i prati preko teritorijalno nadležnih centara za socijalni rad

¹⁷ Izvor: *Izveštaj o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2015. godinu*

¹⁸ Na dan 31.12. 2015. godine

¹⁹ Izveštaj o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2015. godinu

²⁰ Činjenica da gotovo jedna trećina dece i mladih na smeštaju nije pod starateljstvom ovu grupu mladih isključuje iz grupe *mladih do 30 godina starosti koji su imali/ imaju status deteta bez roditeljskog staranja* (definisana Nacionalnim akcionim planom zapošljavanja 2017. godine kao prioritarna teže zapošljiva grupa) i mogućnosti korišćenja aktivnih mera zapošljavanja po tom osnovu, s obzirom da je prema pravilima nacionalne službe za zapošljavanje rešenje o starateljstvu dokaz pripadnosti ovoj grupi.

²¹ U ustanovama za smeštaj dece i mladih sa smetnjama u razvoju na dan 31.12.2015. godine na smeštaju je bilo ukupno 1.390 korisnika, od toga kako smo naveli, 615 dece i mladih. Više od polovine ukupnog broja korisnika ovih domova (55,7%) čine dakle odrasli i stariji korisnici.

²² U zavodima za vaspitanje dece i omladine sprovode se vaspitne mere u skladu sa Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika i nadalje se u ovoj analizi nismo bavili ovom grupacijom dece i mladih.

Kao što se iz iznetih podataka vidi 52% od ukupnog broja dece i mladih na smeštaju u domovima za decu i mlade je sa smetnjama u razvoju.

U ukupnom broju dece i mladih na porodičnom smeštaju 14,3% ima razvojne i zdravstvene smetnje i ostvaruje pravo na osnovni i uvećani dodatak za pomoć i negu drugog lica.²³

U grupi dece i mladih na porodičnom smeštaju organizovanom preko centra za porodični smeštaj i usvojenje 31% ima razvojne i zdravstvene smetnje.²⁴

Smeštaj u drugu porodicu je usluga smeštaja u okviru sistema socijalne zaštite. Korisnici mogu biti i deca i odrasli i stari. Kada se radi o deci ona mogu biti smeštena u drugu porodicu samo po osnovu odredbi *Porodičnog zakona* koje se odnose na hraniteljstvo, tako da kada govorimo o deci govorimo o smeštaju dece u hraniteljske porodice. Deca mogu biti smeštena i u drugu porodicu (srodničku i/ili starateljsku) koja nije hraniteljska porodica. Važno je istaći da je od ukupnog broja dece pod starateljstvom njih 31% smešteno u srodničke i/ili starateljske porodice (bez nadoknade). Ove porodice i deca nemaju potrebnu podršku sistema socijalne zaštite, te je neophodno pozabaviti se posebno ovom grupacijom i problemima sa kojima se oni susreću.

Pružanjem usluga porodičnog smeštaja deci i mladima se privremeno obezbeđuju nega, zaštita i uslovi za optimalni razvoj u porodičnom okruženju. Porodični smeštaj za decu i mlade obuhvata i pripremu za povratak u biološku porodicu, drugi stalni životni aranžman i pripremu za samostalan život.

Da bi se zaštita dece u hraniteljskim porodicama organizovala na što višem nivou osnovani su regionalni centri za porodični smeštaj i usvojenje. *Centar za porodični smeštaj i usvojenje* organizuje i neposredno vrši smeštaj dece i mladih bez roditeljskog staranja u hraniteljske porodice, vrši uvid u rad i pruža stručnu pomoć porodici kojoj je dete ili mlada osoba, povereno na brigu i vaspitanje, sve dok se ne obezbede uslovi za povratak deteta u prirodnu porodicu, odnosno do osposobljavanja za samostalan život i rad.

Značajna razlika u podacima o udelu dece sa teškoćama u razvoju u ukupnom broju dece na porodičnom smeštaju prema dva izvora podataka može se objasniti time da se u izveštaju centara za socijalni rad u grupu dece sa razvojnim i zdravstvenim smetnjama ubrajaju samo ona deca koja su ostvarila pravo na osnovni i uvećani dodatak za pomoć i negu drugog lica, dok su u izveštaju o radu centara za porodični smeštaj i usvojenje navedena i deca sa zdravstvenim i razvojnim problemima, bez obzira na prava na dodatak za tuđu pomoć i negu drugog lica.

Bez obzira na nepodudarnost podataka, udeo dece i mladih sa smetnjama u razvoju u odnosu na ukupni broj dece na porodičnom smeštaju značajno je niži nego u ustanovama za smeštaj dece i mladih.

1.2.3. Obrazovna struktura dece i mladih u domovima za decu i porodičnom smeštaju

Podaci o obrazovnoj strukturi dece i mladih u domovima dati su samo u *Izveštaju o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2015. godinu*. Podaci su zabrinjavajući, posebno kada su u pitanju deca i mladi u domovima za decu i mlade sa smetnjama u razvoju. Navodimo ih pre svega zbog toga što ukazuju na ozbiljne teškoće koje stoje pred mladima koji napuštaju zaštitu kada je u pitanju njihovo ekonomsko osamostaljivanje.

Podaci²⁵ pokazuju da 61,2% dece i mladih u domovima za decu sa teškoćama nije obuhvaćeno obrazovnim procesom, iako su školskog uzrasta. Nijedno dete ne ide u redovnu srednju, niti redovnu osnovnu školu. Na dan 31.12.2015. godine samo 13% dece uzrasta do pet godina je pohađalo predškolsku ustanovu.

²³ Izvor: [Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2015. godinu](#)

²⁴ Izvor: [Izveštaj o radu centara za porodični smeštaj i usvojenje za 2015. godinu](#)

²⁵ Izvor: [Izveštajo radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2015. godinu](#)

[Izveštaj o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2015. godinu](#) navodi sledeće negativne trendove kada su u pitanju podaci o obrazovnom statusu dece i mladih u domovima za decu i mlade sa smetnjama u razvoju u periodu od 2011-2015. godine:

- više od dve trećine korisnika je van obrazovnog procesa,
- manje od jedne trećine dece i mladih je obuhvaćeno obrazovanjem i to u specijalnim školama,
- raste procenat onih koji su osnovno-školskog uzrasta, a ne pohađaju osnovnu školu i broj dece koja su predškolskog uzrasta, a nepohađaju predškolske ustanove,
- raste broj dece i mladih na smeštaju u ovim ustanovama koji su napustili školovanje i nisu profesionalno osposobljeni.

U domovima za decu i mlade 74% ukupnog broja dece i mladih na smeštaju obuhvaćeno je obrazovanjem. Najveći broj pohađa specijalnu osnovnu školu (28,3%), redovnu osnovnu (18%) i srednju školu (15,2%). Specijalnu srednju školu pohađa 11%, a studenti čine 7,7% od ukupnog broja korisnika. Zabrinjava podatak da značajan broj dece i u domovima za decu i mlade nije obuhvaćen obrazovanjem, kao i da je 12% dece koja su bila uključena u obrazovanje napustilo školovanje.

Obuhvat obrazovanjem u domovima za decu i mlade se razlikuje od doma do doma, pa je na primer u Centru za zaštitu dece i omladine u Beogradu, prema podacima iz Izveštaja o radu ove ustanove za 2016. godinu, taj obuhvat 85%.

Podaci o obrazovnoj strukturi dece i mladih na porodičnom smeštaju dati su u [Izveštaju o radu centara za porodični smeštaj i usvojenje u 2015. godini](#) i ne odnose se na ukupan broj dece i mladih na porodičnom smeštaju, ali ih navodimo kao jedine dostupne koji mogu da ukažu na obrazovnu strukturu dece i mladih na porodičnom smeštaju: "U populaciji dece koja su uključena u obrazovnu ustanovu više od polovine dece je u osnovnoj školi: redovnoj (40%), redovnoj sa individualnim programom (12%)²⁶, specijalnoj (6,2%) i školi za osnovno obrazovanje odraslih (0,2%). Srednje škole pohađa 26% dece i mladih, od toga njih 22% pohađa redovnu srednju školu. U višoj i visokoj školi je 9,6% mladih, a 6% dece je obuhvaćeno obavezanim programom pripreme za školu. Od ukupnog broja dece na evidenciji svih centara za porodični smeštaj i usvojenje u toku 2015. godine nijedno dete osnovno školskog uzrasta nije napustilo osnovnu školu, dok je 12 dece srednjoškolskog uzrasta napustilo pohađanje srednje škole."

Čak i ovi nepotpuni podaci ukazuju da se pitanjima obrazovanja u okviru porodičnog smeštaja posvećuje daleko veća pažnja i da porodični smeštaj mladi napuštaju, generalno gledano, sa više šansi za ekonomsko osamostaljivanje.

1.2.4. Prekid domskog i porodičnog smeštaja

Prekid domskog i porodičnog smeštaja podrazumeva izmeštanje dece i mladih iz konkretnog doma ili porodice usled različitih okolnosti: povratka u porodicu porekla, usvojenja, premeštaja u drugi dom ili drugu hraniteljsku porodicu, premeštaja iz hraniteljske porodice u dom i obrnuto i iz razloga koji nas u ovoj analizi posebno interesuje – osamostaljivanja mlade osobe.

Tabela 5: Podaci o broju i razlozima prekida domskog i porodičnog smeštaja razlikuju se u zavisnosti od izvora podataka

Izvor podataka	Broj prekida smeštaja u porodičnom smeštaju	Broj prekida domskog smeštaja	Ukupno
Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2015. godinu	451	101	552
Izveštaj o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2015. godinu	/	133	/

²⁶ Individualni programi obrazovanja donose se za učenike koji imaju teškoće u savladavanju standardnog nastavnog gradiva i rezultat su uvođenja inkluzivnog obrazovanja u obrazovni sistem u Republici Srbiji.

Prema podacima u [Izveštaju o radu centara za socijalni rad u toku 2015. godine](#) zabeleženo je ukupno 552 prekidasmestaja (domskog i porodičnog). U domovima za decu i mlade smestaj je prekinut za ukupno 101, odnosno 133 dece ili mladih osoba (u zavisnosti od izvora podataka).

Za oko 20% od tog broja mladih razlog prekida smestaja je osamostaljivanje²⁷. Prema drugom izvoru za 46 mladih razlog prekida domskog smestaja je osamostaljivanje (za samo dvoje mladih iz domova za decu i mlade sa smetnjama u razvoju)²⁸.

Ako se navedeni podaci uporede sa podacima iz izveštaja [Deca u sistemu socijalne zaštite u 2015. godini](#) iz jula 2016. godine u kome se navodi da se 11% od ukupnog broja od 101 prekida domskog smestaja odnosi na mlade koji nakon navršenih 18 godina napuštaju domove za decu usled osamostaljivanja, vidimo da se do pouzdanog podatka o tome koji broj mladih napušta domsku zaštitu iz razloga osamostaljivanja teško dolazi.

U 2015. godini zabeležen je 451 prekid smestaja u hraniteljskim porodicama²⁹. Najveći broj dece se vratio u biološku ili srodničku porodicu, 24% dece je usvojeno, a 10% od ukupnog broja je napustilo domski smestaj radi osamostaljivanja.

Preglednosti radi, iznosimo tabelarni pregled broja mladih koji su u toku 2015. godine napustili zaštitu u porodičnom smestaju i domovima za decu iz razloga osamostaljivanja, prema različitim izvorima podataka.

Tabela 6: Broj mladih koji su u toku 2015. godine napustili sistem socijalne zaštite

Izvori	Prekid porodičnog smestaja /osamostaljivanja	Prekid domskog smestaja /osamostaljivanje
Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2015.g.	45	20
Izveštaj Deca u sistemu socijalne zaštite u 2015. g	45	10
Izveštaj o radu ustanova za smestaj dece i mladih za 2015. g.	/	46

S obzirom na nepodudarnost podataka o broju mladih koji zaštitu napuštaju iz razloga osamostaljivanja u različitim izveštajima, na to da su u nekim izveštajima podaci dati u procentima, a u nekim u nominalnim iznosima – može se reći da je u 2015. godini, okvirno, 55 odnosno 91 mlada osoba u Republici Srbiji napustila zaštitu u domskom i porodičnom smestaju radi osamostaljivanja. Ako se uzme u obzir podatak³⁰ da je u ukupnom broju dece i mladih na smestaju u domovima za decu na dan 31.12.2015. godine oko 46% na uzrastu od 15-17 ili uzrastu od 18-26, može se očekivati da će u narednim godinama veći broj mladih napustiti zaštitu u domovima za decu i mlade.

1.2.5. Troškovi domskog i porodičnog smestaj dece iz budžeta Republike Srbije

Prema podacima navedenim u [Izveštaju Deca u sistemu socijalne zaštite 2015.](#), ukupni izdaci za dečiju zaštitu iz budžeta Republike Srbije u 2015. godini iznosili su 62,79 milijarde dinara. U ukupnim izdacima za dečiju zaštitu iz budžeta u 2015. godini novčana davanja³¹ su učestvovala sa udelom od 92,6%, a izdvajanja za smestaj 7,4%. U ukupnim izdacima za smestaj dece u okviru sistema socijalne zaštite, porodični smestaj zauzima udeo od 70,4%, dok se preostali udeo od 29,6% odnosi na smestaj dece u ustanove socijalne zaštite. Isti odnos je zabeležen i prethodnih godina.

²⁷Prema [Izveštaju o radu centara za socijalni rad za 2015. godinu](#)

²⁸Izveštaj o radu ustanova za smestaj dece i mladih za 2015. godinu

²⁹Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2015. godinu

³⁰Izveštaj o radu ustanova za smestaj dece i mladih za 2015. godinu

³¹NSP porodicama sa decom, dečiji dodatak, dodatak za pomoć i negu drugog lica, roditeljski dodatak, naknada zarade za vreme porodiljskog odsustva, odsustva sa rada radi nege deteta i odsustva sa rada radi posebne nege deteta, naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi (dece bez roditeljskog staranja i dece sa smetnjama u razvoju).

Ukupno je za smeštaj dece u domove i hraniteljske porodice na godišnjem nivou (2015. godina) bilo izdvojeno 4.658.697.722,66 dinara – od toga je za smeštaj u domovima izdvojeno 1.376.831.000,00 dinara, a za porodični smeštaj 3.281.866.722,66 dinara.

Bez ulaženja udublju analizu³²strukture i funkcije troškova domskog i porodičnog smeštaja, podatkeo troškovima navodimo isključivou nameri da istaknemo da se za troškove domskog i porodičnog smeštaja izdvajaju značajna sredstva koja ne bi trebalo obezvređiti odsustvom podrške mladima u njihovom socijalnom i ekonomskom osamostaljivanju po napuštanju zaštite.

1.2.6. Deca i mladina porodičnom i domskom smeštaju sa teritorije Grada Beograda

Prema podacima iz *Izveštaja o radu Gradskog centra za socijalni rad za 2015. godinu*³³ na dan 31.12.2015. godine na smeštaju u domovima za decu i u porodičnom smeštaju bilo je ukupno 975 dece i mladih sa teritorije Grada Beograda. U hraniteljskim porodicama na smeštaju je bilo 635, a u domovima za decu 340 dece i mladih.

Poredeći sa podacima o ukupnom broju dece na porodičnom smeštaju i u domovima u Srbiji, vidi se da je **udeo dece sa teritorije Grada Beograda u ukupnom broju dece i mladih na smeštaju u Srbiji oko 16%, odnosno 15 %** u zavisnosti od toga koji podatak o ukupnom broju dece i mladih na smeštaju u domovima se uzima kao relevantan.

Ako se poredi samo broj dece na domskom smeštaju u Srbiji i broj dece iz Beograda u domovima za decu vidi se da je **udeo dece iz Beograda u ukupnom broju dece na smeštaju u domovima oko 44%, odnosno oko 30%** (takođe u zavisnosti od toga koji podatak o ukupnom broju dece i mladih na smeštaju u domovima se uzima kao relevantan³⁴).

Za potrebe ove analize od Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu traženi su podaci o ukupnom broju mladih sa teritorije Grada Beograda kojima je u toku 2016. godine prestao smeštaj u domu ili hraniteljskoj porodici i udelu osoba sa invaliditetom i pripadnika romske nacionalne manjine u tom broju mladih, ali ih nismo dobili uz obrazloženje da se tek prikupljaju podaci za godišnji izveštaj.

Mladi bez roditeljskog staranja koji izlaze iz penalnog prihvata

Tokom konsultacija sa relevantnim institucijama u procesu izrade ove analize zaključeno je da su *mladi bez roditeljskog staranja koji izlaze iz penalnog prihvata* posebno ugrožena grupa. Problem predstavlja činjenica da ne postoji posebna usluga namenjena ovim mladima nakon što napuste penalni prihvata, već se najčešće dešava da se oni vraćaju u domove čime ugrožavaju funkcionisanje ostalih štićenika, a u isto vreme oni sami nemaju potreban tretman. Stoga je predlog da *mladi bez roditeljskog staranja koji izlaze iz penalnog prihvata* dobiju potrebnu zaštitu i tretman odmah po smeštaju u penalni prihvata, kao i da se razvije poseban program za postpenalni prihvata i zaštitu, čime bi se sprečilo da se usled neadekvatnog pristupa oni iznova vraćaju u kriminalne tokove.

1.2.7. Mladi bez roditeljskog staranja na tržištu rada u Beogradu

Da bismo bolje razumeli podatke koji slede, potrebno je objasniti način na koji Nacionalna služba za zapošljavanje vodi statistiku i prati kategorije koje su u fokusu ovog pregleda, posebno mladih do 30 godina koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja i mladih romske nacionalnosti iz podstandardnog naselja u Zemunu.

Iako je grupa *mladi do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog*

³² Ova analiza podrazumeva primenu specifične metodologije i značajno vreme za njenu postavku i realizaciju

³³ Gradski centar za socijalni rad u Beogradu; Izveštaj o radu za 2015 godinu

³⁴ U godišnjem *Izveštaju o radu Gradskog centra za socijalni rad za 2015. godinu* nema podatka o broju dece i mladih koji su u toku 2015. godine napustili zaštitu u hraniteljskim porodicama ili u domovima za decu.

*staranja*³⁵ uvedena kao prioritarna grupa teže zapošljivih lica u Nacionalnom akcionom planu zapošljavanja za 2017. i u lokalnom akcionom planu za Beograd za 2017. godinu, ona se i dalje u statistici NSZ vodi kao kategorija *deca iz hraniteljskih porodica*. Naime, odsek za informacioni sistem i statistiku Beogradske filijale Nacionalne službe za zapošljavanje od 2011. godine kao statističku kategoriju vodi *deca iz hraniteljskih porodica*, pošto su oni u Nacionalnom akcionom planu zapošljavanja (NAPZ) i Lokalnom akcionom planu zapošljavanja (LAPZ) 2011. definisani kao teže zapošljiva lica. Po trenutnoj definiciji, ova kategorija obuhvata i odrasle iznad 30 godina starosti, tj. radno sposobne odrasle do 64 godine. Primera radi, u podacima NSZ (filijala Beograd od 31.12.2015. godine) nalazimo da je 56 *deca iz hraniteljskih porodica* bilo na evidenciji, od čega je 26 osoba starije od 30 godina, što znači da je 30 mladih iz hraniteljskih porodica mlađih od 30 godina bilo na evidenciji NSZ (12 muškaraca i 18 žena). Imajući u vidu navedeno, podatke prikazane u tabelama koje se tiču ove kategorije potrebno je uzeti sa rezervom i koristi ih u svrhu ilustracije.

Propust u preciznom definisanju grupe i prikupljanju statističkih podataka odraziće se negativno na analizu efekata primenjenih aktivnih mera zapošljavanja za ovu grupu mladih. Ipak, ilustracije radi, navodimo podatke koji se u sistemu Nacionalne službe za zapošljavanje vode kao *deca iz hraniteljskih porodica*.

Tabela 7: Struktura nezaposlenih na evidenciji NSZ u Beogradu, prema pripadnosti posebno osetljivim/ranjivim grupama na tržištu rada

Posebno osetljive/ranjive grupe na tržištu rada	M	Ž
Deca iz hraniteljskih porodica (do 30 godina)	12	18
Osobe sa invaliditetom	252	147
Romi	271	204
Dugoročno nezaposleni	4117	6207
Primaoci novčane socijalne pomoći	234	138

Izvor: NSZ, Filijala Beograd (stanje 31.12.2015. godine)

Krajem 2015. godine, na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje nalazilo se 30 mladih koji se vode kao "deca iz hraniteljske porodice" i 475 osoba romske nacionalnosti.

Tabela 8: Obrazovna struktura i pol mladih do 30 godina iz grupe *deca iz hraniteljskih porodica*

Obrazovna i polna struktura	M	Ž
Lica bez završene osnovne i sa 4 razreda osnovne škole (I SSS)	1	2
Završena osnovna škola (II SSS)	0	2
Završena trogodišnja srednja stručna škola (III SSS)	7	4
Završena četvorogodišnja škola (IV SSS)	2	7
Završena viša škola (VI-1 SSS)	0	0
Fakultetsko obrazovanje (VI-2 – VIII SSS)	2	3
Ukupno	12	18

Izvor: NSZ, Filijala Beograd (stanje od 31.12.2015. godine)

³⁵ NSZ utvrđuje status *mladih do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja* na osnovu rešenja nadležnog centra za socijalni rad o postavljanju starateljstva (napred navedeno podrazumeva da je postavljenje starateljstva nastupilo tokom maloletstva lica, do navršene 18. godine).

Po pitanju obrazovne strukture nezaposlenih mladih koji se vode kao "deca iz hraniteljskih porodica", vidimo da je gotovo trećina njih završilo trogodišnje srednje škole (njih 11) i gotovo isto toliko četvorogodišnje srednje škole (njih 9). Ostali su ili bez završene osnovnu škole (njih 3), ili samo sa završenom osnovnom školom (njih 2) ili sa fakultetskim obrazovanjem (njih 5).

Tabela 9: Starosna struktura nezaposlenih mladih uzrasta do 30 godina, iz grupe *deca iz hraniteljskih porodica*

Uzrast	M	Ž
od 15 do 19 godina	5	4
od 20 do 24	5	8
od 25 do 29	2	6
Ukupno	12	18

Izvor: NSZ, Filijala Beograd (stanje od 31.12.2015. godine)

Podaci NSZ³⁶ pokazuju da se nešto preko polovine mladih u okviru grupe *deca iz hraniteljskih porodica* nalazi na evidenciji NSZ do jedne godine. To bi moglo da ukazuje na to da se mladi iz ove kategorije relativno brzo zapošljavaju. Sa druge strane, nešto manje od polovine ovih mladih traži posao između jedne tri godine što znači da je neophodno pružiti pomoć i podršku ovim mladim ljudima da što pre započnu svoje profesionalne karijere. Međutim, s obzirom na izjave sa fokus grupa, čini se da značajan broj ovih nezaposlenih mladih u riziku nije prijavljen na evidenciju NSZ.

Prijavljivanje na evidenciju NSZ – izveštaj sa fokus grupa

Razmena informacija između institucija postoji samo do nivoa prebacivanja nadležnosti za mladu osobu – prilikom prelaska iz jednog u drugi sistem. Prijavljivanje na NSZ je dužnost savetnika iz CSR. Iskustva kažu da institucije iz sistema socijalne zaštite prijave mlade na NSZ, ali nakon toga ne prate šta se dešava, između ostalog jer nemaju eksplicitnu zakonsku obavezu da to i čine. Mladi koji primaju stalnu novčanu pomoću su dužni da se svaka 3-4 meseca javljaju savetniku na NSZ, ali nakon što prestane isplata stalne novčane pomoći NSZ nije dužna da dalje prati ove mlade. Mladi sa druge strane nakon ovog jednogodišnjeg perioda u Gradu Beogradu ne dolaze u NSZ jer nemaju poverenje da im sama NSZ može pomoći. Umesto toga mladi traže posao kroz svoje mreže podrške. Od tog trenutka formalna mreža podrške ne funkcioniše, a neformalna funkcioniše slabije, ali je jedina prisutna. Učesnici fokus grupa iz institucija navode primere kada je jedna velika firma davala sigurniji program zapošljavanja da su mladi često odbijali te ponude i tragalali za alternativnim opcijama u tzv. sivoj zoni. Institucije sa druge strane, za ove primere saznaju tek kasnije ukoliko se mladi obrate za dodatnu ili naknadnu pomoć.

1.3. Položaj mladih Roma i Romkinja na tržištu rada

Položaj Roma i Romkinja u Republici Srbiji se znatno razlikuje od proklamovane jednakosti zagarantovane Ustavom i zakonima. Romi i Romkinje su socijalno isključeni na različitim nivoima društvenog života, zbog čega gube i pojedinci/ke i društvo. Svetska banka je 2010. godine objavila studiju *Ekonomska cena socijalne isključenosti Roma*³⁷, prema kojoj velikoj većini radno sposobnih Roma i Romkinja nedostaje odgovarajući stepen obrazovanja da bi uspešno učestvovali na tržištu rada. Niska stopa obrazovanja, pored prisutne diskriminacije, predstavlja jedan o ključnih problema kada govorimo o uključivanju Roma na tržište rada. U isto vreme, kombinacija niske stope zaposlenosti Roma i niskih plata onih Roma koji su zaposleni, biva pretočena u gubitke produktivnosti u celokupnoj privredi, koji u Republici Srbiji iznose oko 230 miliona evra svake godine, pokazuje pomenuta studija Svetske banke.

³⁶Filijala Beograd, stanje od 31.12.2015. godine

³⁷http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/SERB_Economic_Costs_Roma_Exclusion_Note_Final3.pdf

Razlike između Roma i ne-Roma u Srbiji je moguće pratiti brojnim indikatorima, a pojavljuju se još u najranijem detinjstvu. [Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja za period od 2016 do 2025. godine](#)³⁸ ukazuje na velike razlike kada je u pitanju stepen uključenosti u predškolsko vaspitanje, u koje je uključeno 48% ne-Roma (od 3 do 6 godina starosti), dok je samo 18% Roma uključeno u predškolsko. Stopa uključenosti ne-Roma u obavezno osnovno obrazovanje (7-15) je 95%, dok je ova stopa kod Roma niža i iznosi 80%.

Strategija konstatuje nizak obuhvat srednjim obrazovanjem i visok stepen ranog napuštanja obrazovanja kod romske populacije. Dok je u opštoj populaciji obuhvat mladih srednjim obrazovanjem oko 90%, ovaj procenat među mladim Romima i Romkinjama iznosi oko 22%. Obuhvat mladića je nešto viši nego devojaka (28% naspram 15%), što ukazuje na dodatnu rodnu dimenziju ovog problema.

Za romsku populaciju takođe je karakterističan visok procenat ranog napuštanja školovanja (samo 64% dece iz romskih naselja završi osnovnu školu na vreme, a samo 22% pohađa srednju školu) i nedostatak potrebnih veština, znanja i radnog iskustva, kao i pretežan rad u neformalnoj ekonomiji.

Program reformi politika zapošljavanja i socijalne politike (ESRP) Vlade Republike Srbije ukazuje da su od svih kategorija teže zapošljivih lica, Romi jedina etnička grupa koja je gotovo u potpunosti isključena iz formalnog tržišta rada. Stopa zaposlenosti Roma je samo 26%³⁹. Ukoliko u analizu uključimo i rodnu dimenziju, situacija postaje još nepovoljnija – stopa zaposlenosti Romkinja je samo 13%, dok je stopa zaposlenosti Roma 40%. Podaci su dodatno naglašeni ukoliko ih uporedimo sa stopom zaposlenosti ne-Roma koja iznosi 43% (55% je zaposlenost muškaraca ne-Roma, dok je zaposlenost žena ne-Romkinja 31%).

Razlika u stopi zaposlenosti mladih (15-24 godine) između Roma i ne-Roma nije velika, 16% odnosno 17% respektivno. Međutim ono što se već na ovom nivou izdava kao razlika jeste stopa zaposlenosti između mladih Romkinja i ne-Romkinja, gde je stopa zaposlenosti ne-Romkinja 11%, a Romkinja samo 6% i taj odnos se prenosi i u kasnije doba. Zbog toga bi trebalo razvijati programme koji utiču na zapošljivost i zapošljavanje mladih Romkinja, još od završavanja osnovne škole. Ovaj problem je verovatno povezan i sa problemom ranih brakova koji je izražen kod romske populacije.

Sledeća primetna razlika je u poslovima koje rade Romi i ne-Romi⁴⁰. Od svih Roma koji su zaposleni njih 21% radi u preduzećima čiji je vlasnik država (uključujući i javno-komunalna preduzeća), dok od svih zaposlenih ne-Roma njih 10% radi u preduzećima u kojima je država vlasnik⁴¹. Ovaj podatak ukazuje da petina zaposlene romske populacije radi u nekom obliku ekonomije u državnom vlasništvu, što je duplo više od ne-Romske populacije. Ovo je verovatna posledica zatvorenosti privatnog sektora i kvalitetnijih poslova za Rome, pa zbog toga veliki broj Roma nalazi zaposlenje u javnim i komunalnim preduzećima.

Jedan od razloga niske uključenosti Roma na tržište rada je i nedostatak iskustva u zaposlenju (15-65 godine). Ovaj indikator pokazuje da 75% Roma nema iskustvo u zaposlenju⁴², dok znatno manje ne-Roma, 47% nema iskustva u zaposlenju. Ovaj podatak ukazuje na pozitivne mogućnosti i koristi koje bi mogli da imaju različiti programi sticanja radnog iskustva i stažiranja za romsku populaciju.

Stopa neformalne zaposlenosti iznosi 70% kod Roma i samo 27% kod ne-Roma (za godište 15-64). Ukoliko posmatramo razlike između ženske populacije možemo primetiti još veću relativnu razliku: 69% kod Romkinja i samo 17% kod ne-Romkinja. Ovi podaci ponovo ukazuju na moguću značaj koji bi fokusiranje podrške na programe zapošljavanja i zapošljivosti

³⁸<http://www.minrzs.gov.rs/lat/dokumenti/medjunarodna-saradnja/strategija-za-socijalno-ukljucivanje-roma-i-romkinja-u-republici-srbiji-za-period-od-2016-do-2025-godine>

³⁹ Anketa UNDP-a, Svetske banke i Evropske komisije iz 2011. godine

⁴⁰<http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data.html>

⁴¹<http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data.html>

⁴²Indikator: No employment experience rate

Romkinja imalo na smanjenje rada u neformalnoj zaposlenosti kod romske populacije. Sličan nivo rada u neformalnoj ekonomiji nalazimo i kod mlađe populacije. Međutim, ono što dodatno brine jeste incidenca neformalne zaposlenosti koja kod mladih ne-Romkinja iznosi 14%, a kod mladih Romkinja čak 72%. Još jednom podaci ukazuju na neophodnu prioritetnu za podršku razvoja programa formalnog zapošljavanja za mlade Romkinje.

Kao posledica svih prethodnih izazova – niskog nivoa obrazovanja, izražene diskriminacije i niske stope zaposlenosti, odnosno visoke nezaposlenosti – siromaštvo je kod romske populacije prisutnije nego kod opšte populacije u Srbiji. [Anketa UNDP/Svetska banka/Evropska komisija](#)⁴³ pokazuje da apsolutno siromaštvo kod Roma iznosi gotovo 26%, dok samo 4% ne-Roma živi u apsolutnom siromaštvu.

Problem diskriminacije – izveštaj sa fokus grupa

- Prema rečima predstavnika mladih iz romske populacije, veliki problem predstavlja diskriminacija poslodavaca prema Romima. "Otišla sam na razgovor za posao i kada me je poslodavac video, rekao je da ne želi da me zaposli zato što sam Romkinja".

1.3.1. Mladi romske nacionalnosti na tržištu rada u Beogradu (podaci za Opštinu Zemun)

Kao što je već pomenuto, i nacionalni i lokalni akcioni planovi godišnje utvrđuju mere aktivne politike zapošljavanja sa ciljem da se unapredi zapošljivost romske populacije radi što lakšeg uključivanja na tržište rada. Ono što često otežava osmišljavanje i sprovođenje aktivnih mera zapošljavanja za ovu populaciju jeste nedostatak verodostojnih podataka. Ovaj problem je posebno izražen za romsko stanovništvo, pa samim tim i mlade, koji žive u podstandardnim naseljima, gde su problemi dodatno izraženi zbog siromaštva i neadekvatnih uslova stanovanja.

S obzirom da NSZ podatke prikuplja i vodi prema teritorijalnom principu, na nivou opštine, nije moguće dobiti podatke za mlade Rome i Romkinje iz određenog podstandardnog naselja – u ovom slučaju u Zemunu. Podaci koji su dostupni se odnose na mlade Rome koji imaju ličnu kartu sa adresom stanovanja u celoj opštini Zemun. Ipak, za potrebe ovog pregleda podaci o mladim Romima u Zemunu mogu poslužiti kao ilustracija.

Ukupan broj mladih Roma i Romkinja u Zemunu na evidenciji Beogradske filijale Nacionalne službe za zapošljavanje iznosi 76. Najveći broj mladih Roma i Romkinja ili je bez osnovne škole ili ima završenu samo osnovnu školu (64). U ovoj grupi samo dvoje ima IV stepen stručne spreme, dok trojica Roma ima završena dva razreda srednje škole, a njih sedmoro ima diplomu trogodišnje srednje stručne škole.

Postojeći način prikupljanja podataka ne omogućava evidenciju o teže zapošljivim grupama po više osnova ugroženosti. Međutim, dostupni podaci pokazuju da je od 76 mladih Roma i Romkinja iz Zemuna, koji se nalaze na evidenciji nezaposlenih NSZ, polovina njih dugoročno nezaposleno (ukupno 32 osobe).

Tabela 10: Broj mladih Roma i Romkinja na evidenciji NSZ iz Zemuna

Obrazovna i polna struktura	M	Ž
Lica bez završene i sa završenom osnovnom školom (I SSS)	33	31
Završena dva razreda srednje škole (II SSS)	3	0
Završena trogodišnja srednja stručna škola (III SSS)	5	2
Završena četvorogodišnja stručna škola (IV SSS)	1	1
Završena viša škola (VI-1 SSS)	0	0
Fakultetsko obrazovanje (VI-2 – VIII SSS)	0	0
Ukupno	42	34

Izvor: NSZ, Filijala Beograd (stanje od 31.01.2017. godine)

⁴³ Anketa UNDP-a, Svetske banke i Evropske komisije iz 2011. godine

2. Pregled strateškog i institucionalnog okvira za pitanja zapošljavanja i socijalne zaštite

2.1. Strategije i program za unapređivanje položaja mladih

Relevantni strateški okvir u Republici Srbiji bavi se položajem mladih i daje strateške pravce za unapređivanje njihovog položaja. Ono što je važno, ovaj strateški okvir operacionalizovan je akcionim planovima, a u značajnoj meri postoji i proces praćenja ovih strategija, čime se stvaraju preduslovi za njihovu efektivnu i efikasnu primenu.

Republika Srbija je razvila i usvojila opštu politiku za mlade. Vlada Republike Srbije je usvojila novu *Nacionalnu strategiju za mlade za period 2015–2025. godine*, kao i Akcioni plan za njeno sprovođenje za period 2015–2017. godine. Pored toga, Vlada je u 2016. godini usvojila *Program reformi politika zapošljavanja i socijalne politike* (ESRP) koji definiše i politike za smanjenje nezaposlenosti mladih. Dodatno, politike koje se odnose na zapošljavanje mladih obuhvaćene su i *Programom ekonomskih reformi* (ERP) do 2019. godine. Specifične mere obuhvaćene su i *Strategijom za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u periodu 2016–2025. godine*, kao i najavljenim *Akcionim planom za poglavlje 19*.

Nacionalna strategija zapošljavanja predstavlja okvir za kreiranje politike zapošljavanja. Ova strategija pokriva period do 2020. godine, a operacionalizuje se donošenjem i sprovođenjem *Nacionalnog akcionog plana zapošljavanja* na godišnjem nivou – kojim se utvrđuju godišnji prioriteti i ciljevi politike, utvrđuje sprovođenje mera aktivne politike zapošljavanja i dodatno osnažuju veze između zapošljavanja i ostalih resora. Mere aktivne politike zapošljavanja predstavljaju osnovni instrument za unapređenje funkcionisanja tržišta rada ciljanom podrškom nezaposlenim licima. U opštinama i gradovima se usvajaju *lokalni akcioni planovi zapošljavanja* kojima se definišu lokalni prioriteti i ciljevi politike zapošljavanja, utvrđuju i sprovode mere aktivne politike zapošljavanja na lokalnom nivou.

Strateški prioriteti Srbije u vezi sa socijalnim uključivanjem i zapošljavanjem mladih i Roma i Romkinja definisani su Programom reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (*Employment and Social Reform Programme – ESRP*). Izradu ESRP-a pokrenula je Evropska komisija za zemlje u procesu pristupanja. ESRP je strateški proces, strukturiran po modelu *Strategije Evropa 2020* koji će pratiti proces evropskih integracija kao jedan od glavnih mehanizama za dijalog o prioritetima Republike Srbije u oblasti socijalne politike i zapošljavanja u procesu pristupanja EU. Vlada Srbije je usvojila ESRP u maju 2016. godine. Evropska komisija prati proces primene ovog programa na godišnjem nivou, kako kroz godišnje izveštaje o napretku, tako i kroz tematske sastanke i konferencije. Jedan od ciljeva Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike jeste unapređenje položaja mladih na tržištu rada.

Program ekonomskih reformi (ERP) je dokument namenjen uspostavljanju platforme za efikasnije fiskalno planiranje i koordinaciju ekonomskih politika. ERP sadrži srednjoročni okvir makroekonomske i fiskalne politike, kao i konkretne prioritetne strukturne reforme, kojima se neposredno podržava makro-fiskalni okvir, otklanjaju prepreke privrednom rastu i povećava konkurentnost nacionalne ekonomije. Prioritetne strukturne reforme, kojih ima 15, predstavljene su u skladu sa metodološkim smernicama EK i organizovane u osam ključnih oblasti: upravljanje javnim finansijama; infrastruktura; razvoj sektora poljoprivrede, industrije i usluga; poslovni ambijent, korporativno upravljanje i borba protiv siive ekonomije; tehnološka apsorpcija i inovacije; trgovinska integrisanost, zaposlenost i tržište rada; socijalno uključivanje, smanjenje siromaštva i promovisanje jednakih mogućnosti. Unapređivanje zapošljavanja mladih jedna je od prioritetnih strukturnih reformi u Srbiji.

2.2. Strateški okvir za unapređivanje položaja mladih u riziku – oblast zapošljavanja

Strateški okvir za oblast zapošljavanja na različite načine se bavi mladima u riziku – mere i pravci delovanja kada su u pitanju mladi i Romi i Romkinje su preciznije definisani, dok su mladi koji napuštaju sistem socijalne zaštite manje prepoznati u strateškom okviru. Jedan od razloga za preciznije definisan strateški okvir za Rome i Romkinje se nalazi u činjenici da su pitanja inkluzije Roma prepoznati kao prioritetni na nivou EU, pa su potom uključena u pregovarački okvir za poglavlje 23, a onda i u posebnu strategiju koja se bavi pitanjem socijalnom uključivanja Roma. Osim toga, Romi i Romkinje su brojniji u odnosu na neveliku populaciju mladih koji napuštaju sistem socijalne zaštite, pa je to prepoznato i kao prioritetnije razvojno pitanje koje je neophodno posebno definisati.

Jedan od važnijih strateških dokumenata, Program ekonomskih reformi (ERP⁴⁴), ne prepoznaje mlade koji napuštaju sistem socijalne zaštite niti mlade Rome i Romkinje kao posebnu ciljnu grupu. ERP se fokusira na uticaj na mlade, bez davanja posebnih prioriteta među grupama mladih. Prioritetna strukturna reforma 14 ERP-a ima za cilj *unapređenje delotvornosti mera aktivne politike zapošljavanja sa posebnim fokusom na mlade, viškove i dugoročno nezaposlene*. U okviru ove mere ERP predlaže razvoj sistema ranog profilisanja nezaposlenih lica i uključivanje paketa usluga za mlade, viškove i dugoročno nezaposlene u mere aktivne politike zapošljavanja. Nove mere za mlade se kreiraju na godišnjem nivou donošenjem *Nacionalnog akcionog plana zapošljavanja*.

Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (ESRP) u najvećoj meri definiše mere koje se odnose na unapređenje položaja mladih u riziku. Za unapređenje zapošljavanja mladih ESRP predviđa sledeće mere: 1) unapređivanje zakonodavnog i institucionalnog okvira, kao i standarda za program pripravnštva i stažiranja; 2) unapređivanje sistema informisanja mladih o mogućnostima za delovanje u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, omladinskog preduzetništva, evrointegracija i korišćenja EU fondova; 3) promovisanje sistema celoživotnog učenja i razvoj programa za mlade koji su napustili školovanje, odnosno za lica bez kvalifikacija, koji bi podrazumevali obuke u kombinaciji sa subvencijom poslodavcu za zapošljavanje; 4) razvijanje koncepta studentskih poslova sa ograničenim brojem radnih sati u nedelji radi aktivacije; 5) razvijanje sistema ranog profilisanja nezaposlenih mladih u NSZ; 6) razvijanje inovativnih modela za podršku zapošljavanju mladih na lokalnom nivou; 7) promovisanje i dalje razvijanje sistema karijernog vođenja i savetovanja; i 8) poboljšanje paketa usluga za mlade.

ESRP kao posebni cilj (2.1) definiše i povećanje pristupa tržištu rada za Rome, a kao prioritete u radu institucija na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou ESRP predviđa:

- Uvođenje preventivnih mera za mlade pripadnike romske populacije u cilju njihovog povećanog pristupa obrazovanju, smanjenju napuštanja škole, prevencije isključenja sa tržišta rada i opšteg smanjenja socijalne isključenosti;
- Intenziviranje aktivnosti usmerenih ka povećanju motivacije za uključivanje na tržište rada nezaposlenih pripadnika romske nacionalne manjine, posebno korisnika novčane socijalne pomoći, uz jačanje saradnje sa relevantnim organizacijama civilnog društva;
- Razvoj romskog preduzetništva i zadrugarstva, posebno za žene i promocija dobrih praksi u zapošljavanju Roma.

ESRP definiše posebno ugrožene grupe koje su suočene sa višestrukim rizicima i faktorima deprivacije i čiji problemi se ne mogu rešiti merama u okviru jednog sektora. Među ovim grupama se ističu *Romi u podstandardnim naseljimai mladi bez roditeljskog staranja koji napuštaju sistem zaštite*, itd. ESRP definiše da je cilj da se u Srbiji na srednji rok uspostave

⁴⁴ Kako ERP za period 2016-2018, tako i nacrt ERP-a za period 2017-2019

integrisane međusektorske usluge i tako obezbedi kontinuitet zaštite za ove specifične ugrožene grupe.

Akcioni plan za pregovaračko poglavlje 23, u delu koji se bavi socijalnim uključivanjem Roma i Romkinja prenosi preporuku *Skrining izveštaja* da bi Srbija trebalo da usvoji novu višegodišnju strategiju i akcioni plana za unapređenje životnih uslova Roma (mera 3.8.2.), što je Srbija i usvojila polovinom 2016. godine. Akcioni plan za poglavlje 23 definiše specifične mere koje bi trebalo da doprinesu unapređenju zapošljavanja Roma i Romkinja:

- Mera 3.8.2.29. AP za poglavlje 23 predviđa "razvoj smernica za socijalno preduzetništvo, naročito u pogledu zadruga i socijalnog preduzetništva koje zapošljavaju Rome, u skladu sa najboljim praksama EU" (I kvartal 2017). Dodatno, mera 3.8.2.34. predviđa "jačanje mogućnosti za pristup tržištu rada i zapošljavanje teže zapošljivih lica uključujući i Rome, kroz usvajanje normativnog okvira u oblasti socijalnog preduzetništva" (I i II kvartal 2017).
- Mera 3.8.2.35. predviđa "razvoj i institucionalizaciju afirmativnih mera, kao i materijalnih i nematerijalnih podsticaja kao što su mali grantovi i javno-privatno partnerstvo, u cilju podrške zapošljavanju Roma i pokretanju održivih poslovnih aktivnosti Roma", što je predviđeno za sprovođenje kroz IPA 2016.
- Mera 3.8.2.36. predviđa "podsticanje razmene informacija o mogućnostima zapošljavanja kako bi se informisao što veći broj pripadnika romske zajednice o mogućnostima zapošljavanja, uz pružanje materijalne i profesionalne (mentorske) podrške samozapošljavanju ranjivih grupa kroz male grant šeme". Sprovođenje ove mere je predviđeno kroz projekat IPA 2008⁴⁵ koji je sproveo UNOPS, u saradnji sa Centrom za socijalnu politiku.

Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja za period 2016-2025 kao jedan od ciljeva (cilj 3) postavlja "podsticanje uključivanja radno sposobnih pripadnika romske nacionalne manjine na formalno tržište rada, podizanje zapošljivosti, zapošljavanja i ekonomskog osnaživanja, posebno Roma i Romkinja koji pripadaju kategorijama višestruko teže zapošljivih nezaposlenih lica". Relevantne mere u okviru ovog cilja su: razvijanje i sprovođenje programa informisanja i edukacije pripadnika romske zajednice o značaju i uslovima prijave na evidenciju NSZ, povećanje obuhvata nezaposlenih Roma i Romkinja obukama, kao i ranog profilisanja i intenzivnijeg rada sa licima koja aktivno traže posao. Posebni cilj *Strategije* se odnosi na rad u neformalnoj ekonomiji. Operativni cilj 7 se tiče legalizovanja rada neformalno zaposlenih Roma i Romkinja, a posebno individualnih sakupljača sekundarnih sirovina, i uvođenje u sistem upravljanje otpadom na nivou lokalnih samouprava.

Operativni cilj 4 *Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja* je podsticanje zapošljavanja i ekonomsko osnaživanje Roma i Romkinja sa posebnim fokusom na kategorije višestruko ranjivih. U okviru ovog cilja *Strategija* predviđa sledeće mere podrške: podsticaj zapošljavanju kroz sprovođenje afirmativnih mera finansijske i nefinansijske podrške; razvoj održivih programa finansijske podrške poslodavcima u privatnom sektoru za zapošljavanje Roma i Romkinja; sprovođenje posebnih javnih poziva za dodelu sredstava za samozapošljavanje Roma i Romkinja; sprovođenje programa obuka za razvoj preduzetništva i podrške u pripremi planova poslovanja u saradnji sa romskim organizacijama civilnog društva; sprovođenje programa mentorstva; razvijanje biznis inkubatora od strane romskih preduzetnika, zadrugarstva i drugih oblika udruživanja Roma i Romkinja; podsticanje i razvijanje tradicionalna zanimanja kod Roma i Romkinja; razvijanje afirmativnih programa agro-razvoja za Rome i Romkinje koji žive na selu i korisnike novčane socijalne pomoći; jačanje kapaciteta jedinica lokalne samouprave i lokalnih saveta za zapošljavanje za kreiranje i sprovođenje mera usmerenih ka unapređenju stanja na lokalnom tržištu rada, itd.

⁴⁵Jačanje socijalne kohezije na tržištu rada kroz podršku marginalizovanim i ranjivim grupama

2.3. Strateški okvir za unapređivanje položaja mladih u riziku – oblast socijalne zaštite

Strateški okvir za mlade koji napuštaju sistem socijalne zaštite (hraniteljstvo i domski smeštaj) je slabije razvijen. Jedan od razloga je i relativno mali broj ove populacije u ukupnom broju mladih. Ipak, najvažnija planska dokumenta daju pravce delovanja za politike koje se kasnije operacionalizuju kroz programe i mere o kojima će kasnije biti reči. Najveća pažnja je posvećena sprečavanju napuštanja dece i odvajanja dece od njihovih porodica. Strateški okvir za mlade Rome i Romkinje koji se tiče socijalne zaštite i socijalnog uključivanja je, kao i u oblasti zapošljavanja, značajnije i preciznije definisan.

Program reformi politika zapošljavanja i socijalne politike (ESRP) među najvažnije zadatke postavlja povećanje podrške prirodnoj porodici radi *sprečavanja odvajanja dece, nastavak procesa deinstitucionalizacije i razvoj usluga u zajednici*. Kao najveće izazove u ovoj sferi ESRP identifikuje *jačanje mehanizama i programa za podršku prirodnoj porodici* (širenje usluga u zajednici, posebno onih koje podržavaju uključivanje u redovni obrazovni sistem), kao i *dalji razvoj porodičnog smeštaja za decu sa invaliditetom*.

Radi nastavka procesa deinstitucionalizacije, neophodno je pokretanje programa koji će osnažiti kapacitete na lokalnom nivou za uspostavljanje usluge stanovanja uz podršku za osobe sa invaliditetom, koja predstavlja alternativu za rezidencijalni smeštaj. Osnaživanje kapaciteta bi pretpostavljalo pripremu gotovih paketa instrukcija i modela za uspostavljanje usluge na lokalnom nivou i seriju treninga za zainteresovane lokalne samouprave, profesionalce i organizacije civilnog sektora kao potencijalne pružaoce usluga. ESRP predviđa i da treba obezbediti sredstva i profesionalne kapacitete za širenje i razvoj vaninstitucionalnih usluga, kao što su personalna asistencija, stanovanje uz podršku za mlade koji napuštaju smeštaj, skloništa za žrtve porodičnog nasilja, usluge ličnog pratioca za decu.

Da bi se pratio kvalitet usluga i nivo zaštite korisnika, ESRP ističe da je neophodno "definisati indikatore i njihovo praćenje (dostupnost i kvalitet pojedinih usluga socijalne zaštite na lokalnom nivou), definisati poželjne ishode (kao što su obrazovni ishodi za decu u hraniteljstvu), ali i precizirati pojedine korisničke grupe". Tako bi, na primer, bila važna identifikacija Roma iz podstandardnih naselja kao posebne grupe iz koje treba pratiti korisnike, ali i ishode na nivou javnih institucija i u okviru različitih sektorskih politika. Na ovaj način bi se prevazišao problem subjektivnog (ne)izjašnjavanja o nacionalnoj pripadnosti, a praktične politike bi dobile instrument pomoću koga bi se usmeravale na najugroženije pripadnike romske populacije.

Pregovaračka poglavlja 19 (socijalna politika i zapošljavanje) i 23 (osnovna ljudska prava) predstavljaju važan okvir za unapređenje položaja mladih koji napuštaju sistem socijalne zaštite i Roma. [*Izveštaj Evropske komisije o skriningu za poglavlje 19*](#) ocenjuje da je zakonodavstvo Srbije delimično usaglašeno sa pravnim tekovinama EU u oblasti socijalne politike i zapošljavanja. EK smatra da Srbija nije dovoljno pripremljena za pregovore o ovom poglavlju i predlaže usvajanje *Akcionog plana za poglavlje 19* koji će se definisati mere, kapacitete i vremenski okvir za unapređivanje stanja. Što se tiče ocene stanja u relevantnim sektorima, EK konstatuje da je "neophodno pojačati napore u vezi sa smanjenjem siromaštva, unapređenjem inkluzije Roma, osoba sa invaliditetom i drugih ranjivih grupa... Potrebno je uložiti veće napore kako bi se obezbedila socijalna inkluzija ranjivih grupa, kao što su Romi, osobe sa invaliditetom, mladi, starija populacija i drugo socijalno i ekonomsko ugroženo stanovništvo... Potrebno je posvetiti pažnju sprečavanju napuštanja dece i odvajanja dece od njihovih porodica".

Akcioni plan za pregovaračko poglavlje 23 daje preporuku (3.6.2.) da treba "unaprediti zaštitu i ostvarivanje prava dece i osoba sa invaliditetom, uključujući i kroz jačanje relevantnih institucija, osiguravajući bolju saradnju između pravosuđa i socijalnog sektora". Akcioni plan definiše specifične mere koje bi trebalo da doprinose unapređenju položaja Roma i Romkinja:

- Mera 3.6.2.3. podrazumeva pilotiranje centara za podršku porodici sa ciljem targetiranja populacije iz višestruko depriviranih sredina. Ova mera treba da osigura podršku 1) roditelju koji trpi porodično nasilje; 2) deci u riziku od napuštanja škole; 3) porodicama u riziku od razdvajanja (deci i roditeljima); 4) deci žrtvama krivičnih dela; 5) deci sa smetnjama u razvoju iz vulnerabilnih porodica i u riziku od smeštaja u ustanovu. Podršku za sprovođenje ove mere iz AP23 bi trebalo razmotriti u okviru projekta *Jaki mladi*.
- Mera 3.6.2.6. predviđa "unapređivanje kvaliteta rada sa korisnicima na institucionalnom smeštaju u cilju efikasnijeg uključivanja u zajednicu kroz: 1) pružanje psihosocijalne podrške za društvenu reintegraciju; 2) organizovanje kontakata van ustanove i uključivanje u lokalne usluge podrške poput dnevnih boravaka i klubova; 3) uključivanje u kulturne i sportske manifestacije i kampove. Ova mera je u skladu sa projektom *Jaki mladi*, i mere koje sprovodi Karijerni centar bi trebalo uskladiti sa merom 3.6.2.6. iz Akcionog plana za poglavlje 23.
- Mera 3.8.2.23. predviđa obezbeđenje sredstava za usluge u zajednici koje su usmerene na socijalnu inkluziju romske dece, kroz pružanje podrške u učenju, uključivanju u vannastavne aktivnosti i razvoj dodatnih veština neophodnih za tržište rada.

Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja za cilj 5 postavlja unapređivanje pristupa uslugama socijalne zaštite i dostupnost novčanih davanja radi smanjenja siromaštva i povećanja socijalne uključenosti Roma i Romkinja. Ovaj cilj predviđa da u sistemu socijalne zaštite treba primeniti rešenja koja daju prednost podršci porodici prilikom pružanja podrške deci u riziku, uključujući i posebnu podršku romskoj porodici. Mere koje su predviđene u okviru ovog cilja su: 1) razvijanje lokalnih protokola za zaštitu dece romske nacionalnosti koja žive i/ili rade na ulici i obezbeđivanje održive finansijske podršku za "gradske" usluge u zajednici, kao što su prihvatni centri, koji doprinose zaštiti i socijalnoj inkluziji; 2) organizovanje podrške za decu koja žive i/ili rade na ulici; 3) identifikovanje metoda za intenzivniju inkluziju dece Roma i Romkinja u lokalne usluge socijalne zaštite, unapređivanje programa podrške za majke i jačanje savetodavne uloge u radu sa porodicama Roma i Romkinja; 4) intenzivnije uključivanje romske dece u lokalne usluge socijalne zaštite, sa posebnim naglaskom na deci bez roditeljskog staranja i unapređivanju programa podrške majkama; 5) jačanje savetodavne usluge centara za socijalni rad u radu sa romskim porodicama; 6) pilotiranje rada centara za podršku kao mehanizam za targetiranje populacije iz višestruko depriviranih sredina (ova mera je predviđena i ESRP-om); i 7) unapređivanje sistema prevencije i podrške s ciljem smanjenja broja maloletničkih i prinudnih brakova i maloletničkih trudnoća u romskoj zajednici.

2.4. Institucionalni okvir za oblast zapošljavanja mladih

Institucionalni okvir za oblast zapošljavanja mladih postoji i razvija se. Ipak, stiče se utisak da postojeći sistem treba dalje razvijati i to u dva pravca. Prvo, neophodno je raditi na unapređivanju efikasnosti postojećih institucija i sistema, što obuhvata i bolje informisanje mladih u riziku o postojećim mogućnostima i podrškama koje postoje. Drugo, važno je razvijati inovativne programe koji treba da uvežu postojeće podrške i pruže posebnu podršku mladima u riziku prilikom ostvarivanja postojećih usluga i programa koje postoje, kako u sistemu, tako i van njega. Ovu važnu funkciju je porebno razvijati i finansirati kroz javno finansiranje i donatorske programe.

Postoje odgovorne institucije koje imaju nadležnost za kreiranje politika za mlade i, specifično, za politike za zapošljavanje mladih. Nadležnosti za pitanja zapošljavanja po Zakonu o ministarstvima⁴⁶ ima Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Ovo ministarstvo, između ostalog obavlja "poslove državne uprave koji se odnose na: zapošljavanje u zemlji i inostranstvu, evidencije u oblasti zapošljavanja; unapređenje i

⁴⁶"Sl. glasnik RS", br. 44/2014, 14/2015, 54/2015 i 96/2015

podsticanje zapošljavanja; strategiju, program i mere aktivne i pasivne politike zapošljavanja". Po istom zakonu, Ministarstvo omladine i sporta obavlja poslove državne uprave koji se odnose na "davanje saveta mladima i podučavanje mladih vezano za zapošljavanje i volonterski rad".

Sprovođenje mera aktivne politike zapošljavanja vrši Nacionalna služba za zapošljavanje, a pored nje poslove zapošljavanja obavljaju i privatne agencije za zapošljavanje u skladu sa Zakonom o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti. Ovim zakonom je podržano i osnivanje lokalnih saveta za zapošljavanje i omogućeno je sufinansiranje programa i mera predviđenih lokalnim akcionim planovima zapošljavanja sredstvima iz budžeta Republike Srbije.

Pri NSZ je tokom 2009. godine osnovan Fond za zapošljavanje mladih (Fond) koji se finansira iz različitih izvora. Cilj Fonda je da pomogne u sticanju znanja i veština i zapošljavanju onim mladim ljudima kojima je potrebna posebna podrška. Programi koji se realizuju u okviru Fonda su različiti i često podrazumevaju kombinaciju obuka i subvencija poslodavcima za zapošljavanje jer daju najbolje rezultate.

Pored toga, pri NSZ funkcioniše i Centar za informisanje i profesionalno savetovanje koji pruža sledeće usluge: pruža aktuelne informacije o svetu rada, obrazovanja i zapošljavanja; samouslužni sistem za informisanje i procenu ličnih kapaciteta i profesionalnih interesovanja; pristup internetu i pretraživačima slobodnih radnih mesta; pomoć u planiranju karijere i pristup elektronskoj i štampanoj verziji publikacije *Vodič za izbor zanimanja – Planiranje karijere posle osnovne škole* www.vodiczaosnovce.nsz.gov.rs.

Poslovni centar Nacionalne službe za zapošljavanje pruža usluge i nezaposlenim licima koja su zainteresovana za pokretanje privatnog biznisa, kao i preduzetnike – početnike u privatnom poslu. U poslovnim centrima nezaposlena lica, viškovi zaposlenih i početnici u privatnom poslu mogu dobiti stručnu pomoć i informacije o pravnom obliku samostalne delatnosti, postupku registracije radnje ili preduzeća, poreskim i drugim finansijskim obavezama, kreditnim linijama i drugim izvorima sredstava za pokretanje privatnog posla, načinu izrade biznis plana, ostvarivanju prava na subvenciju za samozapošljavanje i ostvarivanju prava na isplatu novčane naknade u jednokratnom iznosu za samozapošljavanje.

Međutim, stiče se utisak da je mali broj mladih u riziku informisan o postojanju ovih institucija i programa, i da je još manji broj je koristio njihove usluge. Bilo bi neophodno osigurati da se za postojeće programe unapredi informisanje mladih u riziku (*outreach*) i da se rad ovih institucija uveže sa delovanjem programa i projekata organizacija civilnog društva i donatora, kako bi se povećao njihov uticaj.

2.5. Institucionalni okvir za oblast zapošljavanja mladih u Gradu Beogradu

Uloga lokalnih samouprava u unapređenju zapošljavanja na lokalnom nivou u Srbiji je skromna. Iako postoje mehanizmi i institucije koje bi mogle značajno da utiču na povećanje zaposlenosti, istraživanja pokazuju da postoje ozbiljni nedostaci u kapacitetima na lokalnom nivou koji su potrebni za razvoj odgovarajućih mera tržišta rada. Postoji mnogo problema u procesu analize lokalnih tržišta rada, kao i u planiranju i dizajniranju adekvatnih mera tržišta rada na lokalnom nivou.

Najvažniji mehanizmi i institucije za unapređenje zapošljavanja teže zapošljivih grupa na lokalnom nivou su: lokalni savet za zapošljavanje, lokalni akcioni plan za zapošljavanje, mobilni tim za inkluziju Roma, kancelarija za romska pitanja, uslužni centar za građane, lokalni socio-ekonomski savet i lokalni koordinator za romska pitanja.

[Strategija za mlade za period 2015-2025. godine](#)⁴⁷ predviđa donošenje lokalnih akcionih planova (LAP) za mlade. *Strategija za mlade* naglašava da je u periodu od 2009. do 2014.

⁴⁷http://www.mos.gov.rs/mladisuzakon/attachments/article/389/nacionalna_strategija_za_mlade0101_cyr.pdf

godine u Srbiji izrađeno 115 LAP-ova za mlade, dok se proces revizije LAP za mlade vršio u preko 50 JLS. **Ipak, važno je istaći da je većina lokalnih samouprava (85%) podršku socijalno ugroženim kategorijama mladih prepoznala kao lokalni prioritet.**

Lokalni akcioni planovi zapošljavanja (LAPZ) predstavljaju ključni instrument za unapređivanje politika zapošljavanja na lokalnom nivou. Međutim, iskustva pokazuju da nemaju sve jedinice lokalne samouprave razvijene LAPZ, a dodatno, informacija o njihovoj delotvornosti i efikasnosti nema puno. Studije⁴⁸ pokazuju da do sada nije uspostavljena metodologija ocene efekata pojedinačnih mera koje se sprovode kroz LAPZ – što znači da nema jasnih i merljivih indikatora na osnovu kojih bi se merili efekti mera predviđenih LAPZ.

Kancelarija za mlade i saradnju sa udruženjima gradske uprave Grada Beograda je počela sa radom 01. januara 2015. godine kao posebna organizaciona jedinica i predstavlja krovnu organizaciju opštinskih kancelarija za mlade u beogradskim opštinama. Osnovana je u okviru procesa implementacije *Nacionalne strategije za mlade*, kao i *Strategije podrške razvoju civilnog društva na teritoriji Grada Beograda*. Kancelarija se bavi kreiranjem i sprovođenjem omladinske politike na nivou Grada Beograda, izradom lokalnog akcionog plana za mlade⁴⁹, informisanjem i pružanjem različitih servisa mladima Beograda u skladu sa ovlašćenjima i mogućnostima.

Gradski centar za socijalno preduzetništvo Beograda sprovodi aktivnosti podrške zapošljavanju marginalizovanih grupa promovisanjenjihovog socijalnog uključivanja kroz socijalno preduzetništvo i podršku radnoj aktivaciji korisnika. Korisnici Centra su lica koja ostvaruju prava ili usluge u skladu sa propisima iz oblasti socijalne zaštite i nezaposlena lica, u skladu sa propisima iz oblasti zapošljavanja, kojima je potrebna pomoć i podrška radi savladavanja socijalnih, materijalnih i životnih teškoća. Centar se finansira sredstvima iz budžeta Grada Beograda, kao i prihoda koje ostvaruje pružanjem usluga, iz donacija, poklona, priloga i sponzorstava.

Regionalna agencija za razvoj i evropske integracije Beograd – RAREI osnovana je 2002. godine od strane Grada Beograda, Privredne komore Beograda i Instituta ekonomskih nauka. Stručna pomoć za podršku start-up kompanijama i mentoring programi za mala i srednja preduzeća su neke aktivnosti za koje je zadužena RAREI u LAPZ Beograda za 2017. godinu.

Privredna komora Srbije i Privredna komora Beograda u Lokalnom akcionom planu Grada Beograda učestvuju u povezivanju poslodavaca sa nezaposlenim licima. Uloga Komore je i da promoviše preduzetnički duh kod mladih u osnovnim, srednjim školama i na fakultetima, da sprovodi edukacije namenjene početnicima u poslovanju "Biznis plan" i učestuje u Beogradskom sajmu preduzetništva i sajmu mikro i porodičnog biznisa.

Omladinska kompanija

Početakom 2016. godine u Privrednoj komori Srbije predstavljen je predlog nove forme privrednog subjekta – omladinske kompanije, koja postoji u EU. Cilj nove vrste privrednog subjekta je da se umesto jednokratnih subvencija ukinu opterećenja na početku poslovanja i tako omogući mladoj osobi da ostvari svoje preduzetničke inicijative. Omladinska kompanija bi trebalo da funkcioniše kao privredni subjekt koga karakteriše starosna dob osnivača i koji omogućava mladima da, uz definisane beneficije, uplovi u preduzetničke vode i održi stabilno i profitabilno poslovanje.

Organizacija "Dostignuća mladih u Srbiji" razvija model omladinske kompanije u saradnji sa Ministarstvom omladine i sporta, Ministarstvom privrede, kompanijom EY Beograd i Privrednom komorom Srbije, kao i sa udruženjima mladih i predstavnicima relevantnih institucija, organizacija i kompanija poput NALED-a i Naučno-tehnološkog parka Beograd.

⁴⁸http://rbcentar.org/wp-content/uploads/2014/05/Izvestaj_o_politikama_zaposljavanja_mladih_final.pdf

⁴⁹ Lokalni akcioni plan zapošljavanja Grada Beograda za 2017. godinu

Fond za razvoj Republike Srbije – Filijala Beograd daje kreditnu podršku za zapošljavanje nezaposlenih fizičkih lica, evidentiranih kod NSZ. Fond takođe odobrava kredite za početnike – kako za pravna lica, tako i za preduzetnike. Jedna od aktivnosti predviđena LAPZ za 2017. Godinu je edukacija na kojoj se polaznicima objašnjavaju procedure za dobijanje kredita kod Fonda za razvoj.

Sistemi podrške za Rome nisu eksplicitno pomenuti u LAPZ Beograda za 2017. godinu. S obzirom na specifične potrebe ove grupe teže zapošljivih lica, važno je pomenuti najvažnije mehanizme koji su uspostavljeni na lokalnom nivou, pa i u Gradu Beogradu. Ovi mehanizmi, u sinergiji sa drugim insitucijama i organizacijama sigurno mogu da doprinesu bržem i efikasnijem rešavanjem različitih problem ove populacije, uključujući i njihovo zapošljavanje.

Mobilni timovi za inkluziju Roma su novi mehanizam saradnje institucija na lokalnom nivou koji postoje u 20 gradova i opština Srbije, dok u Beogradu funkcionišu na Zvezdari i Paliluli. Mobilni timovi su sastavljeni od predstavnika centara za socijalni rad, NSZ, pedagoškog asistenta, zdravstvenog medijatora i romskog koordinatora. Njihov cilj je da korisnicima omoguće efikasniju dostupnost usluga i ostvarivanje prava. Mobilni timovi su se pokazali kao vrlo značajni intersektorski mehanizam za rešavanje pitanja romske populacije. Između ostalog, njihov zadatak je da organizuju redovne zajedničke posete romskim naseljima (najmanje jednom mesečno) i informisanje o pravima koje je moguće ostvariti pred različitim institucijama.

U gradovima i opštinama u Srbiji angažovano je 76 koordinatora za romska pitanja, a u Beogradu ih ima u 12 opština⁵⁰. Koordinator za romska pitanja pružaju stručnu i tehničku podršku lokalnoj samoupravi u vezi sa oblastima obuhvaćenim nacionalnom *Strategijom za unapređivanje položaja Roma* i lokalnim strateškim dokumentima za inkluziju Roma. Od 12 beogradskih opština⁵¹ koje imaju romske koordinate, njih pet⁵² imaju i lokalne akcione planove u okviru kojih su predviđene aktivnosti za podršku zapošljavanja Roma.

Nacionalni savet romske nacionalne manjine bavi se svim pitanjima obrazovanja, službene upotrebe jezika, informisanja, kulture, stanovanja, zdravstva, rada i zapošljavanja. Na lokalnom nivou Nacionalni savet radi preko svojih Kancelarija za romska pitanja.

I pored velikog broja institucija, službi, sistema i mehanizama koji se bave pružanjem podrške za zapošljavanje mladih, oni nisu u dovoljnoj meri koordinisani. Pravni, strateški, finansijski i institucionalni okviri su važni, ali je ključni faktor uspeha programa za mlade nivo saradnje između različitih institucija i resora. Saradnja između različitih službi i institucija koje pružaju usluge na lokalnom nivou je i dalje veliki izazov.

Sveobuhvatni model je neophodan za rešavanje ovog pitanja, pošto nijedna institucija ne može da sama reši problem nezaposlenosti mladih. Praksa EU⁵³ je pokazala da su "usko" fokusirane strategije za zapošljavanje mladih koje se odnose samo na sektore zapošljavanja imale manje uspeha i rezultata. Zbog toga je neophodno da se razvijaju šire politike koje imaju za cilj da obuhvate i one mlade ljude koji se nalaze dalje od tržišta rada i kojima je potrebna podrška drugih institucija, sistema i resora kako bi se približili tržištu rada.

Zapošljavanje mladih, naročito onih koji su teže zapošljivi, mora da postane zajednička odgovornost službe za zapošljavanje, lokalnih vlasti, omladinskih organizacija, organizacija civilnog društva i institucija u sektoru obrazovanja i socijalne zaštite. Mladima u riziku su potrebni prilagođeniji programi zapošljavanja i osnaživanja, prilagođeni problematici mladih na smeštaju, npr. zaštitne radionice, intenzivno mentorstvo i obuka za jednostavne poslove i socijalno preduzetništvo.

⁵⁰<http://www.inkluzijaroma.stat.gov.rs/sr/>

⁵¹Barajevo, Voždovac, Vračar, Zvezdara, Mladenovac, Obrenovac, Palilula, Rakovica, Sopot, Stari Grad, Surčin i Čukarica

⁵² Barajevo, Zvezdara, Rakovica i Čukarica, dok je Surčin pitanja inkluzije Roma obuhvatio kroz strategiju održivog razvoja i strategiju socijalne zaštite

⁵³Eurofound (2015), *Social inclusion of young people*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

2.6. Institucionalni okvir za oblast socijalne zaštite mladih u riziku

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, osim poslova koji se odnose na zapošljavanje, obavlja poslove državne uprave koji se odnose i na *sistem socijalne zaštite, sistem porodično-pravne zaštite i anti-diskriminacionu politiku*.

Prema definiciji iz *Zakona o socijalnoj zaštiti* socijalna zaštita je "organizovana društvena delatnost od javnog interesa čiji je cilj pružanja pomoći i osnaživanje za *samostalan i produktivan život* u društvu pojedinaca i porodica, kao i sprečavanje nastajanja i otklanjanje posledica socijalne isključenosti"⁵⁴. Jedan od ciljeva socijalne zaštite jeste stvaranje jednakih mogućnosti za samostalni život i podsticanje socijalnog uključivanja, uz dostizanje i održavanje minimalne materijalne sigurnosti i nezavisnosti pojedinca i porodice; obezbeđivanje dostupnosti usluga i ostvarivanje prava u socijalnoj zaštiti; očuvanje i unapređivanje porodičnih odnosa i prevencijuzlostavljanja, zanemarivanja ili eksploataciju.

Zakon o socijalnoj zaštiti definiše da se socijalna zaštita obezbeđuje pružanjem usluga socijalne zaštite i materijalnom podrškom (član 4), a da usluge socijalne zaštite pružaju pomoć pojedincu i porodici radi poboljšanja, odnosno očuvanja kvaliteta života, otklanjanja ili ublažavanja rizika nepovoljnih životnih okolnosti, kao i stvaranje mogućnosti da samostalno žive u društvu. Pored usluga socijalne zaštite *Zakon* predviđa i "pravo na različite vrste materijalne podrške koje se ostvaruju radi obezbeđenja egzistencijalnog minimuma i podrške socijalnoj uključenosti korisnika"⁵⁵. Centralna institucija sistema socijalne zaštite su centri za socijalni rad i osnovani su u svim lokalnim samoupravama u Republici Srbiji.

Usluge procene i planiranja pruža, pre svega, **centar za socijalni rad** u okviru vršenja poslova javnih ovlašćenja, a procenu i planiranje, prilikom pružanja usluga, obavljaju i pružaoci usluga socijalne zaštite. Sve druge usluge, prema *Zakonu o socijalnoj zaštiti* (izuzev usluga smeštaja u hraniteljsku i drugu porodicu i smeštaja u Zavod za decu sa poremećajem u ponašanju) mogu pružati – pored ustanova socijalne zaštite u državnom sektoru – i ustanove socijalne zaštite koje su osnovane od strane drugog pravnog ili fizičkog lica i organizacije (najčešće organizacije civilnog društva) u okviru nedržavnog sektora.

Nadležnosti u osnivanju i finansiranju usluga socijalne zaštite podeljena je na nadležnost Republike Srbije, Autonomne pokrajine i lokalne samouprave. U okviru ove podele, usluge socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave su usluge u zajednici i to: 1) dnevne usluge u zajednici; 2) usluge podrške za samostalan život; 3) savetodavno terapijske i socijalno edukativne usluge; i 4) usluge smeštaja – prihvatilište.

Zakon o socijalnoj zaštiti postavlja **sistem usluga socijalne zaštite** koji čine:

- **usluge procene i planiranja:** procena stanja, potreba, snaga i rizika korisnika i drugih značajnih osoba u okruženju korisnika; izrada individualnog ili porodičnog plana pružanja usluga i mera pravne zaštite;
- **dnevne usluge u zajednici:** dnevni boravak; pomoć u kući; svratište; lični pratilac deteta i druge usluge koje podržavaju boravak korisnika u porodici i neposrednom okruženju;
- **usluge podrške za samostalan život:** stanovanje uz podršku; personalna asistencija; obuka za samostalni život i druge vrste podrške neophodne za aktivno učešće korisnika u zajednici;
- **savetodavno terapijske i socijalno edukativne usluge:** intenzivne usluge podrške porodici u situaciji krize; savetovanje i obuka roditelja, hranitelja i usvojioca; održavanje porodičnih odnosa i ponovno ujedinjenje porodice; savetovanje i podrška u slučajevima nasilja; porodična terapija; medijacija; SOS telefoni; aktivacija i druge savetodavne i edukativne usluge i aktivnosti;
- **usluge smeštaja:** smeštaj u srodničku, hraniteljsku ili drugu porodicu za odrasle i starije; domski smeštaj; smeštaj u prihvatilište, predah smeštaj i druge vrste smeštaja.

⁵⁴ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 2

⁵⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 5

Lokalna samouprava, na osnovu procene potreba u svojoj lokalnoj sredini, a u skladu sa *Zakonom socijalnoj zaštiti* i *Zakonom o lokalnoj samoupravi*, može svojim odlukama utvrditi određena prava na subvencije ili uspostaviti usluge socijalne zaštite koje nisu u *Zakonu o socijalnoj zaštiti* eksplicitno nabrojane u nekoj od navedenih grupa usluga socijalne zaštite. U Pravilniku o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite⁵⁶ definisane su ciljne grupe, svrha i aktivnosti usluge i strukturalni i funkcionalni minimalni standardi usluga.

Normativni i institucionalni okvir u sistemu socijalne zaštite jasno je postavljen, otvara prostor za pružanje podrške mladima koji napuštaju zaštitu i drugim posebno osetljivim grupama mladih. Međutim, nije razvijen dovoljan broj usluga i nisu razvijene posebne usluge ili programikoje se odnose na obuke za samostalni život i druge vrste podrške neophodne za aktivno učešće mladih u zajednici i njihovo socijalno i ekonomsko osamostaljivanje. Nedostaje i dosledna realizacija propisanih procedura u okviru pre svega usluge procene i planiranja a koje se odnose na donošenje i realizacija planova zasamostalni život, odnosno emancipaciju mlade osobe u toku i nakon napuštanja zaštite.

3. Programi i mere za podršku zapošljavanju mladih u riziku

Sa aspekta zapošljavanja mladi se vode kao marginalizovana grupa tj. kao teže zapošljiva lica. *Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti*⁵⁷ definiše teže zapošljiva lica kao ona „nezaposlena lica koja zbog zdravstvenog stanja, nedovoljnog ili neodgovarajućeg obrazovanja, sociodemografskih karakteristika, regionalne ili profesionalne neusklađenosti ponude i tražnje na tržištu rada ili zbog drugih objektivnih okolnosti teže nalaze posao“.

Rezultati evaluacije mera aktivne politike zapošljavanja⁵⁸ sprovedenih prethodnih godina u Srbiji pokazuju da one nemaju velike neto efekte, da su skromnog intenziteta i da su korisnije za osobe nižeg nivoa obrazovanja. Najuspešnije mere koje daju dugoročne pozitivne efekte su programi obuka i programi obuka za poznatog poslodavca. Najjače direktne efekte na zapošljavanje imaju programi subvencionisanja zapošljavanja, ali su oni generalno skupi. Programi samozapošljavanja korisni su kao vid podrške i intenziviranja oporavka ponude rada, pre svega oporavak stope aktivnosti, a zatim i zaposlenosti.

Najvažniji dokument za rešavanje problema nezaposlenosti je Nacionalni akcioni plan zapošljavanja (NAPZ) koji se donosi na period od godinu dana i koji utvrđuje konkretne programe i mere aktivne politike zapošljavanja koji će se realizovati u toku godine. **Novine NAPZ za 2017. godinu se odnose na preciznije definisanje teže zapošljivih lica koja imaju prioritet pri uključivanju u mere aktivne politike zapošljavanja.** NAPZ uključuje nove kategorije nezaposlenih, dok su kod određenih mera tačno definisane kategorije nezaposlenih koje se uključuju u mere – npr. *Romi i mladi do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja*. Namera ovakvog preciznijeg definisanja ugroženih grupa mladih je postizanje bolje targetiranosti nezaposlenih lica za uključivanje u mere.

Važno je napomenuti da je grupa *mladi do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja* značajno šira grupa u odnosu na grupu *mladih koji napuštaju zaštitu u domovima i hraniteljskim porodicama* (koja je definisana projektom *Jaki mladi*) i obuhvata svu decu bez roditeljskog staranja (uključujući i decu bez roditeljskog staranja u srodničkim porodicama). Od ukupnog broja dece bez roditeljskog staranja njih 57% je u hraniteljskim porodicama ili domskom smeštaju⁵⁹.

Nakon prijavljivanja mladih nezaposlenih lica na evidenciju NSZ, savetnici za zapošljavanje vrše procenu njihove zapošljivosti i utvrđuju individualni plan zapošljavanja i mera koje su najpogodnije za aktivaciju i podizanje zapošljivosti mladih, nakon čega posreduju u njihovom zapošljavanju ili ih uključuju u mere aktivne politike zapošljavanja.

⁵⁶ Službeni glasnik RS, br. 59/2008, br. 37/2010, br. 39/2011

⁵⁷ Službeni glasnik RS, br.36/09, 88/10 i 38/15,

⁵⁸ Izvor Program reformi politika zapošljavanja i socijalne politike (str.10), Vlada Republike Srbije

⁵⁹ Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2015. godinu

Pri tome, uzimaju se u obzir uslovi i kriterijumi za svaku meru aktivne politike zapošljavanja, koji sadrže definisane prioritetne ciljne grupe, kao i druge osetljive kategorije nezaposlenih lica utvrđene u Nacionalnom akcionom planu zapošljavanja i Programom rada Nacionalne službe za zapošljavanje. Prilikom realizacije mera aktivne politike zapošljavanja koje se sufinansiraju ili sprovode u saradnji sa organima lokalne samouprave, polazi se od uslova i kriterijuma definisanih Lokalnim akcionim planovima zapošljavanja.

Međutim, za primenu ovih mera je važno naglasiti da je raspoloživih poslova malo, a nezaposlenih lica veoma puno, i ukoliko se prioritizacija na uradi na odgovarajući način, onda prioritizacije u realnosti i nema. Izazov u vezi sa sprovođenjem ove strateške preporuke jeste to što se pored dve grupe koji su predmet ove analize i koje su same po sebi broјčano visoke, među kategorijama teže zapošljivih se nalaze i: svi mladi do 30 godina starosti, lica bez kvalifikacija/sa niskim kvalifikacijama, svi mladi koji posao traže duže od 12 meseci; stariji od 50 godina; viškovi zaposlenih; osobe sa invaliditetom; radno sposobni korisnici novčane socijalne pomoći; mladi do 30 godina starosti sa statusom dece palih boraca; žrtve trgovine ljudima; žrtve porodičnog nasilja.

Ipak, važno je pomenuti da nekoliko mera u Nacionalnom akcionom planu za 2017. eksplicitno pominje *mlade do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja* i *Rome* kao kategorije teže zapošljivih lica, i to:

- 1. Subvencije za zapošljavanje nezaposlenih lica iz kategorije teže zapošljivih.** Poslodavci koji pripadaju privatnom sektoru, prvenstveno mala i srednja preduzeća, mogu za zapošljavanje nezaposlenih lica iz kategorije teže zapošljivih ostvariti subvenciju za zapošljavanje na novootvorenim radnim mestima. Subvencija se isplaćuje poslodavcu u jednokratnom iznosu od 150.000 dinara, ali je krajnji korisnik subvencije nezaposleno lice koje se zapošljava kroz ovu meru. Subvencije se dodatno uvećavaju za 20% ukoliko poslodavac zapošljava *mlade do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja* i u 2017. one iznose 180.000 dinara.
- 2. Podrška samozapošljavanju.** Podrška samozapošljavanju podrazumeva pružanje stručne pomoći, obuku iz oblasti preduzetništva i subvenciju za samozapošljavanje. Posebni prioritet kod odobravanja subvencija za samozapošljavanje imaju *mladi do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja* i *Romi*. Sredstva za samozapošljavanje u 2017. godini iznose 180.000 po korisniku. Stručnu pomoć u cilju podsticanja samozapošljavanja nezaposleni ostvaruje kroz informativne i savetodavne usluge u poslovnim centrima NSZ i regionalnim razvojnim agencijama. U slučaju programa *subvencije za samozapošljavanje* vrši se bodovanje po podnetim zahtevima, pri čemu se mladima do 30 godina života, a od ove godine dodatno i *mladima do 30 godina života koji su imali/imaju status dece bez roditeljskog staranja*, dodeljuje određeni broj dodatnih bodova. Ukoliko postoji veći broj zahteva sa istim brojem bodova, prednost će imati zahtevi koji imaju više bodova po pojedinačnim kriterijumima, i to prema redosledu koji favorizuje mlade. Dodatno, [NSZ je raspisala javni poziv nezaposlenima romske nacionalnosti](#) za dodelu subvencija za samozapošljavanje u 2017. godini.
- 3. Javni radovi.** Javni radovi se organizuju u cilju radnog angažovanja prvenstveno teže zapošljivih nezaposlenih lica i nezaposlenih u stanju socijalne potrebe, radi očuvanja i unapređenja radnih sposobnosti nezaposlenih, kao i ostvarivanja određenog društvenog interesa. Najmanje 70% nezaposlenih lica u okviru dobitnika mere javnih radova treba da pripada sledećim kategorijama: radno sposobni korisnici novčane socijalne pomoći; *Romi*; lica bez kvalifikacija/sa niskim kvalifikacijama; viškovi zaposlenih; mladi do 30 godina starosti sa statusom dece palih boraca; mladi *do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja*; žrtve trgovine ljudima; žrtve porodičnog nasilja.
- 4. Sufinansiranje mera aktivne politike zapošljavanja predviđenih LAPZ sredstvima iz republičkog budžeta** (po zahtevu autonomne pokrajine ili jedinice lokalne samouprave). Subvencija za sprovođenje LAPZ se odobrava ukoliko obuhvata zapošljavanje

nezaposlenih lica iz jedne ili više kategorija teže zapošljivih, uključujući i *Rome* i *mlade do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja*.

- 5. Paket usluga za mlade**, koji podrazumeva set koraka koje će NSZ, za svaku mladu osobu prijavljenu na evidenciju nezaposlenih lica, realizovati sa ciljem prevencije zastarevanja kompetencija (znanja i veština) od značaja za konkurentno istupanje na tržištu rada i pada u dugoročnu nezaposlenost, i obuhvata: 1) procenu zapošljivosti lica; 2) utvrđivanje individualnog plana zapošljavanja i mera koje su najpogodnije za aktivaciju i podizanje zapošljivosti mladih; 3) posredovanje u zapošljavanju ili uključivanje u mere aktivne politike zapošljavanja koje mogu doprineti zapošljavanju (profesionalna orijentacija i savetovanje o planiranju karijere, program stručne prakse, subvencija za zapošljavanje mladih i podrška razvoju preduzetništva kod mladih uz dodelu subvencija za samozapošljavanje, program funkcionalnog osnovnog obrazovanja i dr.).

Problem zapošljavanja mladih sa teškoćama u razvoju – izveštaj sa fokus grupa

Posebni problem u vezi sa zapošljavanjem mladih u riziku jeste zapošljavanje mladih sa teškoćama u razvoju. Poslodavci ih slabije angažuju, i najčešće se odlučuju za druge kandidate. Njihovo ekonomsko osnaživanje je dodatno otežano, a paralelno sa tim se suočavaju sa nedovoljno dostupnom uslugom stanovanja uz podršku, koje je vremenski ograničeno. Zbog toga bi bilo važno da se za ovu populaciju razvijaju programi podrške kroz socijalno preduzetništvo, kao i da se podrška stanovanju na gradskom nivou uskladi sa standardima usluge stanovanje uz podršku, kako bi se na taj način kreirala održivija rešenja.

3.1. Programi zapošljavanja za mlade u riziku na nivou Grada Beograda

Mere za podsticanje zapošljavanja koje će se sprovoditi u Gradu Beogradu, uz sufinansiranje iz gradskog i republičkog budžeta, navedene su u LAPZ Grada Beograda za 2017. godinu. Mere predviđene planom Beograda su gotovo identične kao i one predviđene Nacionalnim planom zapošljavanja, što znači da poseban prioritet za uključivanje u mere aktivne politike zapošljavanja imaju *Romi imladi do 30 godina starosti koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja*.

U 2016. godini je iznos sredstava u Budžetu Grada Beogradu za aktivne mere zapošljavanja bio 3,9 miliona dinara, od čega je 2 miliona bilo iz Budžeta Grada, a ostatak iz republičkog budžeta. U 2017. godini je LAPZ Beograda predviđen šest puta veći iznos za sufinansiranje aktivnih mera zapošljavanja (12,2 miliona dinara)⁶⁰.

U nastavku sledi pregled aktivnih mera zapošljavanja za mlade u Beogradu u 2016. godini.

Tabela 11: Aktivne mere zapošljavanja usmerene na mlade u 2016. godini

Aktivna mera zapošljavanja koje su koristili mladi u 2016.	M	Ž
Sajmovi zapošljavanja	770	1.023
Klub za traženje posla	97	210
Obuka za aktivno traženje posla za kvalifikovana lica	1.099	1.451
Motivaciono-aktivaciona obuka za lica bez kvalifikacija i niskokvalifikovana lica	142	112
Trening samoefikasnosti	12	47
Radionica za prevladavanje stresa usled gubitka posla	3	5
Edukativne usluge u Poslovnom centru	187	245
Stručna praksa	145	352

⁶⁰ LAPZ grada Beograda za 2017.

Sticanje praktičnih znanja	1	0
Obuke za tržište rada	15	19
Obuke na zahtev poslodavca	2	1
Funkcionalno osnovno obrazovanje odraslih	3	16
Subvencija za samozapošljavanje	43	58
Subvencije za zapošljavanje nezaposlenih lica iz kategorija teže zapošljivih	59	70
Subvencija za OSI bez radnog iskustva	7	6
Prilagođavanje radnog mesta	2	1
Radna asistencija	4	1
Javni radovi	34	40

Izvor: NSZ, Filijala Beograd (stanje od 31.01.2017. godine)

Prema podacima NSZ – Filijala Beograd, najveći broj mladih prisustvovao je sajmovima zapošljavanja i obukama za aktivno traženje posla za kvalifikovana lica (njih 1793 i 2549 respektivno). Za njima, po brojnosti korisnika slede *stručna praksa* (497) i *edukativne usluge u poslovnom centru* (432), a potom *klubovi za traženje posla* (307) i *motivaciona obuka za lica bez kvalifikacija* (254).

Podaci za 2016. godinu pokazuju i da je veoma mali broj dece iz hraniteljskih porodica koristio aktivne mere zapošljavanja – ukupno njih 7, odnosno oko četvrtine njih na evidenciji NSZ: sajmovima zapošljavanja prisustvovalo je četvero ovih mladih, na obuku za aktivno traženje posla su se prijavile dve devojke, dok je edukativne usluge u Poslovnom centru koristio samo jedan mladić.

Jedan od mogućih razloga za ovakve podatke jeste i taj da se kategorija deca iz hraniteljskih porodica vodila godinama kao jedna od osetljivih grupa kada je u pitanju zapošljavanje, ali nije spadala u prioritetne kategorije teže zapošljivih lica. Kao što je već istaknuto, od 2017. godine, mladi do 30 godina koji su imali/imaju status dece bez roditeljskog staranja su dobili status prioritetne kategorije što bi trebalo da utiče na veće korišćenje aktivnih mera zapošljavanja od strane ove kategorije.

3.1.2. Praćenje aktivnih mera zapošljavanja

U filijali Beograd NSZ se sprovodi praćenje mera koji sadrži mogućnosti praćenja efekata mera na status zaposlenosti korisnika mera. Međutim, manjkavost ovakvog izveštavanja je u tome što se "životni ciklus" različitih mera značajno razlikuje, a metodologija predviđa da se efekat izračunava za period ili na dan nakon izlaska lica iz mere. Naime, pojedine mere traju samo jedan dan, poput sajma zapošljavanja, druge traju više meseci bez zasnivanja radnog odnosa, kao što je slučaj sa obukama za tržište rada, dok subvencije podrazumevaju zapošljavanje na početku mere, ali i ugovornu obavezu od najmanje godinu dana koja je sastavni deo perioda trajanja mere. Stoga podaci dobijeni izradom izveštaja za određeni vremenski period (npr. za lica uključena u mere u 2016. godini) može dovesti u zabunu svakoga ko ne raspolaže preciznim informacijama o svim ovim detaljima.

Da bi se dobile relevantne informacije o efektima sprovednih aktivnih mera zapošljavanja, neophodno posebno formulisati zahtev kako bi se napravio poseban upit u bazu podataka. Za ovu vrstu analiza neophodno je obezbediti adekvatne ljudske i materijalne resurse.

Što se tiče evaluacije mera aktivne politike zapošljavanja, ona je do sada rađena selektivno, u okviru podrške koju je NSZ dobijala kroz realizaciju određenih međunarodnih projekata.

U cilju dizajniranja efikasnijih mera aktivne politike zapošljavanja bilo bi važno razmotriti mogućnosti uvođenja adekvatnog praćenja (monitoringa), kao i angažovanja

nezavisnih evaluatora, koji bi ocenili sprovedene mere i dali preporuke za njihovo unapređenje u budućnosti.

Problem izbegavanja rada i obuka – izveštaj sa fokus grupa

- Predstavnici NSZ su na fokus grupama istakli da mladi nezaposleni veoma često odbijaju opcije koje postoje u vezi sa obučavanjem i prekvalifikacijom. Primera radi, nedavno su organizovali obuku za negovateljice, ali niko nije htio da pohađa kurs za ovu obuku, iako postoji potreba na tržištu rada. "Mi od 100.000 nezaposlenih ljudi u Beogradu ne možemo da nađemo 20 osoba koje bi prošle ovu obuku. Nezaposleni ili rade neformalno ili su na socijalnoj zaštiti koja je sigurna", komentari su učesnika focus grupa iz NSZ.
- Česti faktor, kada govorimo o aktivnijoj potrazi za poslom, predstavlja i to što su majke sprečene da idu na obuke ili učestvuju u programima aktivnog traženja posla, zato što su prinuđene da čuvaju decu. Vrtići nisu otvoreni za decu nezaposlenih roditelja, pa će ovaj faktor predstavljati ozbiljnu prepreku u vezi sa promocijom aktivacije u budućnosti. Problem je posebno izražen kod nezaposlenih samohranih majki.
- U pojedinim situacijama, izbegavanje ponuđenih obuka i poslova, kao i insistiranje na zadržavanju podrški koje se mogu dobiti iz sistema socijalne zaštite dobija svoje ekstremne slučajeve. Predstavnici CSR i NSZ su na fokus grupama navodili primere da se roditelji razvode kako bi majka imala status nezaposlene i samohrane majke, ili se otac ne upisuje u knjigu rođenih.
- Škola *Branko Pešić* ima program za ekonomsko osnaživanje i osamostaljivanje mladih Roma, u saradnji sa organizacijom Adra, a imaju programe i za odrasle. Što se tiče programa za mlade, oni učenike 8. razreda romske nacionalnosti spajaju sa srednjim školama koje bi mogli da upišu. Pored toga, organizuju se i kursevi za učenike (primera radi, u okviru škole ih uče da pripreme CV).
- Predstavnici škole *Branko Pešić* ističu da je izazov sa kojim se suočavaju to što mladi romske nacionalnosti često odbijaju razne ponude za rad koje se nude (npr. Zemun je nudio za oko 10 mladih posao koji podrazumeva održavanje Zemunskog keja i Gardoša, ali su svi mladi romske nacionalnosti odbili ovaj posao – za koji je bila obezbeđena plata od 20.000 dinara). Slična situacija je bila kada je posao organizovan u jednom velikom trgovačkom lancu. Poslove odbijaju pod izgovorom da ne žele da se odreknu sigurnosti koju nudi socijalna pomoć, ili da idu u školu.
- Učesnici fokus grupa su istakli da je u poslednje vreme među mladim Romima povećan broj slučajeva narkomanije, te da je izloženost narkoticima mladih prisutnija nego u ranijem periodu. To sa sobom nosi nove probleme sa kojima se suočavaju predstavnici sistema socijalne zaštite i zapošljavanja.

4. Prava, usluge i programi podrške mladima koji napuštaju zaštitu u okviru sistema socijalne zaštite

U ovom delu analize dat je prikaz prava i usluga u sistemu socijalne zaštite, koji mogu biti podrška mladima koji napuštaju zaštitu za njihovo osamostaljivanje. Pored pregleda mera podrške ovoj osetljivoj grupi mladih prema *Zakonu o socijalnoj zaštiti*, analiza će obuhvatiti i pregled mera podrške predviđene *Odlukom o socijalnoj zaštiti Grada Beograda*.⁶¹

4.1. Pravo na materijalnu podršku

Prema *Zakonu o socijalnoj zaštiti*⁶² materijalnu podršku korisnik ostvaruje putem novčane socijalne pomoći, dodatka za pomoć i negu drugog lica, uvećanog dodatka za pomoć i negu

⁶¹ Službeni list grada Beograda" br. 55/2011, br. 42/2012, br. 82/2015, br./2016, br. 37/2016, br. 56/2016 i br. 114/2016

⁶² Zakon o socijalnoj zaštiti, član 79

drugog lica, pomoći za osposobljavanje za rad, jednokratne novčane pomoći, pomoći u naturi i drugih vrsta materijalne podrške.

Prava na materijalnu podršku su u nadležnosti centralnog nivoa, osim jednokratne novčane pomoći koja je u nadležnosti lokalne samouprave.

Mladi koji napuštaju zaštitu mogu da budu korisnici svih u Zakonu navedenih prava na materijalnu podršku, podrazumeva se, ukoliko ispunjavaju propisane uslove za njihovo ostvarivanje.

4.1.1. Pravo na novčanu socijalnu pomoć (NSP)

Ukoliko je ostvaren osnovni cilj zaštite mladih bez roditeljskog staranja na domskom i porodičnom smeštaju, a to je njihova profesionalna osposobljenost i stečena ekonomska autonomija, potencijalna mogućnost korišćenja ovog prava nije od značaja. Međutim, ukoliko su mladi napustili zaštitu, a nisu obezbedili osnovne egzistencijalne uslove za samostalan život, ovo pravo im stoji na raspolaganju kao moguća podrška – pod uslovima jednakim za sve građane.

Opšti uslov vezan za pravo na novčanu socijalnu pomoć, propisan Zakonom o socijalnoj zaštiti kaže da "Pravo na novčanu socijalnu pomoć pripada pojedincu, odnosno porodici, koji svojim radom, prihodima od imovine ili iz drugih izvora ostvaruju prihod manji od iznosa novčane socijalne pomoći utvrđenog ovim zakonom"⁶³.

Od značaja je pomenuti i jedan od posebnih uslova za ostvarivanje prava na novčanu socijalnu pomoć radno sposobnog pojedinca, (čl. 83 *Zakona o socijalnoj zaštiti*), po kome ovo pravo "može ostvariti radno sposoban pojedinac ako se nalazi na školovanju ili osposobljavanju za rad u smislu ovog zakona ili se vodi na evidenciji nezaposlenih lica".

Iako ne postoji sistem kontinuiranog i objedinjenog praćenja po bilo kojoj od odlika mladih koji napuštaju zaštitu, pretpostavka je da veliki broj mladih iz ove grupe jeste radno sposoban. Osim toga, *Zakon o socijalnoj zaštiti* jasno propisuje da "nezaposleni korisnik novčane socijalne pomoći ima pravo na posredovanje pri zapošljavanju, pravo na obuku, na učešće u javnim radovima i druga prava uređena propisima u oblasti zapošljavanja".

U analiziranim izveštajima institucija socijalne zaštite nema podataka o broju mladih koji su napustili zaštitu u domovima i porodičnom smeštaju, a korisnici su prava na novčanu socijalnu pomoć.

4.1.2. Pravo na dodatak i uvećani dodatak za pomoć i negu drugog lica

Ova vrsta podrške mladima koji napuštaju zaštitu je od značaja za mlade osobe sa invaliditetom. Prema opštem uslovu⁶⁴ pravo na dodatak za pomoć i negu drugog lica ima lice "kome je zbog telesnog ili senzornog oštećenja, intelektualnih poteškoća ili promena u zdravstvenom stanju neophodna pomoć i nega drugog lica da bi zadovoljilo svoje osnovne životne potrebe".

Najveći broj mladih sa invaliditetom koji su bili u procesu zaštite, ukoliko je postojala potreba, ostvarili su ovo pravo još u toku smeštaja, ali je svakako važno naglasiti da im je ova podrška dostupna i nakon napuštanja zaštite, pod jednakim uslovima propisanim za sve građane.

Pravo na uvećani dodatak za pomoć i negu drugog lica imaju lica sa težim oštećenjima, s tim što je tačno propisano kog stepena i koja su to oštećenja. Potreba za pomoći i negom drugog lica utvrđuje se na osnovu propisa o penzijskom i invalidskom osiguranju.

U analiziranim izveštajima institucija socijalne zaštite nema podataka o broju mladih koji su napustili zaštitu u domovima i porodičnom smeštaju, a korisnici su prava na dodatak za pomoć i negu drugog lica i uvećanog dodatka za pomoć i negu drugog lica.

⁶³ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 81

⁶⁴ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 92

4.1.3. Pravo na pomoć za osposobljavanje za rad

Ostvarivanje prava na pomoć za osposobljavanje za rad, kao i pravo na NSP, ne bi trebalo da je od značaja za mlade koji napuštaju zaštitu, ukoliko su ostvareni osnovni ciljevi zaštite među kojima je sigurno i njihova profesionalna osposobljenost. No, moguće je da postoje situacije kada je ostvarivanje ovog prava deo potrebne podrške.

Zakonom o socijalnoj zaštiti propisani su samo vidovi ostvarivanja ovog prava: "pravo na pomoć za osposobljavanje za rad ostvaruje se u vidu troškova osposobljavanja za rad, troškova smeštaja u dom učenika, odnosno studenata ili internat, kao i u vidu naknade troškova prevoza"⁶⁵. Takođe, istim članom Zakona je propisano kome i na koji način se isplaćuju troškovi osposobljavanja za rad (preduzećima za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom ili drugoj organizaciji u kojoj se lice osposobljava, domovima učenika, studenata i internata ili licu koje je upućeno na osposobljavanje za rad u vidu nadoknade troškova prevoza).

Međutim u Zakonu o socijalnoj zaštiti nisu jasno propisani uslovi pod kojima se ovo pravo ostvaruje. Očigledno je da se ovo pravo duplira sa merama Nacionalne službe za zapošljavanje, koja prema propisima može uputiti lice na profesionalno osposobljavanje i obezbediti novčanu pomoć za osposobljavanje za rad. **Takođe, nejasno je koliko se ovo pravo u praksi priznaje i koliko je korisnika ovog prava. U prethodnom izveštaju o radu centara za socijalni rad (za 2015. godinu) broj korisnika prava na pomoć za osposobljavanje za rad se ne navodi, pa je pretpostavka da ima malo korisnika ovog prava iz socijalne zaštite.**

4.1.4. Jednokratne novčane pomoći, pomoći u naturi i druge vrste materijalne podrške

Jednokratne novčane pomoći, pomoć u naturi i druge vrste materijalne podrške dostupne su mladima koji napuštaju zaštitu pod istim uslovima kao i drugim građanima.

Njihova realizacija je u nadležnosti lokalne samouprave i u načelu se obezbeđuju u situacijama kada se lice trenutno nađe u situaciji da je bez sredstava za pokrivanje neophodnih ličnih potreba ili potreba porodice.

Ipak, nema podataka o tome koji broj dece i mladih koji napuštaju zaštitu je koristilo ovo pravo. Generalno se podaci o iznosima izdvojenim za ovo pravo i broju korisnika razlikuju od lokalne samouprave do lokalne samouprave. "Pošto jedinica lokalne samouprave obezbeđuje sredstva za isplatu jednokratne pomoći, ona i određuje kriterijume i visinu iznosa, odnosno „propisuje bliže uslove, način ostvarivanja jednokratne pomoći. Iznos jednokratne novčane pomoći ne može biti veći od prosečne zarade po zaposlenom u jedinici lokalne samouprave u mesecu koji prethodi mesecu u kome se vrši isplata" (član 110 *Zakona o socijalnoj zaštiti*). Rashodi za jednokratnu pomoć koju su JLS dodelile u 2015. godini su iznosili 1,1 milijardu dinara, što čini 0,39% u ukupnim rashodima budžeta 145 JLS (ili 0,03% BDP)".⁶⁶

4.2. Usluge socijalne zaštite

U pregledu usluga socijalne zaštite koje mogu biti podrška mladima koji napuštaju zaštitu navešćemo pre svega usluge čije programske aktivnosti nose elemente podrške sticanju ekonomske samostalnosti, kao preduslova sticanja svake druge autonomije.

4.2.1. Usluge procene i planiranja

Usluge procene i planiranja, prema tome kako su definisane Zakonom o socijalnoj zaštiti i podzakonskim aktima kojima se utvrđuju minimalni standardi ove usluge, bilo u okviru centra za socijalni rad ili ustanova za smeštaj korisnika, predstavljaju, ili treba da predstavljaju, značajne mere podrške mladima koji napuštaju zaštitu u procesu njihovog osamostaljivanja.

⁶⁵Zakon o socijalnoj zaštiti, član 109

⁶⁶Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji, 2016, Centar za socijalnu politiku i Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva

U okviru usluge procene i planiranja *Zakonom o socijalnoj zaštiti*⁶⁷ precizno je određeno da se za decu i mlade koji napuštaju zaštitu, odnosno nisu živeli sa roditeljima ili usvojiteljima, donosi plan za samostalni život. U *Pravilniku o organizaciji, normativima i standardima rada centra za socijalni rad*⁶⁸ utvrđeni su standardi u vezi sa sadržajem i svrhom plana zasamostalni život, odnosno emancipaciju mlade osobe.

Precizirano je:

- Da se za sve mlade osobe korisnike usluga, koji ne žive sa svojim roditeljima, uključujući i mlade koji žive sa srodnicima, pod starateljstvom, u hraniteljskim porodicama i ustanovama za smeštaj korisnika i druge mlade osobe za koje se tokom procene i pružanja usluga utvrdi da im je potrebna podrška za emancipaciju, najkasnije sa navršenih 14 godina starosti sačinjava *plan za napuštanje zaštite i emancipaciju*;
- Da u izradi plana za napuštanje zaštite i emancipaciju učestvuju pored voditelja slučaja i mlade osobe i druge značajne osobe, službe i ustanove;
- Da izradi plana za osamostaljivanje i emancipaciju mlade osobe prethodi procena kapaciteta mlade osobe za samostalan život, veština za svakodnevni život (uključujući planiranje obrazovanja i zanimanja i zaposlenja, planiranje porodice, korišćenje resursa zajednice i poznavanje zakonskih prava), motivacije mlade osobe da savlada veštine potrebne za samostalan život i procenu pristupačnih ličnih, porodičnih i resursa zajednice, uključujući i finansijske resurse za emancipaciju ili delimičnu emancipaciju mlade osobe.
- Takođe je precizirano da *plan za napuštanje zaštite i emancipaciju* i na osnovu njega preduzete aktivnosti, imaju za cilj da omoguće mladoj osobi pripremu za prelazak iz struktuiranog, nadgledanog okruženja u samostalan život i sticanje životnih veština koje će ga omogućiti i olakšati. Podrška mladima pri školovanju i zapošljavanju predviđena je i *Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite u ustanovama za smeštaj*⁶⁹ i obuhvata 1) pomoć u započinjanju i nastavku školovanja; 2) pomoć u traženju prilika za zapošljavanje unutar zajednice; i 3) podsticanje i podrška u početnim danima novog zaposlenja.

Dakle, svakoj mladoj osobi koja napušta zaštitu morala bi da bude pružena podrška u procesu osamostaljivanja, planirana i sprovedena u kontinuitetu, već nakon 14 godine života. Kao što smo naveli ona je usmerena i na oblast sticanja obrazovanja i osposobljavanja za rad i na zapošljavanje. Međutim, u analiziranim izveštajima nema podataka o tome za koji broj dece i mladih na smeštaju u domovima ili hraniteljskim porodicama je plan za samostalni život i emancipaciju stvarno donet, niti ima izveštaja o realizaciji i ishodima realizacije donetih planova, kao ni važnih podataka o tome na koji način su mladi učestvovali u to procesu.

U jednom od kod nas retkih istraživanja⁷⁰ u vezi sa položajem, potrebama i podrškom mladima koji napuštaju zaštitu možemo naći podatak da posmatrano na uzorku od 151 učesnika u istraživanju samo za 65 mladih postoji plan osamostaljivanja(48,5%).

Međutim, možemo zaključiti da planiranje, a pogotovo realizacija procesa osamostaljenja mladih po prestanku smeštaja u domovima ili hraniteljskim porodicama u okviru sistema socijalne zaštite nisu usaglašeni sa navedenim propisanim standardima.

Ovakav plan se na primer u Centru za zaštitu odojčadi dece i omladine u Beogradu zove participativni plan. Prema navodima predstavnika te ustanove "participativni plan se obavezno sačinjava (uz učešće svih relevantnih aktera) od momenta smeštaja deteta/mlade osobe u dom, a zatim na svakih 6 meseci tokom boravka u ustanovi. U određenom broju slučajeva, ovaj plan se sačinjava i češće, ako problematika mlade osobe to nalaže. Centar za zaštitu odojčadi dece i omladine u Beogradu ne sačinjava plan bez prisustva mlade osobe. Ako mlada osoba odbije da

⁶⁷ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 43

⁶⁸ Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centra za socijalni rad, br. 59/2008, br. 37/2010, br. 39/2011, član 75

⁶⁹ Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite

⁷⁰ A. Burgund, Uticaj ličnih i sredinskih faktora na mlade u procesu pripreme za napuštanje alternativnog staranja, doktorska disertacija, Beograd, 2016. <http://www.fpn.bg.ac.rs/kategorija/radovi-na-uvidu-javnosti>

prisustvuje, takva vrsta planiranja se odlaže za sledeći dan, nedelju ili do momenta motivisanosti."

Plan za napuštanje zaštite i emancipaciju – izveštaj sa fokus grupa

Plan za napuštanje zaštite i emancipaciju, iako predviđen Zakonom o socijalnoj zaštiti, retko se formalno razvija, a i kada se razvija retko se sprovodi uz učešće mlade osobe. Ovaj proces treba da vodi CSR. CSR navode da oni rade plan za napuštanje i emancipaciju, ali ga rade pred sam izlazak mlade osobe iz sistema (najčešće u poslednjoj godini školovanja, godinu dana pred odlazak iz sistema jer im se čini da je pre toga prerano). Dodatni razlog za odloženu izradu plana za napuštanje i emancipaciju je to što su sami CSR preopterećeni.

Planovi koji postoje upućuju mlade na karijerne centre, OCD, razne programe za koje znaju da postoje. Komentari učesnika fokus grupe iz institucija je da se "puno radi sa decom, stalno se nešto planira i sve što se radi ima elemente tog plana... sve što mi radimo je plan osamostaljivanja, ali nemamo taj krovni dokument pod tim imenom... Uostalom, mi toliko planova radimo i samo nam još jedan fali. *Planiranje je „preplanirano“*, ali nije dovoljno za izlazak deteta iz sistema socijalne zaštite".

Prema navodima mladihućesnika fokus grupa, više od pola njih nema plan osamostaljivanja, niti su bili upoznati da je obaveza CSR da u saradnji sa predstavnicima doma ili hraniteljima i, naravno samim mladima, naprave plan osamostaljivanja mlade osobe koja napušta zaštitu.

4.2.2. Stanovanje uz podršku

Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite definisano je nekoliko korisničkih grupa ove usluge, među kojima je i grupa mladih koji napuštaju zaštitu ukoliko je usluga uspostavljena u sredini iz koje potiču ili u kojoj žive mogu je koristiti dve godine ili do navršene 26 godine života.

Svrha usluge za mlade koji se osamostaljuju je pomoć i podrška u sticanju samostalnosti i integracije u zajednicu. Stanovanjem uz podršku obezbeđuje se odgovarajući smeštaj, stručna pomoć i podrška za što potpunije osamostaljivanje i uključivanje korisnika u zajednicu.

Tabela 12: Pregled korisničkih grupa usluge stanovanja uz podršku

Usluga	Korisničke grupe
Stanovanje uz podršku	Usluga stanovanja uz podršku dugotrajno je dostupna osobama sa fizičkim invaliditetom, intelektualnim ili mentalnim teškoćama, sa navršениh 15 godina.
	Usluga stanovanja uz podršku dostupna je najduže dve godine licima uzrasta između 15. i 26. godine: 1. Po prestanku smeštaja u ustanovi socijalne zaštite ili hraniteljskoj porodici, boravka u ustanovi za vaspitanje dece i omladine, odnosno u ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija; 2. Koja nemaju mogućnosti da i dalje žive u biološkim ili srodničkim porodicama, kao alternativa smeštaju u ustanovu socijalne zaštite ili hraniteljsku porodicu, odnosno radi osposobljavanja za samostalan život; 3. Lečenim od zavisnosti od alkohola ili psiho-aktivnih supstanci, starijim od 18 godina.
	Usluga stanovanja uz podršku dostupna je žrtvama trgovine ljudima sa navršениh 15 godina života, najduže godinu dana.

Aktivnosti usluge stanovanja uz podršku definisane su kao aktivnosti usmerene ka razvijanju i očuvanju potencijala korisnika i na podršku pri školovanju i zapošljavanju. Aktivnosti usmerene na podršku pri školovanju i zapošljavanju korisnika, u skladu sa kapacitetima i procenom potreba korisnika, obuhvataju 1) pomoć u profesionalnoj orijentaciji, započinjanju i nastavku školovanja; 2) podršku u sticanju i razvoju veština potrebnih za pronalaženje i zadržavanje zaposlenja ili radnog angažovanja; i 3) podršku u početnim danima novog zaposlenja ili radnog angažovanja.

Prema podacima navedenim u istraživanju "[Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji](#)"⁷¹ usluga stanovanje uz podršku za ciljnu grupu mladih koji napuštaju zaštitu uspostavljena je u 18 lokalnih samouprava u Srbiji. U 2015. godini ukupno je ovom uslugom obuhvaćeno 67 mladih koji su napustili zaštitu, što je povećanje u odnosu na 2012. kada je ova usluga bila uspostavljena samo u 5 lokalnih samouprava. Pružaoci ove usluge su uglavnom nevladine organizacije. A prema podacima iz *Izveštaja o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2015. godinu*, uslugu stanovanja uz podršku u 2015. godini pružale su tri ustanove za smeštaj dece i mladih: *Dom za decu i omladinu "Spomenak" Pančevo* (za 12 korisnika), *Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine, Beograd* (za 4 korisnika) i *Dom za decu i omladinu "SOS Dečije selo dr Milorad Pavlović", Sremska Kamenica* (za 28 korisnika). Međutim, *Dom za decu i omladinu "SOS Dečije selo dr Milorad Pavlović", Sremska Kamenica* nije registrovan kao pružalac usluge stanovanja uz podršku u istraživanju "Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji", tako da navedeni broj od ukupno 67 korisnika usluge stanovanja uz podršku u Republici Srbije može da se uveća za još 28 korisnika, što bi značilo da je u 2015. godini ovu uslugu koristilo ukupno 95 mladih koji su napustili zaštitu u domskom i porodičnom smeštaju.

Predlog Radne grupe projekta Jaki mladi

Radna grupa projekta Jaki mladi je istakla važnost osiguravanja stanovanja za mlade ljude koji su bili žrtve seksualnog, psihičkog i fizičkog zlostavljanja bioloških roditelja, a u skladu sa postojećim zakonodavstvom ili najboljom uporednom praksom.

Mere kojim se osigurava stanovanja za ove mlade ljude najpre treba tražiti u okviru postojećeg zakonodavstva i njihovo dejstvo treba produžavati sve dok ne prestane razlog zbog kojeg su određene (primeru radi, u merama zaštite od nasilja u porodici, u članu 198. Porodičnog zakona, postoje mere kao što su: 1. izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; 2. izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti).

Jedno od rešenja je doslovna primena Zakona o stanovanju i održavanju zgrada, koji u članu 89 predviđa osiguravanje stambene podrške za žrtve porodičnog nasilja bez stana ili odgovarajućeg stana, za lica koja nemaju dovoljno sredstava da samostalno reše stambenu potrebu.

Radna grupa projekta Jaki mladi je sugerisala da se dodatno uradi i analiza kojim bi se razmotrila i drugačija rešenja predviđena u uporednom pravu, a kojim bi se osiguralo stanovanje za mlade koji su izloženi zlostavljanju od strane roditelja.

4.2.3. Personalna asistencija

Svrha usluge personalne asistencije je pružanje odgovarajuće individualne praktične podrške koja je korisniku neophodna za zadovoljavanje ličnih potreba i uključivanje u obrazovne, radne i društvene aktivnosti u zajednici, radi uspostavljanja što većeg nivoa samostalnosti. Usluga personalne asistencije ostvaruje se kroz aktivnosti kojima se, u skladu sa svrhom usluge, a u zavisnosti od identifikovanih potreba korisnika obezbeđuje praktična pomoć i podrška.

Usluga personalne asistencije je dostupna i mladima koji su napustili zaštitu pod definisanim uslovima. Ciljna grupa usluge personalne asistencije definisana je Pravilnikom na sledeći način: "Usluge personalne asistencije dostupne su punoletnim licima sa invaliditetom sa procenjenim I ili II stepenom podrške, koja ostvaruju pravo na uvećani dodatak za tuđu negu i pomoć, imaju sposobnosti za samostalno donošenje odluka, radno su angažovana ili aktivno uključena u rad različitih udruženja građana, sportskih društava, političkih partija i drugih oblika društvenog angažmana, odnosno uključene su u redovni ili individualni obrazovni program".⁷²

⁷¹ Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs>

⁷² Čl.99. Pravilnika o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite

Aktivnosti usluge personalne asistencije usmerene su ka održavanju i unapređenju kvaliteta života korisnika, u zavisnosti od identifikovanih potreba i kapaciteta za samostalno obavljanje određenih aktivnosti, kao i kapaciteta porodice korisnika i dostupnih resursa.

Prema podacima istraživanja ["Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji"](#) ova usluga se u 2015. godini pružala u ukupno 17 lokalnih samouprava, dok se u 2012. godini pružala u 16 lokalnih samouprava. U 2012. godini je bilo je ukupno 196 korisnika, a u 2015. godini ukupno 160 korisnika ove usluge. Nema podataka koliko je među ovim korisnicima mladih koji su napustili socijalnu zaštitu.

4.2.4. Savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge

Savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge predstavljaju usluge podrške porodici koja je u krizi kroz savetovanje i podršku. Minimalni standardi, a time i korisničke grupe, nisu definisani za većinu ovih usluga. Može se reći da je korisnička grupa ovih usluga uglavnom porodica sa različitim problemima u funkcionisanju, a najveći broj ovih usluga se realizuje kao programska aktivnost *savetovališta u okviru centra za socijalni rad*⁷³.

Za usluge iz grupe savetodavno terapijskih usluga nema dostupnih podataka o tome da li i u kom broju mladi koji napuštaju zaštitu koriste ove usluge socijalne zaštite.

Izuzetak je usluga *porodični saradnik*, za koju je u toku procesa pilotiranja usluge napisan predlog standarda usluge i jasno je definisana korisnička grupa. Deca i mladi iz ove ciljane grupe su i ciljna grupa ovog projekta te izdvojeno dajemo kratak prikaz usluge i broj korisnika usluge.

4.2.5. Porodični saradnik

Podaci vezani za uslugu porodični saradnik koje ovde iznosimo preuzeti su iz studije *Pilotiranje usluge "Porodični saradnik" i evaluacija rezultata pružanja usluge*⁷⁴. Ova Studija navodi predlog standarda usluge, a to je: unapređenje kapaciteta porodice da omogući bezbednost i uslove za rast, razvoj i dobrobit deteta u njegovom porodičnom okruženju.

Usluga je namenjena porodicama sa decom koje imaju brojne i složene potrebe, a u kojima postoji opasnost od izdvajanja deteta iz porodice, sa rizikom od zanemarivanja i zlostavljanja deteta i ugrožavanja bezbednosti deteta kao i porodicama dece na smeštaju u ustanovama socijalne zaštite ili drugoj porodici za koju se planira povratak deteta u biološku porodicu. Aktivnosti koje, u skladu sa procenom i porodičnim planom, obuhvataju: 1) praktičnu podršku; 2) savetodavno-edukativne aktivnosti; i 3) zastupanje, posredovanje i koordinaciju u zajednici.

Tokom pilotiranja usluge (period 2013-2016. godina) podržano je ukupno 603 porodice sa 1084 odraslih i 1406 dece. Najvažniji nalazi izneti u *Studiji o porodicama korisnicima usluge*:

- Polovinu porodica kojima se pruža usluga čine jednoroditeljske porodice;
- Izvor prihoda porodica u najvećoj meri čine novčana socijalna pomoć (u 59,1% porodica) i dečiji dodatak (u 39,9% porodica);
- Romske porodice čine 37% ukupnog broja porodica korisnika usluge. Čak 88,9% romskih porodica uključenih u uslugu korisnici su novčane socijalne pomoći;
- Porodice sa jednim detetom ili sa dvoje dece čine 64,1% svih porodica obuhvaćenih uslugom, ali su visoko zastupljene i porodice sa više od troje dece (20,1%);
- Polovina dece (50,9%) su osnovno školskog uzrasta, a četvrtina dece (25,4%) pripada najosetljivijoj grupi među decom, mlađima od 5 godina.

Studija pokazuje da ova usluga unapređuje kapacitete porodice da osigura bezbednost deteta, smanjuje zanemarivanje i nasilje nad detetom u porodici, obezbeđuje uslove za detetov

⁷³Ukoliko je osnovano ili kao samostalan program dnevnih usluga u zajednici ili ih pruža voditelj slučaja u centru za socijalni rad

⁷⁴Miloradović S., Jović S., Republički zavod za socijalnu zaštitu, Beograd, 2016.

kvalitetan razvoj u porodičnom okruženju. Napredak se postiže u 19,3% porodica u kojima je usluga okončana; kod 36% porodica taj napredak je ocenjen kao delimičan, kod 25% je mali.

Podaci o postignutom napretku kod dece u oblasti obrazovanja govore da je napredak uočen kod 86,9% dece. Napredak nije meren samo boljim uspehom u školi, već i redovnošću u pohađanju nastave, unapređenju ponašanja u školi sa vršnjacima i/ili nastavnicima i uključivanju deteta odnosno mlade osobe u vannastavne aktivnosti. Zaključak je da usluga porodični saradnik doprinosi sprečavanju izdvajanja deteta iz porodice.

Hraniteljstvo – izveštaj sa fokus grupa

- Hranitelji su zadovoljni sprovođenjem programa obuke za hraniteljstvo i navode da u toku realizacije programa dolazi do velike transformacije i napretka i deteta i samih hranitelja. Hranitelji koji su učestvovali na fokus grupi tvrde da je jako teško mladima da nakon hraniteljstva napuste porodicu u kojoj su proveli određeno vreme, jer bi se deca verovatno vratila tamo odakle su i otišli – u stanje socijalne isključenosti.
- Mladi se prirodno naviknu na zaštitu u okviru hraniteljstva i teško im je da napuste dom koji su stekli. Izlazak iz hraniteljstva podrazumeva visok nivo stresa, naročito ako je izlazak bez izvesnog doma i bez sigurnijeg posla. Hranitelji kažu da oni deci pružaju neku zaštitu i nakon izlaska iz sistema socijalne zaštite, jer oni poseduju socijalne mreže, a često i mogućnost stanovanja. Komentar jednog hranitelja na fokus grupi najbolje opisuje socijalni kapital koji se stvara kroz program hraniteljstva: "hraniteljstvo jeste privremeno, ali kroz vreme se stvara jak odnos između nas hranitelja i deteta. Tu se ne mogu izbeći emocije. Život sa detetom nije preduzeće."
- Hranitelji vide da je ključni problem u vezi sa osamostaljivanjem mladih nedostatak koordinacije među institucijama.

5. Prava i usluge socijalne zaštite za mlade koji napuštaju socijalnu zaštitu u Gradu Beogradu

Pravo na materijalnu podršku

Prava na materijalnu podršku koja smo naveli na raspolaganju su i mladima koji napuštaju zaštitu sa teritorije Grada Beograda pod istim uslovima. U *Gradskom centru za socijalni rad* u Beogradu nema podataka o tome koliko korisnika je nakon prestanka smeštaja (hraniteljske porodice i domski smeštaj) uvedeno u neko od prava na materijalnu podršku.

Odlukom o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda utvrđeno je pravo na "stalnu novčanu pomoć" mladima koji napuštaju zaštitu. Treba naglasiti da se ne radi o pravu na novčanu socijalnu pomoć (NSP) kako je ona definisana Zakonom o socijalnoj zaštiti nego o materijalnoj podršci iz nadležnosti lokalne samouprave iz grupe *drugi oblici materijalne podrške*.

Pravo na ovu novčanu pomoć imaju "deca bez roditeljskog staranja, korisnici usluge domskog ili porodičnog smeštaja koja su sposobna za rad, u mesečnom iznosu 50% od zarade, od dana prestanka usluge smeštaja *do zasnivanja radnog odnosa*, a najduže godinu dana, pod uslovom da najmanje dve godine pre završetka školovanja imaju prebivalište na teritoriji grada Beograda"⁷⁵.

Prema podacima iz *Izveštaja o radu Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu za 2015. godinu* u toku godine 139 mladih je koristilo ovo pravo, dok su prema podacima dobijenim od Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu, traženim za potrebe ove analize u 2016. godini 74 mlade osobe koristile ovo pravo. Prema podacima Sekretarijata za socijalnu zaštitu u januaru 2017. godine 47 mladih koji su napustili zaštitu ostvarilo je ovo pravo.

⁷⁵ Član 48, stav 3, Odluke o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda

Tražene podatke o ukupnom broju mladih kojima je u toku 2016. ukinuto pravo na stalnu novčanu pomoć usled isteka perioda od godinu dana, kojim je pravo ograničeno ili zbog zasnivanja radnog odnosa nismo dobili.

Iako ograničenje ovog prava na godinu dana od dana prestanka smeštaja i do zasnivanja radnog odnosa može da se razume kao podsticaj da mladi što pre steknu vlastite izvore prihoda i obezbede uslove za samostalan život, u praksi se događa da mladi u tom periodu izbegavaju zasnivanje radnog odnosa, jer time gube pravo na siguran izvor prihoda u prvoj godini po napuštanju zaštite. Ovaj fenomen bi svakako trebalo istražiti i proceniti da li je potrebno ograničenje prava na ovu novčanu pomoć do zasnivanja radnog odnosa drugačije postaviti.

Dotadni problem predstavlja i kašnjenje novčane pomoći. Naime, rešenja o ostvarenju prava na stalnu novčanu pomoć rade se nakon optusta mladih, usled čega je potrebno da prođe još dva do tri meseca kako bi mladi dobili novac koji im pripada. **Zato je predlog da se rešenja unapred pripreme i mladi dobiju novac odmah na dan otpusta.**

Pravo na materijalnu podršku – izveštaj sa fokus grupa

- Što se tiče podrške kroz meru *stalne novčane pomoći* od godinu dana, ona po učesnicima fokus grupa ima svoje prednosti i mane. Prednost je što daje izvesnu zaštitu, barem u toku jedne godine nakon napuštanju sistema socijalne zaštite. Mana je to što je mera organizovana na taj način da ona demotiviše mlade da traže posao. Ova mera ne podstiče radnu aktivaciju i vezu sa tržištem rada, jer u slučaju pronalaska posla, mlada osoba automatski gubi pravo na stalnu novčanu pomoć. U realnosti, ovakvi strogi uslovi utiču da mladi po svaku cenu izbegavaju rad, kako bi sačuvali sigurnost koju im stalna novčana pomoć daje. Kao rezultat ovako skrojene mere, mladi nakon godinu dana primanja stalne novčane pomoći postaju dodatno ugroženi na tržištu rada. U tom trenutku suočeni sa nedostatkom novčane pomoći, i bez ikakvog radnog iskustva, mladi pristaju da rade bilo kakve poslove, "lošije poslove pod lošijim uslovima", često i u neformalnoj ekonomiji. Primera radi, mladiću iz Doma *Moša Pijade* je ponuđen stalni posao (oko 450EUR neto) u toku primanja stalne novčane pomoći, ali je on odlučio da odbije ponuđeni radni odnos kako bi nastavio da i dalje prima stalnu novčanu pomoć. Zaposleni u NSZ naglašavaju da im se dešava da mlada osoba koja prima stalnu novčanu pomoć odbija radne ponude sa strane NSZ kako ne bi izgubili novčanu pomoć.
- Stalna novčana pomoć je ranije bila mera koja je trajala dve godine, ali je smanjenja na godinu dana. Iznos stalne novčane pomoći je u 2016. godini bio je 28.000 RSD. Učesnici fokus grupe naglašavaju da je mera stalne novčane pomoći kada je pokrenuta bila dobra stvar, ali sprovođenje mere nije najbolje rešeno, zbog čega se gubi potencijal koji ova mera ima za radnu aktivaciju, socijalno uključivanje i ekonomsko osamostaljivanje.
- Preporuka je da se odredba izmeni i da pristup ovoj meri ne bude uslovljen statusom nezaposlenosti, već da cilj mere treba da bude unapređivanje sigurnosti mladih koji napuštaju sistem socijalne zaštite, ali i njihova radna aktivacija. Učesnici ističu da je neophodno dalje unapređivati i u meru uvesti princip promocije radnog angažovanja (kroz stažiranje, povremeni rad, stručne obuke, itd.). Mogućnost je i da se manji osigurani iznos pruža mladima koji nisu radno aktivni, a da se uvećani iznos stalne novčane pomoći omogući mladima koji su u programima radne aktivacije, stažiranja, zaposlenja, itd.
- Postojanje mere stalne novčane socijalne pomoći samo na teritoriji Grada Beograda, otvara problem neravnopravnog tretiranja drugih mladih u Srbiji. Kako bi svi mladi imali isti tretman, preporuka je da se ova mera za mlade koji napuštaju socijalnu zaštitu proširi na celu Srbiju, a ne samo Beograd. Usled ograničenosti mere na Grad Beograd, mladi prave strategije da ostanu u Beogradu, ili menjaju nadležnost CSR-a da bi zadržali ovu pomoć. Centri za socijalni rad navode primere mladih koji su ranije živeli u Beogradu, a sada imaju boravište van Beograda – da su ovi mladi takođe oštećeni i da im je uskraćena mera podrške. Ograničenost mere samo za mlade koji su u dužem vremenskom periodu živeli u Beogradu otvara pitanje nejednakog tretmana mladih po osnovu boravišta. Ova odredba ometa i otežava situaciju za decu koja nemaju boravište. Ako bi se mera proširila na sve mlade koji napuštaju sistem socijalne zaštite u Republici, onda bi se brojni negativni efekti izbegli. U tom slučaju bi bilo neophodno da se odluči ko bi plaćao iznos stalne novčane pomoći – ili republički ili lokalni nivo. Takođe, ova eventualna promena bi zahtevala izmenu Zakona o socijalnoj zaštiti.

Usluga stanovanja uz podršku

Odlukom o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda uspostavljena je usluga stanovanja uz podršku i to za ciljne grupe 1) mladih sa smetnjama u razvoju (u trajanju od 5 godina); 2) odraslih i starijih sa smetnjama u razvoju (u trajanju od 5 godina); 3) dece i mladih sa telesnim invaliditetom (do završetka školovanja, a najduže do 30 godina života, ukoliko je korisnik na studijama koje traju pet godina) i 4) odraslih sa telesnim invaliditetom (do zasnivanja radnog odnosa, a najduže pet godina).

Prema ovoj *Odluci* Grad Beograd obezbeđuje stanove za ostvarivanje usluge, stanovi su u gradskoj svojini, a pravo korišćenja imaju ustanove za smeštaj i dnevni boravak dece i mladih sa smetnjama u razvoju i Gradski centar. Poslove stručne podrške, nadzora i pružanja drugih oblika pomoći u samostalnom življenju korisnika stanovanja uz podršku vrši ustanova za smeštaj i dnevni boravak dece i mladih sa smetnjama u razvoju i Gradski centar.

U budžetu grada Beograda obezbeđuju se sredstva za opremanje i održavanje (investiciono i tekuće) stanova za stanovanje uz podršku. Korišćenje ove usluge ograničeno je na najviše 5 godina, a za neke ciljne grupe i do završetka školovanja ili zasnivanja radnog odnosa ili do 30 godina života.⁷⁶ U Izveštaju o radu Gradskog centra za socijalni rad nema podataka o broju korisnika usluge stanovanja uz podršku u Beogradu.

Odlukom o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda usluga stanovanja uz podršku za ciljnu grupu mladih koji napuštaju zaštitu nije uspostavljena kao usluga stanovanja uz podršku.

Grad Beograd je *Odlukom o pravima i uslugama socijalne zaštite* predvideo uslugu **Privremeno stanovanje**, i kao ciljnu grupu definisao "mlade bez roditeljskog staranja korisnike usluge domskog ili porodičnog smeštaja, po prestanku korišćenja usluge smeštaja" i definisao uslove pod kojim je usluga dostupna.

Uslugu mogu koristiti mladi koji napuštaju zaštitu: 1) ukoliko je operativnim planom otpusta utvrđeno da je privremeno rešavanje pitanja daljeg zbrinjavanja na ovaj način celishodno, odnosno da nema mogućnosti povratka u sopstvenu porodicu i da na drugi način ne može rešiti problem zbrinjavanja; i 2) ukoliko su završili školovanje ipreduzeli mere za profesionalno osposobljavanje.

Korišćenje usluge privremenog stanovanja Odlukom je ograničeno na dve godine. Grad Beograd obezbeđuje stanove za ostvarivanje usluge, u skladu sa mogućnostima, stanovi su u gradskoj svojini, a pravo korišćenja ima Gradski centar za socijalni rad.

U budžetu grada Beograda obezbeđuju se sredstva za opremanje i održavanje (investiciono i tekuće) stanova za privremeno stanovanje, kao iza plaćanje troškova po osnovu izdataka na komunalne proizvode i usluge za stanove za privremeno stanovanje do dana zaključenja Ugovora o pružanju usluge sa korisnikom te usluge. Troškove korišćenja stana snose korisnici usluge i učestvuju u jednakim delovima u troškovima korišćenja stana.

Gradski centar vrši nadzor nad korišćenjem stanova i pruža stručnu pomoć korisnicima privremenog stanovanja. Ako se u vršenju nadzora iz stava 1. ovog člana utvrdi da se stan ne koristi namenski, da se isti oštećuje ili ne održava u urednom stanju ili da se ometaju drugi korisnici, privremeno stanovanje može prestati i pre isteka roka na koji je određeno.

U *Izveštaju o radu Gradskog centara za socijalni rad u Beogradu za 2015. godinu* navedeno je u 2015. godini Gradski centar nastavio sa realizacijom usluge privremenog stanovanja za decu i mlade bez roditeljskog staranja i da se predviđene aktivnosti odvijaju prema nacrtu minimalnih standarda⁷⁷.

⁷⁶Ova ograničenja nisu u potpunosti uskladeni sa propisanim standardima u Pravilniku o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite

⁷⁷Nije dovoljno jasno zašto se Grad Beograd predelio za uvođenje "nove usluge" privremenog stanovanja, iako je ova usluga uslužni uslugastanovanjauz podršku zakojusudonetiminimalni standardiusluge.

Prema podacima iznetim u ovom izveštaju od početka realizacije usluge (mart 2011. godine do 31.12.2015. godine), uslugu privremenog stanovanja koristilo je 48 korisnika, a na dan 31.12.2015. uslugu je koristilo 12 korisnika⁷⁸.

Stanovanje mladih koji napuštaju zaštitu – izveštaj sa fokus grupa

Kao odgovor na pitanje koji bi bio idealni scenario za mlade koji napuštaju zaštitu, kao i za mlade Rome, svi učesnici su naveli da im je jedna od najvažnijih podrški potrebna za rešavanje stanovanja – od privremenog smeštaja odmah po izlasku iz zaštite, do povoljnijih uslova kreditiranja kada se mladi zaposle.

Socijalno preduzetništvo

[Odlukom o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda](#) uspostavljena je usluga – Socijalno preduzetništvo. Prema Odluci korisnici usluge socijalnog preduzetništva su nezaposlena lica koja koriste prava i usluge socijalne zaštite. Prema ovako određenoj ciljnoj grupi usluge, mladi koji napuštaju zaštitu mogu dobiti podršku i kroz ovu uslugu.

Grad Beograd je i osnivač *Gradskog centra za socijalno preduzetništvo* i u *Odluci o osnivanju Gradskog centra za socijalno preduzetništvo*⁷⁹ se definiše da se Centar osniva radi pružanja usluga u razvoju socijalnog preduzetništva i opšte socijalne zaštite.

Porodični saradnik

Usluga je razvijena i pilotirana u Beogradu i u još nekoliko gradova u Srbiji u okviru projekta koji realizuje UNICEF, u saradnji sa Ministarstvom za rad, zapošljavanje boračka i socijalna pitanja. Usluga još uvek nije uspostavljena kao deo sistema usluga socijalne zaštite. Preciznije govoreći, usluga porodičnog saradnika u Beogradu nije uspostavljena Odlukom o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda, niti je finansirana iz budžeta Grada.

Usluga je namenjena porodicama sa decom koje imaju brojne i složene potrebe, a u kojima postoji opasnost od izdvajanja deteta iz porodice, rizik od zanemarivanja i zlostavljanja deteta i ugrožavanja bezbednosti deteta, kao i porodicama dece na smeštaju u ustanovama socijalne zaštite ili drugoj porodici za koju se planira povratak deteta u biološku porodicu.

Nalazi iz studije Pilotiranje usluge Porodični saradnik i evaluacija rezultata pružanja usluge o postignutom napretku porodica izneti u delu teksta o usluzi porodični saradnik odnose se i na porodice obuhvaćene ovom uslugom u Beogradu.⁸⁰

U Beogradu je pružalac usluge porodičnog saradnika *Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine*. Od oktobra 2013. do decembra 2016. godine uslugom je u Beogradu obuhvaćeno 210 porodica, 394 odrasla člana porodice i 452 dece.

Saradnja različitih aktera u pružanju podrške mladima koji napuštaju zaštitu - izveštaj sa fokus grupe koji su činili predstavnici institucija socijalne zaštite i Nacionalne službe za zapošljavanje i hranitelji

- Hranitelji koji su učestvovali u fokus grupi potvrđuju da nemaju informacije niti su svesni podrške koja postoji u vezi sa tim šta mlada osoba koja napušta hraniteljstvo treba ili može da upiše, ne znaju da li i gde postoje stipendije i ne znaju gde te informacije mogu da se dobiju. Po pravilu bi trebalo da ih obavesti savetnik iz CSR, ali to ne funkcioniše.
- Što se tiče saradnje sa spoljnim partnerima izvan sistema socijalne zaštite, NVO koje imaju programe i projekte koji obuhvataju mlade u sistemu socijalne zaštite se obraćaju institucijama, na primer domovima. Same institucije nemaju kapaciteta niti imaju proaktivni stav da istražuju informacije, i da u postojeće programe koji se bave ugroženim grupama mladih uključuju mlade koji napuštaju sistem socijalne zaštite. U tom smislu predstavnici institucija (domova) kažu da

⁷⁸ Ovaj broj korisnika uvršten je u navedeni broj o ukupnom broju korisnika usluge stanovanja uz podršku u 2015. godini u Republici Srbiji.

⁷⁹ Član 5. Odluke o osnivanju gradskog centra za socijalno preduzetništvo Beograd

⁸⁰ Miloradović S., Jović S., Republički zavod za socijalnu zaštitu, Beograd, 2016.

nemaju informacije o programima koji se bave npr. zapošljavanjem ili obukama, a koje bi mogli da koriste mladi koji se nalaze u ovim institucijama.

- Učesnici iz NSZ su rekli da korišćenje afirmativnih mera za ovu decu često ima karakteristike stigmatizacije. Da bi se izbegla eventualna stigmatizacija predlog je da se saradnja CSR, drugih institucija u sistemu socijalne zaštite i NSZ rešava putem protokola i automatskog postupanja. Sa druge strane, učesnici takođe navode da su protokoli o saradnji "mrtvo slovo na papiru" - "Mi često ne možemo da ispoštujemo ni zakonske obaveze, a kamoli protokole".
- NZS najviše radi sa opštom populacijom, ili tzv. srednjom klasom nezaposlenih, dok je manje iskustva i programa rada sa teže zapošljivim grupama. Osim toga, NSZ ima malo iskustva saradnje sa poslovnim sektorom, pa je to jedna od stvari koje je potrebno promeniti u narednom periodu. Povećanje broja voditelja slučajeva u NSZ i veća saradnja sa poslovnim sektorom jesu promene koje se sprovode u okviru projekta [reforme NSZ](#) koja se sprovodi sredstvima iz [kredita Svetske banke Republici Srbiji](#).
- Predstavnici NSZ navode da su "bolećivi prema ovim mladima" jer im često izlaze u susret i ispunjavaju želje (npr. u vezi sa izbegavanjem nuđenja opcija za rad) - "Time im činimo medvedu uslugu da ne traže aktivno posao, ali znamo da ih tako štitimo da zadrže bilo kakav nivo sigurnosti, koja se teško dobija".
- Institucije i hranitelji konstatuju da nedostaje bolja primena zakona i podzakonskih akata, bolja razmena informacija i koordinacije između domova, CSR, NSZ i hranitelja i da je potrebna bolja saradnja NSZ i firmi, kao i promocija i razvoj različitih programa podrške i zapošljivosti mladih koji napuštaju sistem socijalne zaštite.

6. Praćenje i izveštavanje o broju, strukturi i položaju mladih koji napuštaju domski i porodični smeštaj

Sistem praćenja mladih koji napuštaju porodični i domski smeštaj nije u potpunosti uspostavljen. Postojeći podaci su šturi i nedovoljno pouzdani. Postoje velike razlike u izveštajima, a nema ni osnovnih podataka o nacionalnoj, starosnoj, obrazovnoj i polnoj strukturi mladih koji napuštaju zaštitu i nastavljaju život samostalno.

Iz pregleda dostupnih podataka koji se odnose na broj i strukturu mladih koji napuštaju zaštitu u porodičnom i domskom smeštaju može se zaključiti da su podaci šturi i nedovoljno pouzdani, kao i da ne postoji standardizovana metodologija za prikupljanje i praćenje podataka.

Postoje velike razlike u izveštajima (Republički zavod za socijalnu zaštitu) zbog čega je otežano praćenje i donošenje odgovarajućih odluka. Zbog toga je neophodno konsolidovati proces evidentiranja i potom proces izveštavanja kako bi podaci o istim fenomenima bili uporedivi i u izveštaje uvesti nove indikatore.

U korišćenim izvorima nema ni osnovnih podataka o nacionalnoj, starosnoj, obrazovnoj i polnoj strukturi mladih koji napuštaju zaštitu i nastavljaju život samostalno. Takođe, nema dostupnih podataka o tome da li se ova grupa mladih prati i nakon prestanka smeštaja, da li su se ovi mladi ekonomski osamostalili, itd. Najzad, ne postoje podaci da li su i u kom broju mladi iz ove grupe postali korisnici nekih prava ili usluga socijalne zaštite.

Ako se uporede izdvajanja iz budžeta Republike Srbije za domove za decu i porodični smeštaj dece, koja nisu mala, i odsustvo podataka o krajnjim ishodima zaštite o tome da li su mladi po izlasku iz zaštite dosegli kvalitet života koji podrazumeva ekonomsku i svaku drugu ličnu autonomiju, nameće se utisak da su sva ta velika ulaganja obezvređena.

Neophodno je organizovanije beležiti i pratiti podatke o broju i strukturi mladih koji napuštaju zaštitu, a koji mogu poslužiti za organizovanje adekvatne podrške i praćenje kvaliteta života mladih po napuštanju zaštite. Organizovano beleženje i praćenje podataka u vezi sa grupom mladih koji napuštaju zaštitu i počinju samostalan život dobija na značaju uzimajući u obzir trend povećanja broja dece sa teškoćama u razvoju na domskom smeštaju.

Treba pomenuti da u okviru projekta "Budi svoj"⁸¹ Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, u saradnji sa nevladinom organizacijom *Budi svoj* iz Beograda, Ministarstvom omladine i sporta i Vojvođanskom bankom uspostavlja bazu podataka sa podacima o broju mladih koji napuštaju zaštitu i dece palih boraca. Baza će sadržati podatke o mladima iz ove dve socijalne kategorije sa teritorije cele Republike Srbije koji će u narednih godinu dana napustiti sistem socijalne zaštite, kao i o onima koji su napustili sistem socijalne zaštite ali nisu još uvek ostvarili prvo zaposlenje. Cilj izrade ovakve baze je da se da se obezbedi skup podataka o mladima iz navedenih kategorija te da se omogući da se u najkraćem mogućem roku odgovori na zahteve tržišta rada i poslodavaca.

⁸¹Projekt „Budi svoj“ je osmišljen tako da mladi nakon završene edukacije povećaju svoju šansu za zaposlenjem i daljim obrazovanjem na visokoškolskim ustanovama. Ovaj program je usmeren ka pripremi mladih bez roditeljskog staranja na izazove koji ih očekuju na budućem radnom mestu sa ciljem podizanja dodatne motivacije za nastavkom obrazovanja. Više videti na <http://www.budisvoj.org/index.php>

7. Faktori koji utiču na održivu socio-ekonomsku inkluziju mladih u riziku

Izazovi u vezi sa ekonomskim osamostaljivanjem mladih u riziku deo su širih problema u društvu. Svi problemi koji se odnose na opštu populaciju su značajno uvećani kada govorimo o mladima u riziku. S tim u vezi, i sistem njihove zaštite i podrške za osamostaljivanje treba da bude kompleksniji i sadržajniji.

Za unapređenje položaja pojedinih grupa mladih važno je da se uvažavaju specifičnosti koje postoje u njihovom položaju i šansama za njihov razvoj. Za mlade koji se nalaze u kompleksnijem socio-ekonomskom položaju neophodne su kompleksnije i specifičnije mere koje je neophodno osmisliti, a to je svakako slučaj sa mladima koji napuštaju sistem socijalne zaštite ili mladim Romima i Romkinjama koji žive u podstandardnim naseljima.

Kada su u pitanju Romi i Romkinje, Svetska banka je 2010. godine objavila studiju [*Ekonomska cena socijalne isključenosti Roma*](#) po kojoj velikoj većini radno sposobnih Roma nedostaje odgovarajući stepen obrazovanja kako bi uspešno učestvovali na tržištu rada. Pored prisutne diskriminacije to predstavlja jedan od ključnih problema kada govorimo o uključivanju Roma na tržište rada. U studiji Svetske banke⁸² navode se šest najčešćih razloga usled kojih beležimo niže učešće Roma na tržištu rada: 1) neadekvatne veštine za rad su prvi i najvažniji faktor, 2) diskriminacija, 3) obeshrabrivanje, 4) prostorna segregacija u stanovanju, 5) socijalni kapital i nedostatak informacija, 6) nedostatak kapitala.

Kada govorimo o socijalnom uključivanju mladih u riziku, neophodno je da postoje mere koje prevazilaze tržište rada. Potrebno je da postoji spoj različitih mera koje, u zavisnosti od situacije, mogu da kombinuju različite podsticaje i programe iz oblasti socijalne zaštite, obrazovanja i zapošljavanja. Pored toga, potrebno je razvijati programe u zajednici koji imaju za cilj podsticanje građanskog učešća mladih u riziku, pokretati kampanje javnog zastupanja čiji je cilj smanjenje strukturnih barijera za uključivanje mladih, i osigurati redovne programe za podizanje kapaciteta profesionalaca koji rade sa socijalno isključenim mladima.

Ponuda rada u Srbiji je nedovoljna, a stopa nezaposlenosti izražena. Problem nezaposlenosti mladih u riziku i rešenje problema njihovog ekonomskog osamostaljivanja u direktnoj je vezi sa problemom visoke stope opšte nezaposlenosti u Srbiji, a naročito mladih. Aktivne mere zapošljavanja i podsticaji za zapošljavanje imaju pozitivan efekat, ali je važno napomenuti da je uticaj aktivnih mera zapošljavanja na ekonomsko osamostaljivanje mladih u riziku ograničen.

Ključna pretpostavka ove Analize jeste da će unapređenjem procesa koordinacije između svih ključnih aktera koji se bave zapošljavanjem mladih nužno doći do efektivnijeg i efikasnijeg sprovođenja dogovorenih mera. Partnerstva su važna zato što imaju potencijal da: a) promovišu delotvornu i efikasnu upotrebu raspoloživih resursa, kako finansijskih, tako i ljudskih; b) osiguraju sveobuhvatni pristup koji dovodi u vezu sve koji se bave uslugama od značaja za zapošljavanje; c) ohrabruju i omogućavaju partnerima da rešavaju probleme i "uska grla" tokom pružanja neke usluge; i d) osiguraju da mladi sa kompleksnijim potrebama takođe dobiju pomoć koja je predviđena, a ne da budu dodatno isključeni.

U praksi, saradnja između resora ima brojna praktična ograničenja i nedostatke i u Srbiji, ali često i u EU⁸³. Usklađivanje prioriteta između različitih resora, različiti sistemi finansiranja i s tim u vezi korišćenja sredstava, efektivna razmena informacija i zajednički rad na nivou rešavanja pojedinačnih slučajeva i izazova, samo su neki od izazova koji se javljaju u procesu saradnje između različitih resora.

Snažna i formalizovana saradnja i razmena informacija između partnera predstavlja ključni faktor koji utiče da se mladi "ne izgube" u sistemu. Programi ili institucije koje objedinjuju i

⁸²Gatti, Roberta, Sandor Karacsony, Kosuke Anan, Celine Ferre, and Carmen de Paz Nieves. 2016. Being Fair, Faring Better: Promoting Equality of Opportunity for Marginalized Roma. Directions in Development. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-0598-1. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO, strana XX

⁸³Strasbourg, 4.10.2016 COM(2016) 646 final, Communication From The Commission To The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions, The Youth Guarantee and Youth Employment Initiative three years on. {SWD(2016) 323 final} {SWD(2016) 324 final}, strana 19

integrišu više usluga za mlade pod jednim krovom (*one-stop-shop*) često predstavljaju delotvorno rešenje u mnogim zemljama. Saradnja institucija sa organizacijama civilnog društva je naročito važan korak. Ova saradnja doprinosi maksimizaciji resursa i rešavanju kompleksnih problema. Saradnja između različitih delova administracije je ključni element u definisanju i sprovođenju mera podrške mladima u riziku.

Kada je u pitanju izlazak mladih iz sistema socijalne zaštite u Srbiji posebno dominiraju dva izazova: 1) problem nerešenog stambenog pitanja i 2) pronalazak posla, i još teže – zadržavanje posla.

Sistem socijalne zaštite u Srbiji je restriktivan, posebno u delu materijalnih podrški, što znači da se nakon sticanja statusa zaposlenosti novčana socijalna pomoć ili stalna novčana pomoć (u Gradu Beogradu) automatski ukida. Povratak nazad u socijalnu pomoć je kompleksan proces koji zahteva ponovno ispunjavanje celokupne procedure. Ova rigidnost ulaska u sistem i veoma lakog ispadanja iz sistema utiče na potrebu korisnika socijalne pomoći da po svaku cenu pomoć zadrže. To sa sobom donosi loše rezultate kada je u pitanju aktivacija korisnika socijalne pomoći, što dugoročno vodi još dubljem isključivanju.

Mladi su slabo zainteresovani za dodatne podrške iz sistema tokom trajanja prava na materijalnu podršku zato što se plaše da će ulaskom u drugi program izgubiti materijalnu podršku. Ovo je ozbiljan nedostatak postojeće mere koja dodatno pasivizira mlade ljude, umesto da im bude podsticaj za zaposlenje i osamostaljivanje.

Kada je u pitanju prelazak iz sistema socijalne zaštite u zaposlenost dodatni problem predstavlja cena rada koja je veoma niska, posebno u poređenju sa iznosima socijalne zaštite. Primera radi, iznos pomoći koji po osnovu novčane socijalne pomoći dečijeg dodatka može da ostvari porodica bez prihoda sa dvoje dece bez invaliditeta dostiže približno 18,5 hiljada dinara mesečno, što je preko 90% minimalne zarade u Republici Srbiji. Ovo negativno utiče na motivaciju za rad u uslovima u kojima na tržištu prevladavaju poslovi sa minimalnom zaradom, pa se rad u odnosu na socijalnu zaštitu veoma često ne isplati.

Navedeni problem predstavlja izazov za sve primaocne novčane socijalne pomoći, a na neki način je izazov izraženiji kod romske populacije. U uslovima slabe ponude rada, niskih kvalifikacija i niskog nivoaformalnog obrazovanja Roma i Romkinja i naročito povećane diskriminacije kojoj su izloženi, programi socijalne zaštite, uz neformalni rad, predstavljaju jedini nivo zaštite koju Romi i Romkinje mogu da ostvare za sebe i svoju porodicu.

Ponuda aktivnih mera zapošljavanja je nedovoljna da pruži podršku zapošljavanju velikom broju nezaposlenih u Srbiji. Među prioriternim teže zapošljivim grupama na tržištu rada koje imaju prednost prilikom korišćenja mera i dalje se nalazi veoma veliki broj potencijalnih korisnika, pa se time dovodi u pitanje postavljanje prioriteta. Generalno ređanje grupa u *Nacionalnom akcionom planu zapošljavanja* po kome su svi prioritet znači da u praksi niko nije prioritet. Jedno od rešenja ovog izazova bi moglo da bude sabiranje kriterijuma koji lice čine teže zapošljivim – ukoliko lice pripada većem broju grupa nezaposlenih onda bi prednost za korišćenje aktivnih mera zapošljavanja bila veća.

Dodatni problem u Srbiji je i taj što često mere i mehanizmi podrške postoje, ali se nedovoljno efikasno koriste (npr. planovi osamostaljivanja i emancipacije). Zbog toga jedna od najvažnijih preporuka i ciljeva treba da bude dosledno sprovođenje postojećeg sistema podrške, kako bi se omogućio dalji razvoj sistema. Institucije na svim nivoima treba da osiguraju da su usluge koje se pružaju mladima budu dobrog kvaliteta i da vode ka održivom zapošljavanju. U suprotnom, ove investicije postaju javni rashod bez ikakve koristi.

Pored korišćenja postojećih mehanizama i programa važno je pokretanje inovativnih programa za zapošljavanje mladih, kao što su [*Program podrške inovativnim pristupima za povećanje zapošljavanja i zapošljivosti mladih*](#) ili [*Program Jaki mladi*](#) koji razvijaju modele za zapošljavanje mladih na lokalnom nivou, podstiču saradnju između različitih partnera i posebnu pažnju obraćaju na specifične teže zapošljive kategorije mladih ljudi.

Personalizovane mere su delotvornije, i u isto vreme teže za sprovođenje. Mladi, uključujući i mlade koji su isključeni sa tržišta rada, nisu homogena grupa i zbog toga je potrebno da se za različite mlade razviju posebne i specifične intervencije. Pristup koji stavlja više pažnje na motivaciju i aktivno uključivanje korisnika, kao i na mreže socijalnog kapitala (vršnjački rad, socijalni rad i usluge različitih pružalaca) postiže veće rezultate u radu sa mladima nego tradicionalne metode i metode uslovljavanja.

Sistem praćenja mladih koji napuštaju porodični i domski smeštaj nije uspostavljen. Stiče se utisak da se planiranju, a naročito realizaciji procesa osamostaljenja mladih po prestanku smeštaja u domovima ili hraniteljskim porodicama u okviru sistema socijalne zaštite se ne poklanja potrebna pažnja.

Iz pregleda dostupnih podataka koji se odnose na broj i strukturu mladih koji napuštaju zaštitu u porodičnom i domskom smeštaju može se zaključiti da su podaci šturi i nedovoljno pouzdani, kao i da ne postoji standardizovana metodologija za prikupljanje i praćenje podataka. Ako se uporede izdvajanja iz budžeta Republike Srbije za domove za decu i porodični smeštaj dece, koja nisu mala, i odsustvo podataka o krajnjim ishodima zaštite o tome da li su mladi po izlasku iz zaštite dosegli kvalitet života koji podrazumeva ekonomsku i svaku drugu ličnu autonomiju, nameće se utisak da su sva ta velika ulaganja obezvređena.

8. Preporuke za unapređenje podrške osamostaljivanju mladih u riziku

Kao rezultat analize podataka, postojećih relevantnih propisa, strateških dokumenata i usmerenja koja ona daju, ali i konsultativnog procesa sa učesnicima projekta *Jaki mladi* definisane su preporuke za unapređenje podrške koja se odnosi na osamostaljivanje mladih u riziku.

Preporuke su grupisane prema ciljnoj grupi na koje se odnose - one koje se odnose na unapređenje podrške mladima koji napuštaju ili su napustili zaštitu i one koje se odnose na mlade Rome i Romkinje.

Preporuke su izložene po redosledu utvrđenom prema tome da li se odnose na unapređenje normativnog okvira, na sistem za monitoringa i evaluacije ili na dalji razvoj usluga socijalne zaštite i specifičnih programa podrške.

CILJNA GRUPA: MLADI KOJI NAPUŠTAJU ILI SU NAPUSTILI SISTEM SOCIJALNE ZAŠTITE

Unapređenje normativnog okvira

1. Definisati jedinstvenu metodologiju i uspostaviti sistem praćenja mladih koji napuštaju ili su napustili zaštitu.

Ovo može da se reši kroz *Pravilnik o vođenju evidencije i dokumentacije* i dopunu *Zakona o socijalnoj zaštiti* kojom bi se stvorio zakonski osnov za uvođenje baze podataka i beleženje ličnih podataka mladih iz ove posebno osetljive grupe, u skladu sa *Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti*.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja

2. Razmotriti mogućnost da se pravo na novčanu pomoć mladima koji su napustili socijalnu zaštitu obezbedi i finansira sa nacionalnog nivoa.

Predlog zahteva dopune *Zakona o socijalnoj zaštiti*. Time bi se svi mladi ove grupe, bez obzira na mesto prebivališta u Republici Srbiji, izjednačili u pravima na materijalnu

podršku (koje za sada ima ova grupa mladih sa teritorije Grada Beograda) u periodu osamostaljivanja i aktivnog traženja posla.

Kako bi se napravio funkcionalni sistem neophodno je uvrstiti nekoliko izmena:

- a. Najpre, što se tiče pravednosti, neophodno je *redizajnirano* pravo na materijalnu podršku deci bez roditeljskog staranja po prestanku domskog ili porodičnog smeštaja proširiti na mlade bez roditeljskog staranja po prestanku domskog ili porodičnog smeštaja u čitavoj Republici.
- b. Ova odluka sa sobom povlači i ponovno definisanje pitanja finansiranja. S obzirom da se radi o malom broju korisnika potencijalnog prava (a i da postoje zemlje koje ovakvu vrstu podrške finansiraju centralno, iz nacionalnog budžeta) ovu meru bi trebalo proširiti za ovu ciljnu grupu u celoj zemlji i finansirati je sa republičkog nivoa.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Ministarstvo finansija

3. Razmotriti mogućnost da pravo utvrđeno *Odlukom o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda* na materijalnu podršku deci bez roditeljskog staranja po prestanku domskog ili porodičnog smeštaja ne bude ograničeno zasnivanjem radnog odnosa (koje u praksi dovodi do demotivacije mladih da aktivno traže i zasnivaju radni odnos tokom trajanja materijalne podrške).

Izdvajanje sredstava za materijalnu podršku mladima bez roditeljskog staranja treba bolje iskoristiti za sticanje veština za tržište rada i podizanje stepena profesionalne odgovornosti mladih, pored obebeđivanja njihove sigurnosti u periodu od godine dana nakon izlaska iz sistema socijalne zaštite (tretiranje materijalne podrške kao socijalne investicije). U okviru podrške kroz ovo pravo neophodno je dodatno promovisati koncept aktivacije, kako bi mladi u Beogradu period tokom koga primaju materijalnu podršku iskoristili za aktivno traženje posla i sklapali radne aranžmane, bez bojazni da će ostati bez *sigurnih prihoda*.

U vezi sa tim postoji nekoliko opcija koje su na raspolaganju donosiocima odluka:

- a. Kako bi se smanjio stepen straha od gubitka materijalne podrške (sigurnosti) treba omogućiti automatski povratak u sistem zaštite u slučaju da mlada osoba izgubi posao. Jedna od opcija je i da se period prava na materijalnu podršku u trajanju od jedne godine može koristiti iz delova, pre zaposlenja i eventualno nakon gubitka posla, a do nalaženja novog posla.
- b. Alternativno, uvesti mogućnost postepenog umanjenja iznosa stalne novčane pomoći u slučaju zaposlenja mlade osobe, u predviđenom periodu od jedne godine. Na taj način bi se zadržao nivo sigurnosti koji je potreban ovim mladima, ali bi se istovremeno promovisao princip aktivacije, omogućilo i dodatno ekonomsko osnaživanje ovih mladih i do određene mere umanjilo izdvajanje za meru prava na materijalnu podršku.
- c. Alternativno, moguće je i osmisliti takav sistem kojim bi ova jednogodišnja podrška (pravo na materijalnu podršku deci bez roditeljskog staranja po prestanku domskog ili porodičnog smeštaja) mogla da se koristi naknadno i namenski, u slučajevima eventualnih potreba (model individualnih štednih računa): npr. za vreme porodičnog odsustva u slučaju nezaposlenosti, za finansiranje smeštaja deteta u predškolsku ustanovu i dr.

Nadležnost: Skupština Grada Beograd; Gradski sekretarijat za socijalnu zaštitu; Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja

4. Usaglasiti *Odluku o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda*, u delu u kome se odnosi na uslugu stanovanja uz podršku, sa *Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite*:
 - a. Uslugu stanovanja uz podršku učiniti *dugotrajno* dostupnom osobama sa fizičkim invaliditetom, intelektualnim ili mentalnim teškoćama (u skladu sa *Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite*), bez vremenskog ograničenja trajanja usluge (kako je to za sada definisano *Odlukom o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda*).
 - b. Uslugu privremenog stanovanja u Gradu Beogradu namenjenu mladima bez roditeljskog staranja po prestanku korišćenja usluge porodičnog ili domskog smeštaja preimenovati u *uslugu stanovanja uz podršku* – što ona suštinski jeste – i učiniti je dostupnom mladima po prestanku smeštaja u ustanovi socijalne zaštite ili hraniteljskoj porodici, odnosno nakon boravka u ustanovi za vaspitanje dece i omladine ili u ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija, u skladu sa *Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite*.

Nadležnost: Skupština Grada Beograda, Gradski sekretarijat za socijalnu zaštitu

5. Unaprediti odgovornost profesionalaca u svim situacijama kada deca i mladi za koje su profesionalno odgovorni nisu obuhvaćena obaveznim obrazovanjem i unaprediti sistem kontrole poštovanja prava dece na obrazovanje u institucijama i hraniteljskim porodicama.

Ovo se može rešiti uvođenjem novih odredbi u *statute ustanova socijalne zaštite* o odgovornosti profesionalaca u slučaju kršenja prava dece na obrazovanje.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i sve ustanove socijalne zaštite

6. Sačiniti *Protokol o saradnji* i učiniti obaveznom saradnju centara za socijalni rad i Nacionalne službe za zapošljavanje u procesu osamostaljenja mladih koji napuštaju zaštitu.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja

Dalji razvoj usluga socijalne zaštite i specifičnih programa podrške

1. Razmotriti mogućnosti za uspostavljanje posebne usluge socijalne zaštite ili uvođenja posebnog programa fokusiranog na podršku mladima koji napuštaju zaštitu u procesu socijalnog i ekonomskog osamostaljivanja.⁸⁴

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Lokalne samouprave; Organizacije civilnog društva

2. Podsticati razvoj usluge stanovanja uz podršku kao opštinske ili međuopštinske usluge socijalne zaštite u svim lokalnim sredinama iz kojih je veći broj dece i mladih na porodičnom ili domskom smeštaju.

Nadležnost: Jedinice lokalne samouprave

3. Prilikom uspostavljanja usluge stanovanja uz podršku posebno voditi računa da lokacija stambenih jedinica koju koriste mladi koji napuštaju zaštitu bude u onim delovima naselja koja imaju uređenu infrastrukturu i predstavljaju bezbedno okruženje.

⁸⁴ Više detalja o ovom predlogu nalazi se u Anex-u 1 ove analize.

Nadležnost: Jedinice lokalne samouprave

4. Obezbediti odgovarajuću stambenu podršku za mlade koji napuštaju zaštitu. Ovo se može postići kroz izmene i dopune *Zakona o stanovanju i održavanju zgrada* u smislu eksplicitnog navođenja mladih koji su napustili zaštitu među moguće korisnike svih zakonom predviđenih vidova stambene podrške (dopuna člana 89 *Zakona o stanovanju i održavanju zgrada*).

Nadležnost: Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture

5. Razmotriti mogućnost redovnog organizovanja susreta između firmi koje imaju programe socijalno odgovornog poslovanja (stipendije, praksa, obuke, afirmativne mere za zapošljavanje, itd.) i mladih iz domova i hraniteljskih porodica.

Nadležnost: Privredna komora i pružaoci usluga socijalne zaštite

6. Razvijati programe socijalnog preduzetništva za mlade u riziku, a naročito za mlade sa smetnjama u razvoju koji se nalaze u sistemu zaštite ili napuštaju zaštitu.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor;

Unapređenje sistema monitoringa i evaluacije

1. Postavljenu obavezu Centara za socijalni rad koja se odnosi na planiranje i realizaciju plana emancipacije mladih koji napuštaju zaštitu *dosledno sprovoditi, realizovati obuke u ovoj oblasti i unaprediti sistem kontrole* poštovanja propisanih stručnih procedura u ovoj oblasti. Posebno, kontrolisati pravovremeno i adekvatno uključivanje mladih u kreiranje i reviziju plana za osamostaljivanje kroz nadzor nad stručnim radom.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, centri za socijalni rad, domovi za decu i mlade i centri za hraniteljstvo i usvojenje

2. Realizovati istraživanja o ishodima zaštite u domovima i porodičnom smeštaju i kreirati indikatore osposobljenosti mladih za samostalan život.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Republički zavod za socijalnu zaštitu

3. Razmotriti mogućnost da se u sistemu Nacionalne službe za zapošljavanje mladi koji napuštaju zaštitu u domovima i hraniteljskim porodicama dodaju grupi *mladi do 30 godina starosti koji su imali/ imaju status deteta bez roditeljskog staranja*.

Ovo stoga što je u Nacionalnoj službi za zapošljavanje uvedeno pravilo da se pripadnost grupi *mladih koji su imali/imaju status deteta bez roditeljskog staranja* dokazuje rešenjem o starateljstvu, a mladi koji napuštaju zaštitu u domovima ili hraniteljskim porodicama nisu nužno i pod starateljstvom.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Nacionalna služba za zapošljavanje

4. U statističko praćenje podataka u Odseku za informacioni sistem i statistiku Nacionalne

službe za zapošljavanje uvesti grupu *mladi do 30 godina koji su imali/imaju status dece bez roditeljskog staranja* sa jasnom definicijom ove prioritetne grupe teže zapošljivih lica. Ova prioritetna grupa definisana je u Nacionalnom akcionom planu zapošljavanja za 2017. godinu i u Lokalnom akcionom planu zapošljavanja Beograda za 2017. godinu. Uvođenjem ove grupe, iz informacionog sistema treba da se briše postojeća grupa *deca iz hraniteljskih porodica*.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Nacionalna služba za zapošljavanje

5. U Nacionalnom akcionom planu zapošljavanja kreirati indikatore kojima bi se omogućilo "stepenovanje" ugroženosti teže zapošljivih lica i prioritetnih grupa i na taj način pružio dodatni podsticaj višestruko i posebno ugroženim grupama na tržištu rada.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Nacionalna služba za zapošljavanje

6. Unaprediti monitoring mera aktivne politike zapošljavanja u Nacionalnoj službi za zapošljavanje kako bi mogli da se prate efekti mera na status zaposlenosti, što sada nije moguće.

Ovo je moguće uraditi uvođenjem plana za praćenje aktivnih mera zapošljavanja koji će biti usklađen sa dužinom trajanja pojedinačne aktivne mere. Time će se osigurati bolje sagledavanje efekata mera i omogućiti njihovo dalje unapređivanje.

Nadležnost: Nacionalna služba za zapošljavanje

CILJNA GRUPA: MLADI ROMI I ROMKINJE

Unapređenje okvira za edukaciju

1. Podsticati sprovođenje programa kojima se povećava stopa upisa Roma i Romkinja u redovne osnovne i naročito srednje škole, smanjuje njihovo osipanje iz obrazovnog sistema poboljšavaju njihova obrazovna postignuća. Razvijati programe obrazovanja odraslih Roma i Romkinja.

Ovo se može postići pre svega kroz dosledno sprovođenje već uspostavljenih sistemskih mera⁸⁵ kao što su: olakšane procedure za upis u osnovnu školu i povećanje obuhvata romskih učenika osnovnim obrazovanjem; afirmativna akcija za upis u srednje škole i povećanje obuhvata romskih učenika srednjim obrazovanjem; individualni obrazovni plan; pedagoški asistenti; stipendije, krediti, smeštaj i ishrana; afirmativna akcija za upis na visokoškolske ustanove i Mreža podrške inkluzivnom obrazovanju.

Nadležnost: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Lokalne samouprave; Donatori

2. Mlade Rome i Romkinje uključiti u programe prekvalifikacije i dokvalifikacije.

Ovo se može postići kreiranjem i sprovođenjem posebnih programa prekvalifikacije i dokvalifikacije pri Nacionalnoj službi za zapošljavanje, kao i tako i kroz rad i delovanje programa organizacija civilnog društva, biznisa i donatora, u cilju podizanja veština i znanja neophodnih za efikasno uključivanje na tržište rada.

⁸⁵Mere su detaljno opisane u radu autorke Jasminke Čekić Marković, "Analiza primene afirmativnih mera u oblasti obrazovanja Roma i Romkinja i preporuke za unapređenje mera", Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Vlada Republike Srbije, Beograd, 2016.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor; Donatori

Unapređenje okvira za zapošljavanje

1. Povećati pristup finansijama za one mlade Rome i (s obzirom na veoma nisku stopu zaposlenosti) naročito Romkinje koji se opredele za razvoj preduzetništva i samozapošljavanje kroz olakšani pristup postojećim subvencijama za zapošljavanje, ali i razvijanje posebnih programa grantova, po ugledu na grant šeme organizacije HELP i TARI projekta.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Nacionalna služba za zapošljavanje; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor; Donatori.

2. Omogućiti udruživanje individualnih podsticaja za zapošljavanje u okviru postojećih programa Nacionalne službe za zapošljavanje (kroz zadruge ili kroz neki drugi oblik privrednog udruživanja).

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Ministarstvo poljoprivrede; Nacionalna služba za zapošljavanje; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor; Donatori.

3. Pokrenuti programe stažiranja ili radne prakse za mlade Rome i Romkinje kako bi se povećala njihova konkurentnost na tržištu rada, unapredila informisanost i unapredile veštine koje su neophodne tržištu rada.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Nacionalna služba za zapošljavanje; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor; Donatori.

4. Pokrenuti programe karijernog savetovanja za mlade Rome i Romkinje u toku školovanja.

Nadležnost: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Nacionalna služba za zapošljavanje; Lokalne samouprave; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor; Donatori.

5. Podstaci razvoj posebnih specijalizovanih programa/usluga za najugroženije Rome i Romkinje na tržištu rada koja podrazumeva podršku u ostvarivanju i kombinovanju usluga Nacionalne službe za zapošljavanje i drugih službi⁸⁶.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Kancelarija za ljudska i manjinska prava; Lokalne samouprave; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor; Donatori.

6. Realizovati afirmativnu akciju zapošljavanja Roma i Romkinja u institucijama, posebno u institucijama koje u značajnom delu pružaju podršku romskoj populaciji.

Ovo se može po ugledu na afirmativnu akciju zapošljavanja pripadnika romske nacionalnosti u Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Nadležnost: Koordinaciono telo za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine, Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu; Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna

⁸⁶Svetska banka, 2016, str.124

pitanja; Kancelarija za ljudska i manjinska prava; Lokalne samouprave; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor; Donatori.

7. Pokrenuti kontinuirane programe ekonomskog osnaživanja Romkinja kako bi se unapredilo njihovo uključivanje na tržište rada i zapošljavanje ove visoko nezaposlene grupe (diskriminacija na svim nivoima je najveći problem sa kojim se suočavaju Romkinje – unutar porodice, svoje zajednice i šire društvene zajednice).

Nadležnost: Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost; Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Kancelarija za ljudska i manjinska prava; Lokalne samouprave; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor; Donatori.

Unapređenje socijalne inkluzije Roma

1. Podstaci razvoj i sprovođenje programa kojima se jačaju neformalne mreže mladih Roma i Romkinja, unapređuje njihova informisanost, jača socijalni kapital i omogućava pristup mrežama i informacijama od značaja za zapošljavanje. Jedna od opcija je i uvođenje romskog savetnika unutar filijala NZS u kojima je registrovan značajni broj Roma i Romkinja.

Nadležnost: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Nacionalna služba za zapošljavanje; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor; Donatori.

2. Podstaci razvoj i sprovođenje programa čiji je cilj borba protiv diskriminacije prema Romima i Romkinjama na tržištu rada i unapređivanje efektivnosti antidiskriminatornog zakonodavstva, što podrazumeva borbu protiv izvora diskriminacije i kažnjavanje akcija diskriminacije kao ključnih tačaka za unapređenje situacije.

Nadležnost: Koordinaciono telo za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Kancelarija za ljudska i manjinska prava; Lokalne samouprave; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor; Donatori.

3. Pokrenuti i sprovesti kampanju protiv diskriminacije Roma i Romkinja na tržištu rada i promovirati ukupne koristi za društvo i pojedince od njihove uključenosti na tržište rada.

Nadležnost: Koordinaciono telo za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine; Kancelarija za ljudska i manjinska prava; Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja; Lokalne samouprave; Organizacije civilnog društva; Poslovni sektor; Donatori.

4. Institucije bi trebalo da uključuju predstavnike mladih u riziku, one na koje se mere odnose, još prilikom osmišljavanja specifičnih programa, kako bi se bolje uzeli u obzir specifični interesi i izazovi sa kojima se suočavaju pojedine populacije mladih.

Nadležnost: Ministarstvo omladine i sporta; Koordinaciono telo za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine; Kancelarija za ljudska i manjinska prava; Lokalne samouprave.

Izvori

Anketa o radnoj snazi, IV kvartal 2016.g., Republički zavod za statistiku

Burgund A., Uticaj ličnih i sredinskih faktora na mlade u procesu pripreme za napuštanje alternativnog staranja, doktorska disertacija, Beograd, 2016.

Čekić Marković J., Analiza primene afirmativnih mera u oblasti obrazovanja Roma i Romkinja i preporuke za unapređenje mera, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlada Republike Srbije, Beograd, 2016.

Eurofound (2015), *Social Inclusion of Young People*, Publications Office of the European Union, Luxembourg

Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2015. godinu, Republički zavod za socijalnu zaštitu

Deca u sistemu socijalne zaštite; Republički zavod za socijalnu zaštitu

Izveštaju o radu centara za porodični smeštaj i usvojenje; Republički zavod za socijalnu zaštitu

Izveštaj o radu ustanova za smeštaj dece i mladih za 2015. godinu, Republički zavod za socijalnu zaštitu

Izveštaj o radu za 2015. godinu, Gradski centar za socijalni rad u Beogradu

Jandrić M., Aksentijević S., Mitrović, Đ., Fleksibilnost i sigurnost na tržištu rada, Ekonomska politika Srbije u 2009. godini i izazovi svetske ekonomske krize – referati sa naučno stručnog skupa, Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd, 2009.

Kljajić T., Čurić M., Đurović A., Efekti karijernog vođenja i savetovanja u pogledu zapošljivosti mladih, Beogradska otvorena škola, Beograd, 2015.

Komparativna analiza postojećih programa i praksi karijernog vođenja i savetovanja za uzrasnu grupu 19-30 godina u zemljama EU i Srbiji, Projekat CareerS Radni paket 6.

Lokalni akcioni plan zapošljavanja grada Beograda za 2017. godinu, Gradsko Veće Grada Beograda

Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji, Centar za socijalnu politiku i Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva

Marjanović, D., Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije, Međunarodna organizacija rada, Ženeva, 2016

Miloradović S., Jović S., *Pilotiranje usluge "Porodični saradnik" i evaluacija rezultata pružanja usluge* Republički zavod za socijalnu zaštitu, Beograd, 2016.

Nacionalna strategija za mlade 2015 -2025, Vlada Republike Srbije, Beograd, 2015

Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2017. godinu, Vlada Republike Srbije

Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020, Vlada Republike Srbije

Odluka o socijalnoj zaštiti Grad Beograd, "Službeni list grada Beograda" br. 55/2011, br. 42/2012, br. 82/2015, br. 2016, br. 37/2016, br. 56/2016 i br. 114/2016

Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite "Službeni glasnik RS", br. 42/2013

Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centra za socijalni rad, "Službeni glasnik RS", br. 59/2008, br. 37/2010, br. 39/2011

Program ekonomskih reformi, 2017, Vlada Republike Srbije

Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike, 2016, Vlada Republike Srbije

Strategija karijernog vođenja i savetovanja u Republici Srbiji

Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja 2016-2025, Vlada Republike Srbije

Zakon o socijalnoj zaštiti, "Službeni glasnik RS" br. 24/11

Zakon o stanovanju i održavanju zgrada, "Službeni glasnik RS" 104-2016

Zakon o ministarstvima, "Službeni glasnik RS", br. 44/2014, 14/2015, 54/2015 i 96/2015

Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, "Službeni glasnik RS", br. 36/09, 88/10 i 38/15

ANEKS 1: Održivost usluge Centra za razvoj karijere u Gradu Beogradu u okviru sistema socijalne zaštite

Jedna od aktivnosti u projektu *Jaki mladi* jeste pokretanje Karijernog centra za mlade iz posebno osetljivih grupa u Gradu Beogradu za društveno-ekonomsku participaciju mladih kojima se projekat i bavi. Projektom je predviđeno da se Karijerni centar – Jaki mladi uspostavi kao usluga socijalne zaštite.

Centar za socijalnu politiku je u okviru ove analize razmotrio mogućnosti za budući rad Karijernog centra za mlade iz posebno osetljivih grupa.

Strateški i normativni okvir karijernog vođenja i savetovanja

Prema *Strategiji karijernog vođenja i savetovanja u Republici Srbiji*⁸⁷ sistem karijernog vođenja i savetovanja je jedinstveni sistem koji se ostvaruje pre svega u sferama obrazovanja i zapošljavanja. "Organizacioni oblici u oblasti obrazovanja i zapošljavanja mogu biti: – karijerni centri u okviru osnovnih ili srednjih škola; – karijerni centri u visokoškolskim ustanovama; – karijerni centri na nivou univerziteta; – karijerni centri ili službe u okviru ustanova i udruženja koja se bave neformalnim obrazovanjem; – karijerni centri ili službe u okviru ustanova i institucija koje se bave osposobljavanjem i obukama u okviru neformalnog obrazovanja; – karijerni centri za obrazovanje odraslih u okviru centara za obrazovanje odraslih i regionalnih centara za obrazovanje i obuku odraslih; – različiti zajednički centri za karijerno vođenje i savetovanje mladih i odraslih u obrazovnim ustanovama na nivou lokalne zajednice; – karijerni centri u okviru kancelarija za mlade; – različiti tipovi servisa za karijerno vođenje i savetovanje odraslih – zaposlenih i nezaposlenih lica u okviru privrednih društava; – centri za informisanje i profesionalno savetovanje u okviru filijala Nacionale službe za zapošljavanje."

Sistem karijernog vođenja i savetovanja, kako je postavljen u Strategiji karijernog vođenja i savetovanja, podrazumeva osnivanje karijernih centara u sistemima obrazovanja i zapošljavanja, u okviru kancelarija za mlade i privrednih društava.

Na osnovu iznetog, možemo zaključiti sledeće:

1. Karijerni centar nije usluga koja izvorno pripada sistemu socijalne zaštite.
2. Zakonom o socijalnoj zaštiti usluga koja bi u fokusu imala samo razvoj karijere nije predviđena.
3. Ni jedan zakonski ili strateški dokument u Republici Srbiji ne predviđa osnivanje karijernih centara u sistemu socijalne zaštite.
4. Uspostavljanje karijernog centra kao usluge socijalne zaštite namenjene isključivo mladima koji napuštaju sistem domske zaštite ili zaštite u drugoj porodici i drugim mladim koji su uključeni u sistem socijalne zaštite, predstavljao bi paralelnu uslugu i rasipanje resursa. Karijerni centri u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, kancelarija za mlade ili pri privrednim društvimajednako su dostupni mladima iz sistema socijalne zaštite kao i drugim građanima.

Mogućnosti uvođenja programa karijernog vođenja u sistem usluga socijalne zaštite

Karijerno vođenje, odnosno celoživotno karijerno vođenje "odnosi se na raspon aktivnosti koje omogućuju građanima svih uzrasta i u bilo kojem periodu života da odrede svoje mogućnosti, sposobnosti i interesovanja, da donesu smislene odluke u pogledu obrazovanja, obuka i zanimanja i upravljaju svojim individualnim pravcima učenja, posla i drugim okolnostima gde se te mogućnosti i kompetencije proširuju ili koriste. Celoživotno vođenje je moguće u različitim okvirima: u obrazovanju, obukama, zapošljavanju, zajednici i u privatnom životu."⁸⁸

U tom kontekstu možemo reći da je i sistem socijalne zaštite oblast u okviru koje je moguće i potrebno realizovati programe celoživotnog karijernog vođenja.

⁸⁷http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/1/1336_skvis_strategijakarijernog.pdf

⁸⁸ Izvor: <http://www.elgpn.eu>, Evropska mreža politike celoživotnog vođenja, 2014.

U okviru sistema socijalne zaštite, kao što se iz pregleda usluga socijalne zaštite koje mogu biti podrška u osamostaljivanju i sticanju ekonomske nezavisnosti mladih vidi, ta podrška je predviđena kao jedan deo ukupnog programa podrške koja se mladima iz osetljivih grupa pruža u okviru sistema socijalne zaštite. U kratkom prikazu usluga socijalne zaštite naglasili smo da se u okviru nekih usluga socijalne zaštite kao što su usluge procene i planiranja, stanovanja uz podršku i savetodavno terapijskih i socijalno edukativnih usluga, realizuju, ili treba da realizuju, i delovi programa karijernog vođenja.

Nesporno je i da je mladima iz ugroženih grupa potreban viši stepen podrške ili širi krug aktivnosti u oblasti karijernog vođenja i savetovanja. Dakle i one aktivnosti koje se podrazumevaju kada se cilj karijernog vođenja i savetovanja razume na sledeći način "Karijerno vođenje treba da osnaži pojedinca da uči kako da se adaptira na sve dinamičnije životne uslove i uskladi svoje mnogobrojne životne uloge, koje nisu vezane isključivo za posao. Celoživotno karijerno vođenje ima veliki uticaj na tri ključne oblasti: obrazovanje, privredu i zapošljavanje i socijalno uključivanje".⁸⁹

Karijerno vođenje i savetovanje sa ovim ciljem svakako treba uključiti i kao poseban program onih usluga socijalne zaštite koje su namenjene mladima obuhvaćenim zaštitom u sisteme socijalne zaštite. Ovo je moguće i na osnovu trenutno uspostavljenih minimalnih standarda usluga koji predviđaju uvođenje i novih naprednih programa usluge.

Polazeći od stava da je mladima koji napuštaju sistem socijalne zaštite potrebna intenzivna podrška za ostvarivanje brojnih životnih uloga koje stoje pred njima, uspostavljanje usluge socijalne zaštite koja bi pored karijernog vođenja uvrstila i programe koje se odnose na osnaživanje mladih i za druge životne uloge, čini se opravdanim i neophodnim.

Stoga ćemo razmotriti konkretne mogućnosti uključivanja programa Karijernog centra za mlade iz posebno osetljivih grupa u Beogradu, uspostavljenog u okviru ovog projekta, u sistem usluga socijalne zaštite u Beogradu.

1. Uspostaviti uslugu socijalne zaštite – Karijerni centar za mlade iz posebno osetljivih grupa

Usluga bi obuhvatala programe podrške usmerene na osnaživanje mladih za brojne životne uloge koje ih očekuju kao što su programi koje se odnose na reproduktivno zdravlje, programe obuke za život u porodici i druge životne veštine, a celoživotno karijerno vođenje i savetovanje bio jedan od vodećih programa, koji se odnosi na uloge mladih u svetu rada.

U aktivnosti ove usluge mogao bi se uključiti i program prikupljanja i prenosa informacija ka relevantnim institucijama socijalne zaštite o svim dostupnim centrima za razvoj karijere, o programima nevladinih organizacija, privrednih društva i korporacija usmerenim na podizanje kompetencija za osamostaljivanje mladih i traženje posla, o konkursima za stipendije i aktuelnim afirmativnim akcijama i merama aktivnog traženja posla pri NZS.

Ovaj predlog podrazumeva dopunu *Odluke o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda* i uvođenje usluge kluba za mlade iz posebno osetljivih grupa u grupi usluga socijalne zaštite u kojoj su klubovi za odrasla i starija lica. Predlog podrazumeva i precizno definisanje svrhe usluge, ciljne grupe kojoj je namenjena i aktivnosti usluge.

2. Kroz instituciju konkursa za programe od javnog interesa obezbediti održivo finansiranje Karijernog centra za mlade iz posebno osetljivih grupa u Gradu Beogradu

Prema *Odluci o pravima i uslugama socijalne zaštite Grada Beograda* programima od javnog interesa smatraju se programi koje realizuju udruženja u oblasti: *socijalne zaštite*, boračko invalidske zaštite, zaštite lica sa invaliditetom, zaštite izbeglica i interno raseljenih lica sa

⁸⁹ Efekti karijernog vođenja i savetovanja u pogledu zapošljivosti mladih, Beogradska otvorena škola, Beograd, 2015.

Kosova i Metohije, zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava, a od interesa su za grad Beograd.

Sredstva za finansiranje programa ili nedostajućeg dela sredstava za finansiranje programa obezbeđuju se u budžetu Grada Beograda i dodeljuju se udruženjima na osnovu sprovedenog javnog konkursa i zaključenih ugovora o realizaciji odobrenih programa.

Programi mogu biti razvojni i redovni. Razvojni programi su programi koji ne traju duže od 12 meseci, inovativnog su karaktera i ispunjavaju uslove predviđene javnim konkursom. Redovni programi su programi koji se sprovode u kontinuitetu minimum pet godina na teritoriji grada Beograda za korisnike sa prebivalištem na teritoriji grada Beograda i ispunjavaju uslove predviđene javnim konkursom.

ANEKS 2: Standardi za napuštanje zaštite (FICE Internacional)⁹⁰

**33. KONGRES FICE INTERNACIONAL I 2. KONGRES CYC
"ZAJEDNO KA BOLJEM SVETU ZA DECU, MLADE I NJIHOVE PORODICE"
17.-25. avgust 2016. Beč, Austrija**

STANDARDI ZA NAPUŠTANJE ZAŠTITE /prevod
(kreirani od strane mladih, učesnika na Kampu mladih i Kongresu FICE INTER 2016.)

MLADI KOJI NAPUŠTAJU ZAŠTITU TREBA DA IMAJU PODJEDNAKA PRAVA, ŠANSE I PRISTUP SOCIJALNIM USLUGAMA I DA BUDU ADEKVATNO INFORMISANI O SVOJIM PRAVIMA
MLADI KOJI NAPUŠTAJU ZAŠTITU TREBA DA BUDU UKLJUČENI U PROCES PRAVLJENJA SOPSTVENOG PLANA ZA NAPUŠTANJE ZAŠTITE, KAO I DA IZNESU SVOJE POTREBE
KADA SE PRIJAVLJUJU ZA UPIS NA DALJE OBRAZOVANJE, MLADI KOJI NAPUŠTAJU ZAŠTITU TREBA DA DOBIJU STIPENDIJE I FINANSIJSKU PODRŠKU ZA ŠKOLOVANJE OD STRANE DRŽAVNIH, ILI DRUGIH (HUMANITARNIH) ORGANIZACIJA
DA BI POVEĆALI ŠANSE ZA ZAPOŠLJAVANJE, MLADI KOJI NAPUŠTAJU ZAŠTITU, TREBA DA DOBIJU ODGOVARAJUĆE OBUKE ZA STICANJE VEŠTINA, POMOĆ I PODRŠKU - KAKO BI OSVESTILI I PREPOZNALI SVOJE POTENCIJALE I DOBILI PRILIKU DA IH UNAPREDE
BESPLATNO ZDRAVSTVENO OSIGURANJE -ZA SVE MLADE KOJI NAPUŠTAJU ZAŠTITU
DA BI ZAPOČELI SAMOSTALNI ŽIVOT, MLADI KOJI NAPUŠTAJU ZAŠTITU, TREBA DA NASTAVE I SAČUVAJU SVOJE DO TADA USPOSTAVLJENE ŽIVOTNE VEZE SA OSOBAMA OD POVERENJA, NA KOJE MOGU DA SE OSLONE I KOJE MOGU DA IM BUDU PODRŠKA U OSAMOSTALJIVANJU
PROFESIONALCI KOJI RADE SA MLADIMA KOJI NAPUŠTAJU ZAŠTITU TREBA DA BUDU MOTIVISANI, OBUČENI, PODRŽAVAJUĆI I DA I SAMI IMAJU PODRŠKU ZA SVOJ RAD
DA BI MOGLI DA BRINU O SEBI, MLADI KOJI NAPUŠTAJU ZAŠTITU TREBA DA POSEDUJU PRAKTIČNA ZNANJA I VEŠTINE NEOPHODNE ZA POČETAK SAMOSTALNOG ŽIVOTA I BUDU STIMULISANI DA SAMI DOPRINOSU SOPSTVENOJ DOBROBITI, IMAJUĆI GARANTOVANE BENEFITE U ODREĐENOM VREMENSKOM PERIODU
MLADI KOJI NAPUŠTAJU ZAŠTITU MORAJU DA ZNAJU KAKO DA OBEZBEDE I SAČUVAJU "KROV NAD GLAVOM"
I PO IZLASKU IZ ZAŠTITE, DRUŠTVO TREBA DA OBEZBEDI MOGUĆNOST DA MLADI, BAR IZVESNO VREME, DOBIJAJU PODRŠKU MENTORA DA IH I DALJE PODUČAVA, USMERAVA I EMOTIVNO PODRŽAVA

⁹⁰ Internacionalno udruženje stručnjaka za podršku deci i porodici čiji član je FICE SRBIJA www.ficesrbija.rs